

У К Р А Ї Н С Ь К И Й Тиждень

№ 43 (467) 28.10 – 3.11.2016 р.

www.tyzhden.ua

Лоран Шамонен
про нові санкції
проти Росії

Хто робить ставку
на тарифний Майдан

На чю користь намагаються
переписати держбюджет

За що американці
не люблять Гіллари Клінтон

КІНО І...

The
Economist

Featuring selected content
from The Economist

9 771996 156002

«Світ у 2017» — глобальний прогноз **The Economist** на наступний рік. У ньому зібрані оцінки політиків, економістів, учених з усього світу. Він містить усі ключові тренди: від найновітніших технологій до головних культурних подій 2017-го. Ексклюзивним українським партнером «Світу у 2017» є «Український тиждень», який не лише перекладає тексти **The Economist**, а й готує власний прогноз на наступний рік для України. До такої роботи **Тиждень** залучає авторитетних діячів, блогерів, громадських активістів і публіцистів. Щонайменше 20% контенту випуску присвячено українській проблематиці.

В Україні спільний проект **The Economist** і **Тижня** «Світ у ...» виходить уже сьомий рік поспіль.

Подарунок* для передплатників журналу «УКРАЇНСЬКИЙ ТИЖДЕНЬ»

6 або 12 місяців

Едіт фон Зальбург
«Син України»
Роман про забутої нині австрійської письменниці першої третини минулого століття засвідчує сприйняття наших країни й народу певною частиною освічених кіл Західної Європи. Читачеві запропоновано своєрідний «погляд збоку» на русифікованого українця, поданого як збірний образ «синів України» — невідомих, але репрезентативних в історичному сенсі.

Ярослав Тинченко
«Військово-морські сили України»
Видання продовжує серію книжок, присвячених організації, уніформі та військовим діям Збройних сил України доби Визвольних змагань. На відміну від інших досліджень, у яких розглянуто історію українського флоту, автор використав низку документів та газетних публікацій того часу, не відомих спеціалістам та широкому загалові. Окрім того, у книжці вміщено чимало фото, частина з яких публікується вперше.

«Війна. Життя de facto»
До книжки ввійшло 10 художніх репортажів, відібраних за результатами IV конкурсу «Самовидець». Тексти присвячені подіям на Сході України. Репортажі, зібрані в альманасі, — це спроба розібратись у тому, яким є життя de facto в часи, коли країна перебуває у стані неоголошеної війни, а частину її території анексовано.

Детальну інформацію можна дістати за тел. **044-351-13-00** або **067-407-10-96** (callback), peredplata@tyzhden.ua

*Під отриманням подарунка маємо на увазі можливість придбати книжку на вибір за **1,00 грн.** грошового еквівалента подарунків не виплачуємо й не компенсуємо. Пропозиція чинна від 27 жовтня до 31 грудня 2016 року. Акція не діє в разі передплати у відділеннях **Укрпошти** або на сайті portmone.com

Оберіть зручний для вас спосіб передплати:

РЕДАКЦІЙНА:
у будь-якому банку за наведеними реквізитами.
Повідомте адресу доставки за телефоном 067-407-10-96 (з 9:00 до 18:00, оператор скине Ваш виклик і перетелефонує)

СПЛАТИТИ БАНКІВСЬКОЮ КАРТОЮ:

ВАРТІСТЬ РЕДАКЦІЙНОЇ ПЕРЕДПЛАТИ:

- «Український тиждень»
- на 1 міс. — 55 грн
- на 3 міс. — 156 грн
- на 6 міс. — 301 грн
- на 12 міс. — 601 грн
- «Світ у 2017» — 50 грн

У відділеннях УКРПОШТИ:

«Український тиждень» за індексом 99319
Телефон редакції: **044-351-13-00**

Повідомлення	Отримувач платежу	ТОВ «Український тиждень»		
		26009000022321	35392656	
		поточний рахунок отримувача код отримувача		
	Назва установи банку	300023		
		МФО банку		
	ПАТ «Укрсоцбанк»			
	Прізвище, ім'я та по батькові платника			
	Адреса платника, телефон			
	Вид платежу: за передплату на журнал			
	Період:			
Касир			сума, грн	
	Платник (підпис)			

** У графі «вид платежу» вкажіть, будь ласка, назву журналу

НА ЧАСІ

- 4 Прокурорське прискорення
Чому Луценко поспішає передати справи Майдану до суду
- 7 Дмитро Крапивенко
про ворожу агентуру
- 8 Оксана Сироїд:
«Мінськ — це втеча від реальності»
Віце-спікер про співпрацю гілок влади й мирне врегулювання на Донбасі
- 12 Поправка на піар
Які були пропозиції змін до бюджету в першому читанні
- 16 Відкатаний сценарій
Вибори на Донбасі.
Спогади очевидця
- 18 Режисери комунального бунту
Як політики використовують тему підняття тарифів у власних інтересах

ТЕМА НОМЕРА

- 20 Відкладений попит
Юрій Макаров про значення кіно сьогодні
- 22 Приховане за хештегами
Які пастки містить Закон «Про державну підтримку кінематографії в Україні»
- 24 Мирослав Слабошпицький:
«Зйомки фільму — це завжди антропологічна експедиція»
Відомий режисер про національні кінематографічні школи

- 27 Ігор Лосєв про кіно
як політичний інструмент

- 28 Розігнати рейтинги
Як виникає голод на український контент

СВІТ

- 30 Лоран Шамотен:
«Нові санкції проти Росії можливі»
Французький політолог про стримування путінської політики

- 32 Едвард Лукас про альтернативну історію від Росії

- 34 Алеппо — поріг чутливості Європи
Наскільки істотно дискредитувала себе Росія в очах Заходу

- 36 Ненависть до Гіллари
У чому причини антипатії американців до кандидатки в президенти від демократів

- 40 У дорогу — з надією
Як працює механізм нелегальної міграції з Африки до Європи

СПАДОК

- 44 Спокуси Березової Рудки
Про «масонську ложу» Тараса Шевченка та його друзів щоденники окупації

- 48 Нові контакти
Рецепти виживання в Луганську

- 49 Дві столиці
Поїздка донеччанина в київському метро

P. S.

- 50 ОНУХ про невіпадкові зустрічі в Києві

Тиждень

№ 43 (467) 28.10 – 3.11.2016
Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ
Видавець ТОВ «Український тиждень»
03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37
Головний редактор Дмитро Крапивенко
Редакція Наталія Петринська,
Анна Корбут, Алла Лазарева,
Олександр Крамар, Ганна Трегуб,
Богдан Буткевич, Станіслав Козлюк,
Юрій Макаров, Роман Малко,
Ольга Ворожбит, Андрій Голуб,
Жанна Безп'ятчук

Відділ передплати та роздрібної торгівлі
тел.: (067) 407-10-96
e-mail: peredplata@tyzhden.ua
Відділ реклами
тел.: (067) 407-10-89
e-mail: reklama@tyzhden.ua
Видається з 02 листопада 2007 року
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 18119-6/919 ПР від 30.08.2011 р.
Адреса для листування 03067, Київ, а/с № 2
Адреса редакції 03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37

e-mail: office@tyzhden.ua
тел.: (044) 351-13-00
Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК», Київ, вул. Магнітогорська, 1
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1447 від 28.07.2003 р. № зам. 16-2324
Наклад 32 000
Номер підписано до друку 19.10.2016 р.
Виходить щоп'ятниці
Розповсюджується в роздрібній торгівлі та за передплатою
Передплатний індекс 99319
Ціна договірна

ГЕНЕРАЛЬНА
ПРОКУРАТУРА
УКРАЇНИ

Prosecutor
General's
Office of Ukraine

ГЕНЕРАЛЬНА
ПРОКУРАТУРА
УКРАЇНИ
Prosecutor
General's
Office of Ukraine

НА ЧАСІ

Прокурорське прискорення

Андрій Голуб

«Злодій мусить сидіти в тюрмі», — майже всі знають цю фразу оперативника Глеба Жеглова з відомого радянського серіалу. І мало хто пригадає аргументи його напарника та опонента Владіміра Шарапова, який наполягав, що правоохоронці повинні діяти чесно за будь-яких обставин. Публіка завжди симпатизує харизматичним типажам на зразок Жеглова. Їхня позиція приваблива своєю простотою. Хто злодій — усім відомо, у чому він винен — також. Що ще треба? Натомість аргументи іншої сторони розлогі та малозрозумілі. Досвідчений у політичних справах генпрокурор Юрій Луценко обізнаний із такими нахилами громадськості. Саме тому в конфлікті в середовищі Генпрокуратури, який радикалізувався на початку тижня, він прагне бути ближчим до образу брутального Жеглова. Його опонентіві голові Департаменту спецрозслідувань ГПУ Сергієві Горбатюку за умовчанням лишилася роль Шарапова.

«Горбатюк — дуже грамотний слідчий, один із найкращих, але він перфекціоніст, прагне зібрати тисячі доказів», — казав Луценко під час брифінгу 25 жовтня. За його словами, часу на це немає, інакше санкції з можновладців часів Януковича знімуть і країна назавжди втратить можливість повернути мільярди гривень до бюджету. «Я обіцяв передати справи Януковича до суду, і я зроблю це», — наголосив генеральний прокурор. За добу до описаних подій ГПУ вивела з-під керівництва Горбатюка більшість його працівників і створила нове

ФОТО: УКРАЇНСЬКЕ ФОТО

Управління з розслідування злочинів, вчинених злочинними організаціями. Мета — об'єднати всі провадження про економічні злочини попереднього режиму в єдину «Велику справу Януковича» та швидко передати її до суду за новою процедурою заочного засудження.

«Я розумію, що питання не в Горбатюку, а в доступі до економічних справ. Було два варіанти: або мене звільнити, або створити інший департамент. Яка різниця? Головне, щоб Горбатюк не впливав на економічні справи, щоб через нього незаконні вказівки не гальмувалися», — заявив у коментарі **Тижню** сам голова Департаменту спецрозслідувань.

До складу нового управління увійшло 63 працівники. У Горбатюка, який і далі керує розслідуванням справ про насильство на Майдані, залишилося 56. З них 24 слідчих і 12 прокурорів. Горбатюк зазначив, що це менше, ніж на момент створення його підрозділу 2014 року, однак у прокуратурі пообіцяли все ж таки збільшити штат.

ГОЛОВНА ПРИЧИНА АКТИВНОСТІ ЛУЦЕНКА САМЕ ТЕПЕР ОЧЕВИДНА. У ЛИСТОПАДІ МИНАЄ ТРИ РОКИ ВІД ПОЧАТКУ ПОДІЙ НА МАЙДАНІ. ЗОВСІМ НЕ НОВИНА, ЩО УКРАЇНА ДОСІ НЕ ПОЗБУЛАСЯ РАДЯНСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ СТВОРЮВАТИ PR-ЕФЕКТИ ПІД КОНКРЕТНУ ДАТУ

Для розуміння, що ж насправді сталося в ГПУ, принципово знати кілька речей. По-перше, кримінальні провадження, розпочаті щодо дій верхівки колишньої влади, можна розділити на дві групи: економічні злочини та злочини проти громадянських свобод і масові вбивства під час Революції гідності (детально про це писав **Тиждень** у № 32). По-друге, цей розподіл доволі умовний, якщо врахувати попередню стратегію слідства. Дотепер позиція прокуратури полягала в тому, що коріння всіх без винятку злочинів колишньої влади сягає змін до Конституції 2010 року. Якби не сталося цього, не було б і решти подій. Саме тому дії можновладців можна розглядати як пов'язані між собою та як окремі випадки діяльності організованого злочинного угруповання. З таких міркувань і було створено єдиний центр керівництва діями слідчих — Департамент спеціальних розслідувань ГПУ.

Останнє рішення Генпрокуратури прямо суперечить указаній схемі. Тепер замість одного центру діятимуть два. Крім того, досі не оприлюднено переліку справ, які віддали новому управлінню. Є тільки розмитий термін «економічні злочини».

Під час брифінгу 25 жовтня Луценко навіть зазначив, що в Горбатюка взагалі не забрали жодної справи про Майдан. Нове управління очолить формально заступник самого голови Департаменту спецрозслідувань Дмитро Басов. Але генпрокурор не сказав про кілька обставин. Посаду заступника Басов отримав у червні 2016 року. За словами Горбатюка, заступників тоді з ним не погоджували, а фактично нав'язали. Саме влітку їхні з Луценком стосунки остаточно зіпсувалися. Від липня генпрокурор відмовлявся приймати в себе голову Департаменту спецрозслідувань особисто, а керував через своїх заступників Юрія Столярчука та Анатолія Матіоса. Причиною стала саме

відмова Горбатюка йти шляхом заочного переслідування втікачів-поплічників Януковича, який він вважає недосконалим.

Окрім того, Горбатюк втратив будь-який вплив на формулювання обвинувачення в частині «організованого злочинного угруповання» (ОЗУ). Якщо всі злочини Януковича пов'язані, то слідство у справах про насильство на Майдані буде змушене використовувати формулювання з першої поданої до суду справи, якою, вочевидь, стане «Велика економічна справа» Басова — Луценка. Таким чином Луценко отримує опосередкований вплив на департамент Горбатюка, якого домагався протягом усього часу перебування на посаді.

В один день із брифінгом генпрокурора журналістів зібрали також члени родин героїв Небесної сотні та адвокати потерпілих на Майдані. Їхня позиція — рішення ГПУ ставить під загрозу саму можливість покарання винних у злочинах. «У нас різко негативне ставлення до вчорашнього рішення. Ми робитимемо все для мінімізації його наслідків», — заявила один із адвокатів Євгенія Закревська. Водночас вона визнає, що для сторони потерпілих рішення Луценка стало цілковитою несподіванкою й узгодженого рішення, що робити далі, наразі немає. Дехто пропонує проводити акції протесту, але адвокати та родини закликали Порошенка й Луценка провести робочі наради та ще раз переглянути рішення.

Головна причина активності Луценка саме тепер очевидна, та й сам він не приховує цього. У листопаді минає три роки від початку подій на Майдані. Зовсім не новина, що Україна досі не позбулася радянської традиції створювати PR-ефекти під конкретну дату. От і Юрієві Віталійовичу потрібно терміново відзвітувати про передачу справ до суду. Адвокати ж називають ще одну можливу причину рішення генпрокурора, яку він сам не коментував. Виокремлення економічних злочинів часів Януковича фактично відрізає представників потерпілих від процесуального боку справи. Це створює ідеальне середовище для вирішення особистих інтересів подалі від сторонніх очей. Як приклад наводять справи Олександра Клименка та Сергія Курченка. Генпрокурор ще влітку передав ці провадження у відання свого заступника Анатолія Матіоса, «коли не відчув прогресу в розслідуваннях». За цією справою близько 10 осіб уже отримали умовні терміни за «угоди зі слідством». Хто й за які саме угоди, досі невідомо.

Також адвокати потерпілих переконані, що рішення Луценка є фактичною перемогою юристів Януковича та його поплічників. Довести до суду «Велику справу Януковича» без процесуальних порушень фактично неможливо. Термін досудового слідства сливе за чотири місяці, а захисники обвинувачених мусять за цей час ознайомитися з 5 тис. томів справи. Найкоротший термін, який дає суд, — два місяці на 100 томів. Йдеться про пряме порушення права на захист, що відкриває шлях до скасування вироків у європейських судах.

Луценко ухвалив рішення, за яке йому навряд чи доведеться відповідати. Жоден генпрокурор в Україні не затримався на посаді довше ніж три з половиною роки. Наслідки, або у вигляді мільярдів у бюджеті, або винних, які unikли покарання, побачимо через роки. Хороший звіт і приємна риторика потрібні вже зараз. ■

Засмічена територія

Дмитро Крапивенко

Скільки їх? Ось водій маршрутки відмовляє бійцю АТО в безплатному проїзді. Півбіди, коли робить це з банальної жадібності, а коли коментує «я тебе туди не посилав», а то й відверто висловить симпатію до сепаратистів? Ось жінка з молотком у Дніпровській опері гамселиє бійця, ось тамтешня ж співачка кляне в соцмережі «укропів». Недарма, вочевидь, оперу зарохують до «імперського» мистецтва... Те, що вони є, годі дивуватись. Я далекий від думки, що «русская весна» робилася виключно заїжджими молодиками з Росії — були місцеві кадри, заряджені ненавистю до всього українського, які горлали «Путин, введи войска!». І то не лише на Донбасі. Хоча чому були? Вони є, вони серед нас. І що найгірше, здається, вже «перебоялися», якщо дозволяють собі такі витівки, бо відчули безкарність.

Припустімо, серед масовки, що захоплювала навесні 2014-го адмінбудівлі на південному сході, був якийсь відсоток відверто божевільної публіки: навіжені церковні бабці, червонопикі алкозалежні маргінали піддалися масовому психозу, хоча й без того потребували лікування у відповідних закладах. Але ж решта активістів «русской весни» — люди цілком осудні. І декого з них таки судили, когось уже обміняли на українських полонених, але наша територія залишається геть засміченою ворожою агентурою. І не завжди та агентура — бойовики й диверсанти. Це може бути респектабельний топ-менеджер телеканалу «Інтер» чи його екзотично вдягнений колега, народний депутат, що перестрибнув із Партії регіонів в Опозиційний блок чи якусь іншу перефарбовану політичну силу, демагог у стилі «за мир проти насильства», функціонер медведчуківського «Українського вибору», який анонсує проведення своїх заходів у Запоріжжі.

Безкарність «маленьких» сепаратистів породжена безкарністю «великих». Партія регіонів, яка мала всі ознаки стійкого злочинного угруповання, діяльність якої була відверто антидержавною, самоліквідувалася, щоб повернути в політику своїх ключових гравців. Так, верхівка в московському екзилі, але «другі секретарі» тут, і хто вони, як не ворожа агентура? Партія миру? Конструктивна опозиція? Вони — приклад усім прихованим і відвертим прибічникам «русского міра», їхня надія на реванш і гарантія того, що серйозного покарання вдасться уникнути.

У країні, де немає «ні миру, ні війни», бійка двох людей — це лише дрібне хуліганство, байдуже, що стало її причиною — пляшка горілки чи відкрита підтримка ворога одним із її

учасників. Так, поліцейські можуть виявити більшу лояльність до ветерана й суворіше поставитися до побутового сепаратиста, але це рівень особистий і не зовсім законний. Згідно із законом власне за сепаратизм та поплічництво ворогові покарати не так вже й просто. Та ще й до якого судді така справа потрапить, третя влада в цьому сенсі нерідко «тішить» своїми вироками.

Як і під час та в перші місяці після Майдану, найдієвішим залишається громадянське суспільство: якби не хакери й активісти, ми знали б про ворожі вибрики на нашій території в рази менше — така вже специфіка роботи українських правоохоронних органів. Так само як ще менше знали б імена й прізвища тих, хто веде тут підривну діяльність. Формулювання «громадянин України» чи «мешканець міста...», звісно, політкоректні й

БЕЗКАРНІСТЬ «МАЛЕНЬКИХ» СЕПАРАТИСТІВ ПОРОДЖЕНА БЕЗКАРНІСТЮ «ВЕЛИКИХ». ПАРТІЯ РЕГІОНІВ САМОЛІКВІДУВАЛАСЯ, ЩОБ ПОВЕРНУТИ В ПОЛІТИКУ СВОЇХ КЛЮЧОВИХ ГРАВЦІВ

бездоганні з правового погляду, але куди менш інформативні, ніж скриншот зі сторінки в соцмережі, прикрашеної георгіївською стрічкою та дифірамами на адресу «героїв Новоросії». І оприлюднення ці не минають непоміченими. Співачку Дніпровської опери після відвертих «ватних» висловлювань звільнили. І нехай вона далі співатиме в донецьких ресторанах чи за політичною квотою аж у «Большому», територію зачищено й поборниця «русского міра» навряд чи зможе знайти годящу посаду в українських театрах. Приклад, звісно ж, непоодинокий — саме суспільний резонанс дав би змогу бодай трохи розворушити вороже кубло на «Інтері», а хамовитих водіїв змусив би публічно вибачатися перед бійцями АТО. Перемога, хоча й не системна.

Коли існує ворожа агентура в нас, вочевидь, має бути й наша на окупованій території. І часом вона дає знати про себе: це не те щоб якась надпотужна мережа (але хочеться вірити, що й така існує, просто добре законспірована), а окремі відчайдухи, які то вмикають на всю гучність наш гімн у Донецьку, то розповсюджують листівки, то палять сепаратистські прапори — словом, не дають окупантам остаточно повірити у свій тотальний контроль над захопленою територією. І ці сигнали з-за лінії фронту всім нам. Щоб не втрачали надії. І пильності. ■

Оксана Сироїд:

«Мінськ — це втеча від реальності»

Віце-спікер парламенту Оксана Сироїд розповіла в інтерв'ю *Тижню* про дисбаланс влади, російські «консерви» та про те, як повернути окуповані території.

Два роки тому в інтерв'ю *Тижню* на запитання, чи відходить парламент від традиції вирішувати питання в кулуарах, ви відповіли, що зберігається інерція, але все буде добре. Що змінилося?

— Зберігається інерція, але все буде добре (сміється). Якщо серйозно, звичайно, маємо реакцію, відновлюється давня «традиція». Є потяг людей, які давно в цій системі, повернути все як було. Почалася реакція приблизно через півроку після того, як запрацював парламент. Коли його робота налагодилася, ті люди захотіли повернутися до стану *business as usual*, ти мені — я тобі, домовилися — поділили. І воно є. Так ухвалюється більшість рішень. Але є й інше. Невеличка частина депутатів, які є носіями інших цінностей, незалежними від олігархічних парламентських груп, перебувають не в тій візантійській традиції, і в той чи інший спосіб постійно дезавуюють чинний процес. І то вже незворотно. А на запитання, коли все буде добре, відповім: тоді, коли людей, які є носіями цієї прозорої відповідальної політики, буде більшість.

Побуває думка, що українська політика зміниться, коли туди прийдуть нові люди, незалежні від олігархів. Але досвід показує, що проблема радше в якості людей. Чи варто сподіватися, що на наступних виборах у ВР прийдуть абсолютно нові політсили з достатньою критичною масою якісних нових людей?

— Це запитання на мільярд. Нинішня політична система олігархічна. Вона формувалася щонайменше півтора десятиліття років. Майже всі політсили в парламенті — продукти олігархів, олігархічні бренди. Понад те, більша частина олігархів, які стоять за тими силами, за своєю природою не є українськими, і часто захищають антиукраїнські інтереси. Олігархи — ті, хто має великий бізнес, політсилу та великі медіа. Все дуже просто. І от ці люди, використовуючи гроші, створюють політичні проекти, під кожні вибори щоразу нові, використовують свої кишенькові медіа для їх розкрутки, фактично для маркетингу цих брендів, заходять у парламент, формують кишеньковий уряд і дістають доступ до трьох речей: державного бюджету (через закупівлі та соціальні виплати), природних ресурсів і монополій (газ, нафта, електрика, земля, граніти), державних підприємств та приватизації. Завдяки цьому вони стають багатшими, знову вкладають гроші в новий політпроект тощо.

Щоб це змінити, є кілька критичних точок, на які треба тиснути, цих «кошчєвих голок». По-перше, потрібен новий закон про вибори на пропорційній основі з відкритими списками. Якщо його не буде,

Спілкувався
**Роман
Малко**

наступні вибори, за нинішнім законом, погіршать якість парламенту. Присутність незалежних людей зменшиться, а проросійських сил — збільшиться. По-друге, державне фінансування політичних партій. Хоча воно запущене нинішнього року, і це добре, але, наприклад, НАЗК отримало пряму вказівку Адміністрації президента під будь-яким приводом не давати «Самопоміч» 39 млн, які мають бути виділені за гендерною квотою. Для нас, тих, хто не має олігархічних грошей, це є виявом політичного тиску. Адже, маючи 39 млн, можна багато чого зробити. Мабуть, БПП не потребує цих грошей, а ОБ навіть не подавав заявки на них, але це приклад того, що, з одного боку, ми зробили поступ уперед, з'явився фонд фінансування політичних партій, а з другого — він одразу став інструментом маніпуляцій і тиску.

Крім того, є точки олігархічного самовідновлення, про які я казала, і треба по них бити. Якщо йдеться про бюджет, то це державні закупівлі, аудит пенсійного фонду й усіх соціальних виплат та нова система адміністрування податків. Там захований щонайменше ще один бюджет, а може, і не один. Сьогодні пен-

ФОТО: УНАН

Оксана Сироїд — народний депутат України VIII скликання, заступник голови Верховної Ради. Народилася 1976 року на Львівщині. Закінчила НаУКМА (за спеціальністю «політологія»), КНУ (магістр права) та Оттавський університет (Канада) (LL.M). Помічник-консультант народного депутата Ігоря Юхновського (1996), експерт із питань соціальної реформи проекту Програми розвитку ООН (1998–1999), національний менеджер проектів Координатора проектів в Україні ОБСЄ (2004–2012). Опікувалася проектами в царині адміністративного права, адміністративної юстиції, юридичної освіти та освіти з прав людини. Також була директором Української правничої фундації та експертом Реанімаційного пакета реформ.

сійний фонд, податкова й митниця — клондайк для розкрадання бюджетних коштів. Друга точка — природні ресурси, тут ідеться про всі регулятори. Жоден президент не хотів відмовитися від впливу на регуляторів, зокрема регулятора в галузі енергетики і комунальних послуг. Те, що ми ухвалили закон про регулятора, — це не удар по олігархічному середовищу, а таке собі дзижчання комарів. Саме так закон вплине на покращення регулювання у сфері енергетики й комунальних послуг, зокрема на прозорість тарифів. І ми це розуміємо, бо фактично закон унормував нішіню непрозору систему ліцензування, тарифікації та контролю, а понад те — залежного від президента регулятора. Тому закон не годиться, він не додасть нового в стані регулювання енергетики, не додасть прозорості. Має бути цілком нове рішення. І те саме повинно стосуватися всіх регуляторів. Останній пласт — державні підприємства та приватизація. І тут треба розуміти, що до всіх держпідприємств мають застосовуватися ті самі правила управління, що й до приватних, а також процедури приватизації, які відповідають прозору конкурсу. Передовсім потрібен закон про корпоративне управління держпідприємствами з наглядовими радами й усіма прозорими речами. У тому самому законі мають бути прозорі процедури приватизації. І оскільки ФДМ є конституційним органом, треба запровадити нормальні процедури його формування та відповідальності перед парламентом. Ну й, нарешті, такі інституції, як суди, прокуратура тощо, — без їхньої незалежності прозорої приватизації не буде. А ще, до речі, закон про державну таємницю. Сьогодні він захищає не державну таємницю, а грандіозну корупцію у сфері безпеки та оборони. А ми мусимо нарощувати оборонний бюджет, бо є державою, яка воює, а нарощуючи його, нарощуватимемо корупцію, якщо збережемо нинішній закон. Тому потрібен новий, у якому буде написано, що держтаємниця не поширюється на публічні закупівлі, які оплачуються з держбюджету.

Чи є потенціал здійснити ці речі?

— Потенціал нинішнього парламенту — бджоли проти меду. Люди в парламенті роками збагачуються на неясних законах. Але треба змушувати. Як правило, вдається ухвалювати позитивні рішення, коли у ВР є ті, що це усвідомлюють і готові боротися, є громадянське суспільство, десь активніше, а десь треба з ним ще працювати, і є міжнародні партнери, які розуміють важливість цих речей. От коли нам вдається замкнути цей трикутник, коли інтереси сходяться, тоді нам вдаються ці важливі кроки. Коли я кажу про громадянське суспільство, маю на увазі й журналістів. Вони можуть відігравати дуже важливу роль. Часто журналісти не хочуть братися за серйозні теми, цікавіше описати скандал, ніж заглибитися в якусь тему й готувати суспільство до важливого рішення. Що також є безвідповідально.

Наскільки парламент самостійний як гілка влади? Попри те що в нас парламентсько-президентська демократія, складається враження певної підконтрольності ВР АП.

— Парламент незрілий і залежний із двох причин. Перша — олігархічна залежність, сформована десятиліттями, тому важко очікувати, що вдасться швидко вистрибнути з цієї ситуації. Тим більше, якщо не змінити виборчий закон, люди знову проголосують за

гарний розкручений перший номер списку, не дивлячись, хто там далі, а потім, як зазвичай, нарікати-муть, мовляв, чого ці депутати такі недбалі, голосують не за те, корумповані. Друга причина захована в дисбалансі влади, передовсім виконавчої. У нас відповідно до Конституції та до традиції, яку запровадив ще Леонід Кучма, президент зосереджує на собі більший обсяг виконавчої влади, ніж прем'єр і Кабмін. Це дуже погано. Наприклад, виконавча влада на місцях, голови обласних і районних адміністрацій мають представляти уряд, а не так звану президентську вертикаль. Я не знаю, хто таке взагалі придумав. «Президентська вертикаль влади» — візантійщина. У риторичі людей, які використовують ці слова, — занепад держави. Усю виконавчу владу має контролювати парламент як представницький орган. Люди саме для того його обирають, щоб він контролював, як уряд збирає і витрачає людські гроші. Оце функція ВР. А закони — наслідки контролю. Якщо парламент бачить, що уряд зловживає людськими грошима, мають бути ухвалені відповідні рішення. А в нас такий законодавчий спам, бо ніхто не розуміє, чому ми ці закони ухвалюємо.

А тепер ситуація з президентом України, із будь-яким. Він має величезну виконавчу владу, тому що впливає на збір і витрачання людських коштів поза контролем парламенту. ВР не має інструментів контролю над тим, що робить президент у виконавчій владі. У результаті будь-хто на посаді президента, маючи такий великий обсяг влади й доступ до збирання та витрачання людських грошей, просто починає скочуватися в авторитаризм і корупцію. Людська природа така. Руссо казав: «Людина слабка і схильна до корупції». А якщо ти маєш оцю абсолютну владу на п'ять років без жодного контролю, все — понесло. І несе всіх. Тому це треба виправляти, вся виконавча влада має бути під контролем парламенту. Вся. Як називатиметься форма правління — інше питання. Коли кажемо парламентсько-президентська республіка чи президентська або парламентська, всі думають: хто головніший? Насправді природа назви в іншому: хто формує уряд, який у будь-якому разі відповідальний перед парламентом. У нас справді згідно з Конституцією парламентсько-президентська демократія, але проблема в тому, що величезний обсяг виконавчої влади є поза контролем парламенту як такого, і це треба виправляти.

На кому тоді нині висить політична відповідальність?

— На тому, у кого більше влади. Це, до речі, також мало хто розуміє. Що більше влади ти нагрібаєш, то більша відповідальність має на тобі бути. А люди переважно хочуть багато влади й менше відповідальності. Тільки відповідальність примножується незалежно від того, чи прописана, чи ні. Тому надмірна влада, якщо не має інструментів відповідальності, просто стає могильною плитою для всіх, хто її на себе тягне. Як мала б бути розподілена політична відповідальність? Президент, парламент і міністри — 471 людина — горизонтальне плато, яке має ухвалювати рішення в державі. А в нас будь-хто на посаді президента хоче статусу, як у Бога, «що все сотворив і всім управляє». Хоча кожен мав би відчувати свою ту 1/471 частку за своє: президент за те, що представляє державу, уряд — що формує державну політику, парламент — що контролює уряд. Водночас людині, яка

все старається на себе натягнути, одного дня доведеться за це відповісти.

Наступні парламентські вибори (якщо не брати до уваги позачергових) мають відбутися через три роки. Якою ви бачите майбутню політичну палітру? З'являться нові партії чи станеться переформатування наявних?

— Треба зрозуміти, що дочасні вибори передовсім вигідні Росії. Це спосіб внутрішньої дестабілізації (вибори — це півроку неспроможності) і гарантія того, що проросійські сили здобудуть більший вплив у парламенті. РФ досить активно працює на те, щоб розхитувати тут ситуацію, є багато риторики від різних по-

УСЮ ВИКОНАВЧУ ВЛАДУ МАЄ КОНТРОЛЮВАТИ ПАРЛАМЕНТ ЯК ПРЕДСТАВНИЦЬКИЙ ОРГАН. САМЕ ДЛЯ ТОГО ЙОГО ОБИРАЮТЬ, ЩОБ ВІН КОНТРОЛЮВАВ, ЯК УРЯД ЗБИРАЄ ТА ВИТРАЧАЄ ЛЮДСЬКІ ГРОШІ

літсил стосовно того, як нам потрібні дочасні вибори і як у нас усе погано. Я вважаю, хай там як, а ми розвиваємося, це не стагнація чи деградація. Просто розвиваємося не так швидко, як очікувало українське суспільство. Але, хоч як парадоксально, сам факт війни й намагання Росії хитати Україною ззовні — найкращий доказ того, що ми рухаємося в правильному напрямку. Якби ми деградували, Росії не треба було нічого робити, вона просто чекала б, коли впадемо в її обійми. І це треба пам'ятати. Те, що ми робимо, — крок уперед, три вбік, потім один назад, — пов'язано з величезним олігархічним впливом, який маємо. Ми змушуємо тих бджіл рухатися проти меду. І треба усвідомлювати, що вони не робитимуть цього з бажанням та пістетом, тільки під великим примусом. Але є ще ресурс для роботи. І уряд має цей ресурс, і парламент. Потрібно просто консолідуватися заради пошуку нових якісних рішень. Є все-таки комплекс антикорупційного законодавства, він усе одно дає нову якість політики, все одно вже є страх, все одно 25% суддів написали заяви про відставку, а може дійти до третини. Зараз буде самоочистка у зв'язку з електронними деклараціями. Все одно відбуваються якісь процеси, котрі певних людей відводять убік, а деяким дають можливість з'являтися. А політичні сили треба будувати знизу. Вони не в АП народжуються, а в громадні, у районному, обласному центрі, там, де є розуміння людей. Навіть не в Києві. Бо політична сила, народжена в столиці на основі виключно загальнонаціонального розуміння, не виживе. Вся правда на місцях, у громадах.

За яких умов «Самопоміч» може повернутися до коаліції?

— Ми вийшли з коаліції з однієї причини. Коли прийшли до парламенту, всі політичні сили декларували однакові речі. І коаліція формувалася на основі цих декларацій. А далі з'ясувалося, що ми говоримо, думаємо й робимо те саме, а тут традиція трохи інша: кажемо одне, думаємо інше, а робимо третє. Така візантійщина. Коли це стало для нас критично, тому що ми ж своїм людям не брешемо, не можемо прикривати подвійні чи потрійні стандарти, це стало вододілом. Ми відокремилися від тієї олігархічної мови і все. Тепер ми в природному стані: можемо

бути такими, як є. Але при цьому, якщо розуміємо, що рішення в парламенті корисні, підтримуємо їх, тільки не відповідаємо разом з олігархами за ті рішення, які вони продукують і приймають у мові.

Як на вашу діяльність на посаді віце-спікера впливає партійна належність і навпаки?

— Дуже добре. Коли я прийшла на посаду, ще не була членом партії і мусила скласти фракційний мандат. Але дуже часто це ставало таким предметом маніпуляцій. Я прийшла з командою людей, цінності якої поділяю. Ми майже не знали одне одного, але я інтуїтивно відчувала, що часто думаємо неоднаково, але вміємо шукати спільні рішення, і мені було від того комфортно з ними. Коли ж перебралася до цього кабінету, а всі лишилися в іншому місці, тим намагалися скористатися інші люди. Питалися: що тобі треба? У тебе все буде. Намагалися мною опікуватися, пояснювали, мовляв, ти ж позафракційна, давай будемо по-іншому, ти ж не мусиш голосувати так, як фракція. Ніхто не розумів, що я приймаю рішення не через фракційну дисципліну, а з переконання. І одного дня написала заяву в партію, прийшла й сказала: мені потрібна ця ідентичність. Передовсім вважаю, що не можна будувати політичну систему, не будучи в партії. Розказувати, що хтось колись побудує правильну партію і я до неї вступлю, — це інфантилізм. А візьми побудуй нормальну партію там, де немає партійної традиції, де це завжди продавалося як франшиза. То дуже важка справа, і за це треба відповідати від початку. Я розуміла це, а також те, що мені просто потрібна ідентичність, щоб мати якесь коло захисту довкола себе. Відтоді хоча я позафракційна, але ідентифікуюся для всіх як «Самопоміч», і для мене це велика честь, що я частина команди, носій певної системи цінностей, які поділяють люди у фракції, партії та осередках. Це дуже допомагає.

З вами буде тісно пов'язане політичне майбутнє «Самопоміч», адже ви нині на найвищій із досягнутих досі партійно посади. Якою бачите політичну нішу «Самопоміч»? Вона має бути соціал-демократична, права, ліберальна?

— Ми часто дискутуємо стосовно цієї візії партійної місії та дійшли розуміння, що виклик зараз трошки інший. Традиційні ідеології в сучасному світі дещо змістилися. До прикладу, Тоні Блер про це писав у своїй книжці «Шлях». Так, як сприймалася ідеологія на початку ХХ століття і як сприймається на початку ХХІ, — це два різні сприйняття. Люди незалежно від того, якої ідеології дотримують вони самі чи їхні батьки, очікують від держави однакових речей. Це те, що стосується західних демократій. В Україні ще інша ситуація. У нас нині фактично дві ідеології: олігархічна й антиолігархічна. Хоч би як себе позиціонували сьогодні парламентські політсили, вони всі, за винятком «Самопоміч», змінюють свою риторику залежно від того, як змінюються інтереси людей, що стоять за їхніми плечима. Часто це на них впливає Росія. А треба, щоб ми отримали в парламенті критичну масу тих, для кого первинною ідеологією було б відсторонення олігархів від політичної системи. Я жодним чином не кровожерна, і мені не розходиться, щоб всіх пересадити. При цьому олігархи повинні будуть віддавати суспільству те, що в нього забрали. Бо кожен із них великою мірою розбагатів, зловживаючи суспільними благами. І настав час

віддати. Кожен має побудувати якийсь Рокфеллер-центр, щось, щоб залишити для суспільства. І нехай далі розвивають свій бізнес, але політику повинні будувати люди, які не мають такої значної економічної залежності. Великий бізнес ніколи не зробить достойного політика. Тому що людина, яка приходить у політику захищати свій великий бізнес, нещасна. Вона не може думати про інтереси держави й суспільства, мусить думати, як зберегти та примножити статки, бо така її природа. Тому треба просто допомогти їм, витіснивши їх із політичної системи. Це зараз головна ідеологія. А потім, коли ми отримаємо політичну систему, де олігархи не матимуть цього мажоритарного впливу, я зможу принаймні порахувати, скільки ми збираємо податків. От як я можу нині сказати, ми ліберальна чи консервативна економіка, якщо не знаю, скільки грошей ми збираємо, але знаю, що як мінімум половина з них крадеться. От коли я порахую податки, проведу аудит пенсійного фонду й знатиму, скільки реально потрібно на пенсії, тоді зможу сказати: ми маємо бути такою економікою чи такою. А зараз це ворожіння на кавовій гущі. Більша частина публічних фінансів у нас поза контролем.

Що ви думаєте про миротворчий потенціал «мінського формату» чи «нормандського формату»? У який спосіб Україна зможе вирішити свою вікову проблему із сусідом?

— Власне, не те вирішується. Мінськ — це втеча від реальності. І передовсім втеча західного світу. Росія формує цю фальшиву реальність, і всі ведуться. Вона хоче повернути Україну у своє імперське середовище, хоче мати вразливий і залежний ЄС, яким зможе хитати, і все це для того, щоб вийти один на один зі США, щоб із ними ділити світ. Така амбіція. Щоб дестаблізувати Україну, Росія використала терор грошей, інвестувавши їх частково в економіку, частково в олігархів, яких завела в політику, і тепер щоразу, коли треба поставити коня на диби, просто затискаються віжки. Коли потрібно було активувати все це для окупації Криму та Донбасу, всі «консерви» відкрилися. Хоча їх ще багато по Україні. Але Росія вже наробила таких самих «консервів» по Європі. Це політичні сили і медіа, які дуна фінансує, це російський капітал. Європейці вимагають, що той капітал — їхній захист, але насправді це «консерви», які невідомо коли і як будуть активовані. І то все велика загроза. Тепер Росія створює проблеми у всьому світі: Придністров'я, Карабах, Грузія, Україна, Сирія. Такий собі траблмейкер. Росія продає цю нестабільність, щоб привернути увагу до себе, щоб із нею рахувалися. І Європа, і США мали б зосередитися на вирішенні проблеми Росії як поганого хлопця, який нікому не дає спокою. Але ніхто не знає, як до того підійти. Ну він же ж такий забіяка, почне ще більше битися, ще щось на голову скине. Через те що ніхто не знає чи не хоче його усмирити, вирішили його замирити, пропонувати якісь переваги, які, на думку Заходу, можуть трохи його заспокоїти. І от Україна є такою наживкою. Росія поклала лапу на Україну, і тепер Європа та західний світ перед вибором: віддати жертву дракону чи поборотися за неї. Частина людей на Заході вже зрозуміла, що дракон не вдовольниться однією жертвою, а їстиме все село. Але оскільки поки що немає правдивого вирішення проблеми, то щось і далі намагаються робити з Україною. І знову ж таки, щоб шукати рішення, треба

спочатку визнати проблему вголос, сказати, що вона не в Україні, це не конфлікт в Україні. Проблема — це Росія, і треба шукати, у який спосіб вирішити її. Це неможливо зробити в «нормандському форматі», там немає США, а зробити це без Сполучених Штатів неможливо. Ну й, власне, тому треба думати, як розширювати той формат, змінювати його, знаходити можливість залучити США, можливо, Велику Британію та інші європейські країни. І треба насправді шукати новий юридичний порядок. Статут ООН не працює, це очевидно. Гарантії, які були в системі ООН, ОБСЄ, — усе розвалилося, воно ще за інерцією копошиться, але його вже немає і треба шукати щось інше. Інакше світ не виживе, мусять бути якісь системи колективної безпеки.

Президент, парламент і міністри — 471 людина — горизонтальне плато, яке має ухвалювати рішення в державі. А в нас будь-хто на посаді президента хоче статусу, як у Бога, «що все сотворив і всім управляє».

Ми в цій грі маріонетки чи гравці? Наскільки український президент самостійний і чи не занадто безхребетно він поводиться?

— Не маріонетки. Але що ми поки що можемо? Дуже легко звинувачувати президента, я сама його критикую, коли є за що, але... Держава у війні, держава, яка на початок війни не мала взагалі Збройних сил, яка на 6 тис. км оточена Росією та її союзниками. Як можна тут бути суб'єктом. Колись Девід Кремер з Інституту Маккейна, коментуючи фразу, що немає альтернативи дипломатичному вирішенню конфлікту, дуже добре сказав: «Так, але дипломатія працює тільки тоді, коли за її плечима стоять танки». Тепер, думаю, США розуміють помилку Будапештського меморандуму, що забрали в України ядерну зброю і тактичні ракети. Тоді думали, що простіше мати одного сильного гравця, і Україну перетворили із суб'єкта на об'єкт. Тепер, мабуть, усвідомлюють, що послаблення України призвело до посилення Росії. Можна ще до Першої світової війни провести такі паралелі, коли ніхто не був зацікавлений, щоб Україна ставала сильною. Було дуже багато сусідів довкола, які воліли, щоб Україна була частиною чогось або під чийось впливом чи протекторатом. Думаю, що цього більше не буде. Україна відбулась як політична нація за 25 років, але ми ще маємо пройти шлях, для того щоб перетворитися з об'єкта на суб'єкт, і тут без армії не обійтися. Тільки дуже сильна армія, дуже потужна.

Хорватський варіант вирішення питання можливий?

— Росія — це не Сербія. Треба розуміти, що є тільки два способи повернути цю територію. Або відвоювати, або дочекатися, поки Росія її покине. Відвоювати — я не виключаю, але це десятиліття, поки ми зможемо собі таке дозволити. Або Росія так ослабне, що буде змушена залишити ці території, бо їй доведеться займатися чимось іншим. Ну а далі почнеться найбільша боротьба. За розуми тих людей, що провели так багато часу під окупацією, головне під інформаційною окупацією. А тим часом слід визнати окупацію, ізолювати конфлікт політично й економічно та будувати сильну державу гідних людей. ■

Повну версію інтерв'ю читайте на сайті www.tyzhden.ua

Поправка на піар

Станіслав Козлюк

Цього року Кабмін спромігся подати проект держбюджету восени, вчасно запустивши процес його формування. Депутати запропонували понад тисячу правок до документа. Хоча самореклами в них було більше, ніж конструктиву

Поправки до бюджету. Перед першим читанням депутати запропонували до держбюджету-2017 понад 1 тис. поправок. З них урахували лише 445

Проєкт бюджету парламент отримав на розгляд 15 вересня. На відміну від попередніх років документ із Ради не забирали, обійшлося і без інфографік, не підкріплених цифрами. Профільний комітет мав у руках головний кошторис 19 вересня. Через місяць, 20 жовтня, надав свої висновки. Того ж таки дня Верховна Рада ухвалила його в першому читанні, запустивши таким чином бюджетний процес вчасно. На цьому не раз наголошував і прем'єр Володимир Гройсман. Мовляв, цьогоріч кошторис не прийматимуть, як раніше, під новорічну ялинку, а зроблять усе в розумні строки. На це і справді є певні сподівання.

ПЕРШЕ ЧИТАННЯ

Проте не обійшлося без традиційних для ухвалення бюджету сварок. Цього разу із претензіями до уряду й пропрезидентської фракції БПП вийшли колеги по коаліції з «Народного фронту». У день прийняття документа в першому читанні, 20 жовтня, НФ заявив, що не дасть голосів без ухвалення закону про спеціальну конфіскацію.

«Закон, який дає можливість конфіскувати арештовані \$1,5 млрд, що були вкрадені з бюджету України й виведені на 42 офшорні компанії, котрі

не мають власників, окрім наближених до Віктора Януковича. Ці кошти зараз знаходяться в Ощадбанку у вигляді коштів та державних цінних паперів», — заявив Яценюк журналістам у кулуарах Ради й додав, що «зобов'язання перед колегами по коаліції треба виконувати». Адже БПП, як відомо, обіцяв підтримати такий законопроект.

«Мене турбує поведінка депутатів БПП, коли президент звертається до своєї фракції, а вона дає лише половину голосів за ухвалення законопроекту про встановлення справедливості й конфіскації активів колишнього режиму. Це непристойно. Я думаю, необхідно, щоб у найкоротші терміни президент не просто дав вказівку фракції, а зустрівся з нею і український парламент зрештою ухвалив законопроект», — заявив Яценюк.

Справді, 20 жовтня Верховна Рада вкотре намагалася поставити на порядок денний розгляд чергового законопроекту про спецконфіскацію, ухвалення якого дало б змогу повернути до бюджету \$1,5 млрд. Ці кошти, за словами представників НФ, планують частково витратити на оборонку й фінансування силових відомств. Однак парламенту знову не вистачило голосів. Зокрема, спецконфіскацію не підтримала частина Блоку Петра Порошенка; втім, аж ніяк не половина, як наголошував Яценюк. Депутати не під запис зізнаються, що побоюються ухвалення такого документа, бо його можуть використати як репресивний інструмент проти «неугодних». І під спецконфіскацію потраплять не лише активи Віктора Януковича та наближених до «Сім'ї», а й нинішніх народних обранців. Скидається на те, що, доки їх не переконують у протилежному, на спецконфіскацію годі й чекати.

Попри невдале голосування щодо неї, «Народний фронт» таки погодився підтримати законопроект про держбюджет у першому читанні.

Обговорення проекту кошторису країни на 2017 рік зайняло приблизно дві години. На запитання відповідали прем'єр Володимир Гройсман та міністр фінансів Олександр Данилюк. У результаті на підтримку Постанови про висновки та пропозиції до проекту закону України «Про державний бюджет України на 2017 рік» (№ 5000-П) за основу висловилися 245 народних депутатів.

На черзі були обговорення пропозицій і поправок депутатів та фракцій. Із понад 1 тис. профільний комітет урахував менш ніж половину — понад 400. Адже повне врахування всіх побажань народних обранців означало б роздування видатків бюджету більш як на 1 трлн грн. Голосування за частину правок не склалося, пропозиції народних обранців не знаходили підтримки в залі. Як наслідок — очіль-

ник парламенту Андрій Парубій поставив на голосування проект Постанови про висновки та пропозиції до проекту закону України «Про державний бюджет України на 2017 рік» (№ 5000-П) у цілому. «За» висловилися 230 депутатів. Таким чином народні обранці зробили перший крок до ухвалення законопроекту про держбюджет, прийнявши його в першому читанні. Наступного разу документ мають розглядати в парламенті в листопаді. Про це 25 жовтня заявив і прем'єр-міністр Гройсман, пообіцявши повторно внести кошторис до зали засідань ВР «за два тижні». Тобто в 10-х числах наступного місяця.

БЮДЖЕТ ДЕФИЦИТУ

Відповідно до проекту кошторису дохідна частина урядового варіанту держбюджету-2017 має становити 706,3 млрд грн, а видатків планують 775,3 млрд грн. Зростання ВВП, за прогнозами уряду, має дорівнювати 3%, інфляцію очікують на рівні 8,1%. Курс гривні закладається на рівні 27,2 грн за \$1. Попри дефіцитність, наступного року на певні галузі чекає збільшення фінансування.

На 60% збільшують видатки на судову адміністрацію—8,3 млрд грн проти 5,3 млрд грн у 2016-му. Можна стверджувати, що це прямо пов'язано із судовою реформою, яка запрацювала 1 жовтня цього року. Вона передбачає підвищення зарплати суддям і зміну судової системи як такої. Основну роль у цьому відіграватиме Верховний Суд. Видатки на нього зростуть фактично в 10 разів— від 106,5 млн грн до 1,01 млрд грн.

Не оминули увагою і силові відомства. Так, на незначне зростання свого бюджету може чекати СБУ—від 5,5 млрд грн до 6 млрд грн. Державне бюро розслідувань, яке повинне запрацювати на початку 2017-го, має отримати трохи більше ніж півмільярда—640 млн грн. Фінансування МВС зросте на 5 млрд грн— від 41,1 до 46,1 млрд грн. Ще більше планують витратити на Міноборони. Якщо цього року воно отримало 55,6 млрд грн, то наступного очікується збільшення фінансування на 8,5 млрд грн— до 64 млрд грн. Не обійшлося і без

Генпрокуратури. У 2017-му планують збільшити її фінансування на 1,3 млрд грн— від 3,3 млрд грн до 4,6 млрд грн.

Трохи скромнішими в цифрах будуть освіта й медицина. Після першого читання в держбюджеті планується збільшення фінансування Міносвіти до 28,6 млрд грн (проти 26 млрд грн у 2016-му). Мін-охорони здоров'я може розраховувати на зростання свого бюджету від 12,1 млрд грн до 14,5 млрд грн. Порівняно з цими цифрами астрономічним видається фінансування ПФ: наступного року на нього хочуть виділити 156 млрд грн.

Окрім того, зростуть видатки на президента, уряд і парламент. Наступного року на Державне управління справами хочуть витратити 1,7 млрд грн проти 1,4 млрд грн у 2016-му. Секретаріат Кабміну може отримати 436 млн грн проти 322 млн грн цього року. На утримання Верховної Ради хочуть ви-

АНДРІЙ ПАРУБІЙ ЗАЯВИВ, ЩО ПОСТАНОВА ПРО ПІДВИЩЕННЯ ЗАРПЛАТ ДЕПУТАТІВ НЕ ПІДПИСАНА, А НА НАЙБЛИЖЧОМУ ЗАСІДАННІ, 1 ЛИСТОПАДА, НАРОДНІ ОБРАНЦІ ЇЇ ЗМІНЯТЬ

дати 987 млн грн (2016-го відповідна цифра становила 943 млн грн). А ще депутати запланували собі підвищення зарплат— від 36 тис. грн до 44 тис. грн за місяць. Таке рішення вони пояснюють тим, що мають отримувати високу заробітну плату, аби не шукати «підробітків». У цьому разі— грошових винагород за «правильне» голосування та «хорошу поведінку». Ця поправка стала чи не найрезонанснішою. Після різкої реакції суспільства, яке обурилося таким «покращенням», Гройсман заявив, що не допустить зростання окладів народців (хоча й не має для цього важелів). Уже 26 жовтня голова парламенту Андрій Парубій заявив, що постанова про підвищення зарплат депутатам не підписана, а на найближчому засіданні, 1 листопада, народні обранці її змінять.

ГОЛОВНІ
РОЗСЛІДУВАННЯ
КРАЇНИ

ПО ТОЙ БІК

з 12 ВЕРЕСНЯ

ЩОПОНЕДІЛКА

21.30

Соломія
Буй

Водночас в уряді розраховують на зростання надходжень від податків із підприємств та населення відповідно на 9,1 млрд грн та 7,8 млрд грн. Можна очікувати і збільшення акцизів та ввізних мит, що дасть змогу «залатати дірки» в державному кошторисі на 2017 рік.

ПІАР НА ДЕРЖБЮДЖЕТІ

Бюджет починається із соціальних стандартів. Себто із прожиткового мінімуму й зарплат. Принаймні таке враження виникає, коли починаєш розглядати порівняльну таблицю до законопроекту. Кабмін на наступний рік закладає такі цифри: мінімум на одну людину за місяць від січня дорівнюватиме 1544 грн, від травня — 1624 грн, від грудня — 1700 грн. На такому благодатному полі вирішили порекламуватися мало не всі номінально опозиційні депутатські групи та фракції. Так, група «Відродження» в особі депутатів Віталія Хомутиніча та Антона Кіссе хочуть бачити наступного року зростання прожиткового мінімуму

Наступного року МВС може отримати **46,1 млрд грн**. Фінансування Міноборони порівняно з 2016-м збільшать на **8,5 млрд** — до **64 млрд грн**

до 2700, 2840 та 2973 грн за відповідні місяці. Опозиційний блок подав аж два альтернативні бачення цієї графі бюджету. Наталія Королевська та Юрій Солод пропонують 1544, 1729 та 2352 грн. Група депутатів Опоблоку на чолі з Юрієм Бойком фактично дублює пропозицію Королевської. Партія «Батьківщина» в особі Юлії Тимошенко хоче бачити прожитковий мінімум на рівні 1961 грн у січні, 2346 — у квітні, 2671 — у липні та 3154 грн — у жовтні. Але переможцем у гонці цифр став нардеп Сергій Каплін: він пропонує 2997 грн у січні, 3152 — у травні й 3300 — у грудні. Водночас жоден із депутатів не пояснив, де саме брати кошти на це.

Аналогічна історія і з мінімальними зарплатами: Опозиційний блок хоче бачити наприкінці наступного року мінімуму 2437 грн, «Відродження» — 3080 грн, Тимошенко — 3239 грн. Знову відзначився Каплін: за його оцінками, мінімальна зарплата до завершення 2017-го має становити 3552 грн. Як і в попередньому випадку, джерела зростання не названо. Кабмін перед першим читанням пропонував такі цифри: від січня — 1600 грн, від травня — 1684 грн, від грудня — 1762 грн. Утім, уже 26 жовтня Гройсман заявив, що уряд «знайшов можливість» підняти мінімальну зарплату і прожитковий мінімум до 3200 грн на одну людину. Втім, звідки надійдуть кошти, не уточнив.

Лунали від депутатів зауваження і про відсутність контролю парламенту над правом Кабміну випускати облігації внутрішньої державної позики понад обсяги. Парламентарії наполягали, що це має відбуватися лише за погодженням із Комітетом ВРУ з питань бюджету. Відповідну правку затвердили.

Не минулося й без інтересів Луганської та Донецької областей. Точніше, територій, на яких органи державної влади «тимчасово не здійснюють свої повноваження». Бюджет передбачає базові дота-

ції для цих регіонів обсягом 96,1 млн грн. Депутат Опозиційного блоку Олександр Долженков (№ 23 в списку), якого називають «людиною Ріната Ахметова», пропонував збільшити таке фінансування до 196,1 млн грн. Пропозицію відхилили.

Проте найцікавіші поправки заховані в доходах та видатках держбюджету-2017. Так, згадана група регіоналів на чолі з паном Бойком осідлала тематику зменшення фінансування силових структур. Вона пропонувала урізати видатки на апарат МВС та Нацполіції на 7,1 млрд. Загалом колишні регіонали хочуть зменшити бюджет силовиків на 40% (за їхніми словами, це зекономить 18,2 млрд). Сюди ж таки додалися пропозиції обмежити фінансування судів та прокуратури, відмовитися від держфінансування партій тощо. Лунала й доволі популістська тема щодо субсидій та субвенцій на покриття різниці в тарифах. Усі пропозиції відхилили.

Традиційно поправок назбирали видатки на Міненерго. Так, Михайло Бондар із «Народного фронту» пропонував створити нову бюджетну програму для реалізації інвестиційного проекту з переоснащення шахти «Відродження», що на Львівщині. Сума програми мала становити 142,6 млн грн. Ідея не пройшла. Варто зазначити: до Ради Бондар обирався в окрузі № 119, Львівщина. Водночас депутат Юлій Іоффе, який обирався в Луганській області й входить до Опозиційного блоку, пропонував видати через Міненерго 100 млн грн на «державну підтримку вугледобувних підприємств та заходи з виведення підприємств на беззбитковий рівень роботи». Гроші депутат пропонує забрати від Міністерства фінансів, скоротивши резервний фонд, в який закладають 1,5 млрд грн. Чергова пропозиція без відповіді. Володимир Гусак, ще один опозиціонер, пропонував збільшити видатки на Державну підтримку вугледобувних підприємств (для часткового покриття собівартості готової продукції) на 0,5 млрд грн. Гроші, за задумом Гусака, треба було зняти з графі «Реструктуризація вугільної та торфодобувної промисловості», на яку передбачено 846,3 млн грн. Депутат Олег Мусій пішов іще далі, запропонувавши виділити на підтримку вугледобувних підприємств 4 млрд грн. Джерела такого фінансування не називали. Обидві пропозиції відхилили.

Намагалися народні обранці просувати й інтереси АПК. Так, група депутатів, серед яких Валерій Давиденко (БПП), Олег Кулініч («Відродження»), Іван Мірошніченко («Самопоміч»), пропонували збільшити видатки на «фінансову підтримку заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів» на 1,2 млрд грн (у бюджеті поки що передбачено 300 млн грн). «Батьківщина» на ті самі цілі пропонувала скромніше зростання — на 200 млн грн. Її представник Вадим Івченко сподівався зростання видатків на 700 млн грн. Усі пропозиції відхилили.

Окрім загальних побажань намагалися депутати вибити фінансування і для власних регіонів. Найбільше тут, звісно, відзначилися мажоритарники та представники областей. Так, Олександр Горбунов із «Народного фронту» бажав збільшити «видатки розвитку» для «забезпечення життєдіяльності Криворізького гірничо-збагачувального комбінату окислених руд» на 26,650 млн грн. Його колега Анатолій Кузьменко із БПП пропонував іще

більшу суму — 50,5 млн грн. Варто зауважити, що останній обирався до Ради в Кіровоградській області, а Горбунов сам із цього регіону. Втім, як і в попередніх випадках, пропозиції не підтримали.

Валерій Писаренко, депутат групи «Відродження», який обирався в окрузі на Харківщині, пропонує списати Харкову заборгованості перед державою на суму 360,9 млн грн. Цю пропозицію врахували частково, давши відповідне доручення урядові. Що ж до його ідеї профінансувати з держбюджету оплати комунальних послуг установам охорони здоров'я, утримання закладів освіти тощо загальною сумою 0,5 млрд грн, то комітет відповів відмовою. Позафракційний Анатолій Денисенко, який так само обирався в цьому регіоні, взагалі запропонував видати місту десятки мільйонів на реконструкцію парків, шкіл, котелень та закупівлю медобладнання. Поправку врахували частково. А депутат Максим Курячий у межах програми «Завершення будівництва метрополітену в Дніпропетровську» (який нині перейменували на Дніпро), вибив субвенцію на сплату ПДВ 108 млн грн.

Але, поза сумнівом, найцікавішими були поправки, що стосувалися видатків на парламент. Депутат Валерій Карпунцов озвучив низку пропозицій щодо фінансування Ради, які були схвалені. Так, після першого читання підтримали збільшення видатків на здійснення законотворчої діяльності ВРУ — на 113 млн грн (було 511 млн грн), на її інформаційно-аналітичне та матеріально-

технічне забезпечення — на 15 млн грн (було 424 млн грн), на висвітлення діяльності ВРУ через ТРК та фінансову підтримку видань «Голос України» й «Віче» — на 10,3 млн грн (було 47 млн грн). Збільшили фінансування й реконструкторам Маріїнського палацу. Той-таки депутат Горбунов запропонував збільшити видатки за цією статтею бюджету на 100 млн грн (за умови вже виділених 100 млн грн). Цю пропозицію врахували частково, давши доручення урядові.

Крім того, чимало мажоритарників намагалося вибити субвенції для власних округів на певні проекти: тут і реконструкція доріг, і ремонт закладів освіти та лікарень, проведення фестивалів тощо. Частина таких пропозицій урахували.

Утім, пам'ятаймо, що наразі держбюджет-2017 існує лише як законопроект, а до остаточного варіанта документа ще далеко. Тож можна чекати на ще більшу кількість пропозицій нардепів щодо видатків, і в майбутньому є всі шанси побачити нові «цікаві» ідеї. Водночас залишається відкритим питання пошуку голосів на підтримку кошторису країни. Адже наразі частина коаліції в особі «Народного фронту» відмовляється голосувати за документ без ухвалення закону про спецконфіскацію. Якщо це питання не вирішиться або ж не віднайдеється компроміс, то пропрезидентській фракції доведеться шукати голосів деінде. І в такому разі знову виникає загроза голосування «під ялинкою». Це зведе нанівець заяви уряду про «вчасний бюджетний процес». ■

Е СПРЕСО
УКРАЇНСЬКИЙ
ПОГЛЯД НА СВІТ

ЧЕСНА РОЗМОВА ПРО МАЙБУТНЄ

ТОК-ШОУ

ПОЛІТКЛУБ
ВІТАЛІЯ ПОРТНИКОВА

ЛІЦЕНЗІЯ НА МОВЛЕННЯ
СЕРІЯ НР № 20225-М ВІД 30.08.2011

ЩОП'ЯТНИЦІ о 21:30

Відкатаний сценарій

Елизавета Гончарова, Бахмут

Як зазвичай відбуваються вибори на Донбасі

Останнім часом вираз «вибори в окупованій частині Донбасу» чомусь став синонімом слова «мир». Принаймні іноземні та внутрішні порадники й радники бачать тут чіткі причинно-наслідкові зв'язки. Кажуть, будуть електоральні перегони — не буде війни. Не знаю, про який мир ідеться, а ось про які вибори — передбачити дуже просто. Про цю гру для наївних на Донбасі можу дещо розповісти. Балотуватися не балотувалась, однак закулісся всіякого набачилася. Більшість із тих історій майже анекдотичні. Але, як виявилось, посміявшись і наплакались... Усвідомлюючи свою відповідальність за цю легковажність.

Першого президента України мені обирати не пощастило, як і волевиявлятися з приводу Акта незалежності: тоді я ще не досягла потрібного віку. А ось уже наступні перегони, навчаючись у Донецькому національному університеті, відчула цілком. Ногами й вухами.

«У день виборів усім студентам заборонено виїжджати додому, поки не проголосують! Старости повинні перебувати на дільницях і фіксувати явку своїх груп. Мешканців гуртожитку відзначають окремо: поки всі зареєстровані в ньому студенти не віддадуть свого голосу, ліфт увімкнено не буде!» — у моєму фотоальбомі є чорно-біла фотографія на тлі цього оголошення в гуртожитку університету, котре навіть тоді нам здавалося смішним. 14-поверхової будівлі, зауважте. Отже, ліфт — це серйозно! Але цього виявилось замало! Щоб ледячці студенти не забули на процес голосування й потрібні партії не втратили голосів (до речі, на всіх парах і залах нам іще й видавали їхню атрибутику), біля гуртожитків зрання поставили машини з гучномовцями. І рівно о восьмій ми підскочили як ошпарені: на всю потужність закричала Ірина Аллегорова! Чому саме вона мала розбудити совість студентів-пофігістів, ми не знали. Однак довго це неподобство терпіти було важко — дівчата й хлопці повільно сповзалися на виборчу дільницю, сідаючи потім на газоні в очікуванні обіцяного ліфта.

«Петре! Ти вже вилазь давай, через тебе ми тут стирчимо третю годину!» — філологи з українського відділення, як «найвисотніші», дружно виманювали однокурсників, лінуючись бігти по сходах на останній поверх. Якби тоді нас запитали, за кого ми проголосували, думаю, більшість сказала б, що за «младшого лейтенанта, мальчіка молодого», так нам тоді ця Аллегорова «запала в душу». Зате ректор, певно, отримав відчутну подяку за високу явку.

Потім я примудрилася потрапити на вибори спостерігачем. Від опозиційного українського «Яблука», що намагалось протистояти популярним тоді на Донбасі «заедистам» (альянсові «За єдину Україну!», котрий

через продовольчі подачки відразу прозвали «За ЄДУ!»). У невеликому холі міськгазу ми чергували разом із бабусею-комуністкою та дядечком від СДПУ(о), котрий, як виявилося, був дружній із начальником міськгазу та алкоголем. Майже цілий день стоїчно витрещалися на урни, щоб завадити протизагонним діям. І вже надвечір нерви в наших опонентів не витримали. Чоловіка підморгнувши покликав до себе в кабінет начальник, і вони успішно розчавили там пляшку коньяку. Після цього йому всі урни й кандидати вже були однакові. Стареньку, яка хоч і була ідейна, але природні потреби це не скасувало, просто зачинили в туалеті. Вона голосно тарабанила у двері, вигукуючи гасла й погрози. А мене, тонку і дзвінку, просто загородили тілом якогось голеного амбала, котрий сичав: «Спробуй тільки крикнути, вб'ю!» — у той момент, як інший спортивний тип витягав зі штанів пачки бюлетенів і намагався впихати їх у щілину урни. Помирати за папери, витягнуті з штанів, якось не хотілося, тим більше що галас комуністичного раритету із вбиральні все одно не допомагав. Навряд чи дует або навіть тріо із соціал-демократом напідпитку сильніше налякали б фахівців з укидання. Міліціонерів активісти «Яблука» тоді все-таки викликали, однак ті порадили їхати додому, аби чого зі мною не сталося. А за рогом курили амбали і шкірилися мені просто в очі...

Ще гірше було у 2004-му. Тоді рівень цинізму сягнув карикатурності, а самі вибори стали нагадувати квест «Хто масштабніше обдурить». Квартирами громадян вирушили вчителі, які дуже наполегливо з'ясували, хто з якихось причин точно не прийде проголосувати. Це називалося «звірка виборців». Потім отой «віртуальний» електорат разом із померлими, які не втратили смаку до волевиявлення, завітав на свої дільниці у вигляді тих-таки педагогів... Вони за рогом надягали перуки й міняли плащі, фарбували губи різною помадою і йшли по кілька разів допомагати виграти «своєму президенту». Чи могли відмовитися? Цілком. Але я, наприклад, за одного такого не дуже живого виборця вибір зробила: просто хотіла подивитися на процес ізсередни. Тільки, думаю, вибір мого «підопічного» не надто сподобався б керівництву всього цього шабашу. Опозиційний небіжчик попався...

Через 10 років вибрати наступного президента нам не дали змоги зовсім. Збираючись на чергову прес-конференцію мера, які тоді (віддаймо належне місцевій владі) траплялися часто, як і надзвичайні ситуації, мчу до виконкому. Мені телефонує пунктуальніша колега: «Не йди, нас тут захопили!». Не встигаю відреагувати, як штурхаю озброєного чоловіка в балаклаву, що стоїть на сходинах виконкому. Він похитує автоматом, багатозначно блискаючи очима, мовляв, біжи звідси зі своїм фотоапаратом куди-інде. І я біжу. Але недалеко, тому що біля кіоску з газетами

вже зібрався натовп тих, хто йшов на прес-конференцію або просто мимо. Залишити обласну пресу без унікальних, як мені все ще здавалося, кадрів я не збиралася. Тому, прикриваючись газеткою, фотографую машину, куди двоє в камуфляжі вантажать усю документацію з округкому. Потім з'ясується, що заодно й гаманці в дівчаток із комісії теж вилучили. Вочевидь, щоб уже напевне зірвати голосування. А один із членів виборчому розповідав, як, побачивши, що в приміщенні весь час залишається тільки один автоматник, жестами показав міліціонерів-охоронцю, який лежав обличчям до підлоги, щоб допоміг того скрутити й обеззброїти. Однак, поглянувши на його округлені від жаху очі й голову, що енергійно хиталася туди-сюди, зрозумів, що цей «герой» поза грою. Гореохоронець досі виконує свої обов'язки, особливо завзято не пускаючи до виконкому українських активістів. Вони все-таки без ствола.

УЖЕ ПІСЛЯ ЗВІЛЬНЕННЯ МИ ОБИРАЛИ ПРЕДСТАВНИКІВ ДО ВЕРХОВНОЇ РАДИ. НУ ЯК ОБИРАЛИ? ШВИДШЕ КОНСТАТУВАЛИ: ВИБОРУ НЕМАЄ

Для вилучення бюлетенів та урн через кілька днів підтягуються місцеві, серед яких бачу свого сусіда-пенсіонера. Його веде за рукав жінка, кажучи щось про те, навіщо це йому потрібно. Але азарт зашкалює: дідок хапає червоніючі купи папірців замість того, щоб поставити потрібну галочку. До виконкому підганяють бус, усе з ентузіазмом вантажать туди. «Рятувальники» переконані, що голосування шкідливе для здоров'я жителів міста. Як у тому анекдоті: «Моню, пригости Цилечку цукеркою. — Вона не хоче. — А ти питає? — Та шо, я так не бачу?».

Уже після звільнення ми обирали представників до Верховної Ради. Ну як обирали? Швидше констатували: вибору немає. Фактично між собою боролись одіозний Ключев, який поставив у кожному дворі по ігровому майданчику за вкрадені гроші, та син тодішнього мера. Той уже сховався один раз у Раду і прославився тим, що своєю потужною статуєю добре блокував трибуну. У мізках жителів перемогли пісочниці з гойдалками, що дуже образило міського голову. А потім депутат утік, залишивши нас без представника в найвищому органі влади. Чи треба казати, що гідних кандидатів від демократичних партій, за якими пішли б прогресивні городяни, просто не виставили. Навіщо? Правилами перегонів на Донбасі така розкіш не передбачена. Для чого витрачати сили та гроші? А ви кажете «вибори на окупованій частині»... Чого ми ще не знаємо про їх принципи? І головне — як усе це шапіто гарантуватиме мир та злагоду? ■

Режисери комунального бунту

Денис Казанський

Як політики використовують тему підняття тарифів у власних інтересах

Тема «тарифного Майдану» вельми жваво обговорюється в Україні вже не перший рік. Серйозно про те, що Україну очікує нова хвиля вуличних протестів, заговорили ще восени 2015-го. На той час активна фаза бойових дій на Донбасі вже минула й суспільство звернуло увагу на проблеми в економіці. Знецінення гривні й дефіцит бюджетних коштів змусили уряд підвищувати ціни на газ та опалення до рівня ринкових. Відповідно різке подорожчання комунальних послуг на тлі падіння рівня доходів викликало обурення в громадян.

Хмизу у вогонь народного гніву одразу ж стали підкидати політики-популісти, які швидко зметикували, як підняти собі рейтинг, критикуючи непопулярні рішення українського уряду. В авангарді популізму за традицією виступила Юлія Тимошенко, яка вже рік переконує людей у несправедливості нових високих цін на газ та опалення. Зрозуміло, така позиція знаходить відгук поміж виборців навіть за всієї неоднозначної репутації самої Юлії Володимирівни. За іронією долі головним борцем із високими цінами на блакитне паливо стала людина, яка підписала найневігдніший в історії України газовий контракт. Його підписання призвело до того, що державі довелося купувати в Росії газ за завищеними цінами, перераховуючи Газпрому колосальні кошти. Наприклад, у 2010 році ми купили в РФ блакитного палива більш ніж на \$9 млрд, у 2011-му — вже на \$14 млрд, у 2013-му — на \$11 млрд! В іншій демократичній країні такий провал став би для політика кінцем його кар'єри, але українське суспільство з незрозумілої причини погодилося з новою роллю Юлії Тимошенко. Сьогодні колишня прем'єрка знову має найвищий рейтинг серед усіх вітчизняних політиків.

Утім, не тільки Тимошенко розгорнула діяльність на ниві тарифного популізму. Незадоволений електорат активно підгортають й інші політики. Східного виборця, який відомий своєю нелюбов'ю до лідера «Батьківщини», обробляють здебільшого проросійські партії: Опозиційний блок і проект Мураєва — Рабіновича з кумедною назвою «За життя», що недавно відколовся від нього. Здавалося б, репутації Бойка, Вілкула, Добкіна, Рабіновича та інших діячів режиму Януковича падати більше вже нікуди. Проте їхні рейтинги теж зростають.

Активно піаряться на темі тарифів і Радикальна партія Олега Ляшка, а також дрібніші проекти на кшталт Партії простих людей Сергія Капліна, якого, за деякими свідченнями, фінансують олігархи Львович і Фірташ. Звичайно, тільки дуже наївна людина може щиро вірити в те, що всі ці вельмишановні пани справді захищають інтереси бідних верств населення. Однак низка грубих прорахунків і помилок нинішньої влади так підірвала довіру до неї, що народ знову готовий звернутися по допомогу навіть до

політиків-банкрутів. Адже український виборець найчастіше голосує не так із симпатії до того чи іншого політика, як через бажання помститися тому, кого він не підтримує. Очевидно, що протестний електорат сьогодні готовий підтримати будь-кого, аби насолити Порошенкові, який не виправдав народних очікувань.

Цим активно користаються опоненти влади, які вже заявили про свій намір провести восени, взимку й навесні низку масових вуличних акцій проти підвищення тарифів. Однак так званий тарифний Майдан навряд чи вилетіть в щось схоже на події зими 2013–2014 років. Адже досвід показує, що «голодні протести» в Україні ніколи не приводили до зміни влади. Мети досягали тільки ті революції, які мали потужну ідеологічну складову.

ВЛАШТУВАТИ В КИЄВІ СПРАВЖНІЙ ТАРИФНИЙ МАЙДАН НАВРЯД ЧИ ВИЙДЕ, ПРОТЕ СЕРЬОЗНО РОЗГОЙДАТИ СИТУАЦІЮ ТА СПРОВОКУВАТИ ПОЛІТИЧНУ КРИЗУ ТАКИМ ЧИНОМ ЦІЛКОМ МОЖЛИВО

І все ж таки розмови про те, що Кремль за допомогою союзних йому в Україні політичних сил спровокує розгойдати ситуацію, ведуться досить часто. Загалом треба визнати, що певні побоювання з цього приводу обґрунтовані. Влаштувати в Києві справжній тарифний Майдан навряд чи вийде, проте серйозно розгойдати ситуацію та спровокувати політичну кризу таким чином цілком можливо. Адже не секрет, що популісти, рейтинги яких нині зростають, зацікавлені в дострокових парламентських виборах та перезавантаженні влади. Вочевидь, домовитися з Тимошенко, а тим більше з Бойком Москві буде легше, ніж із Порошенком. Перші спроби організувати масові протести громадян проти підвищення цін на комуналку були зроблені ще минулої осені, проте тоді суспільство їх не підтримало. Напевно, всі запам'ятали так званий тарифний Майдан, який намагалися імітувати перед будівлею Кабміну депутат Сергій Каплін і Радикальна партія Ляшка. Однак спроба викликати «дух Майдану», встановивши невелике наметове містечко та польові кухні, закінчилася нічим.

Мешканці наметового містечка не зізнавалися, що отримують за свою «активну громадянську позицію» гроші, але здогадатися про це було неважко. Судячи із зовнішнього вигляду більшості учасників «тарифного Майдану», проблеми їхні полягали зовсім не у високих тарифах і без сторонньої допомоги вони навряд чи були здатні заплатити навіть на квиток до Києва. Журналістам «активісти» обіцяли стояти до кінця, але, тільки-но Олег Ляшко оголосив, що згортає акцію, всі мешканці наметів покірно відразу

ФОТО: УКРАЇНСЬКЕ ФОТО

Генеральна репетиція. Акції проти підняття тарифів торік мали всі ознаки проплачених маргінальних протестів

розійшлися. Після цього до теми підвищення тарифів політики повернулися тільки через рік. Очевидно, що тепер опоненти влади розраховують виступити вже на серйознішому рівні. Перші антитарифні акції відбулися 20 жовтня. Їхнім організатором виступив новий політичний проект «За життя», створений, як уже зазначалося, депутатами Вадимом Рабиновичем і Євгеном Мураєвим, який збирається зробити тему підвищення тарифів одним зі своїх політичних козирів. Акції посилено рекламували на телеканалі NewsOne, що належить Мураєву й регулярно транслює джінсу останнього. За повідомленнями телеканалу, перша акція під назвою «Тарифний опір» відбулася в 11 містах України. Але по факту за гучною назвою стояв лише банальний збір підписів у кількох наметах — відомий і перевірений в Україні спосіб імітації бурхливої політичної діяльності.

«Це поки що не відкритий протест. Ми називаємо акцію попереджувальною та інформаційною», — написав Мураєв на своїй сторінці у Facebook. Але жодні плани щодо подальших дій не оприлюднив.

Набагато серйозніше виглядає підготовка до «тарифного Майдану» в Тимошенко. На відміну від Мураєва в неї справді є діюча партія з розвиненою системою осередків на місцях, які здатні організувати досить велелюдні мітинги. Наприкінці вересня низка українських ЗМІ оприлюднили інформацію, що «Батьківщина» закупила від 300 до 500 наметів для подальшого використання в масових акціях, які намічені на нинішню осінь. Намети, за словами журналістів, замовила громадська організація, пов'язана з «Батьківщиною».

Що ж стосується влади, то вона поки що реагує на тарифну війну в традиційному для себе стилі, звинувачуючи всіх, хто розхитує згадану тему, в роботі на Кремль. Не можна сказати, що такі звинувачення зовсім безпідставні. Про те, що Путін намагатиметься підірвати ситуацію в Україні зсередини та прово-

кувати кризи й безлади, у нас не писав тільки ледачий. До того ж немає жодних сумнівів, що принаймні частина політичних сил України співпрацюють із Москвою. Однак, щедро розвішуючи ярлики «кремлівських агентів», уряд доводить ситуацію до абсурду.

Вочевидь, саме у зв'язку з підготовкою популістами чергового «тарифного Майдану» в мережі з'явився черговий «злив» нібито зламаной хакерами електронної пошти одного із соратників Владіслава Суркова, у якій містився «план» організації перевороту в Україні. Викладений у мережу «план» записував в агенти Суркова буквально всіх критиків нинішньої влади, зокрема й низку авторитетних журналістів, які проводили антикорупційні розслідування. Однак, незважаючи на очевидну фейковість і гротескність «плану Суркова», багато хто поквапився прийняти його за чисту монету, а низка ЗМІ поширили інформацію про це. Навіть у СБУ поквапилися заявити, що «документи Суркова» є автентичними, хоча, за визнанням представників української спецслужби, самі вони з хакерською групою, яка нібито зламаной пошту російського функціонера, не контактували.

Насправді ж навряд чи хтось в Україні вірить у те, що ціни й тарифи можуть бути знижені навіть у разі зміни влади. Практика показує, що жодна політична сила в Україні ще ніколи не знижувала комунальних тарифів після приходу до влади. Тим більше не варто розраховувати на це тепер, коли грошей у бюджеті країни хронічно не вистачає і компенсувати втрати буде просто нічим. Тому загалом зростання підтримки популістів, швидше за все, можна пояснити банальною образою народу на владу.

Брак реформ, корупція, невиконання взятих на себе зобов'язань — усе це змушує людей розчаровуватися в нинішньому уряді й робить їх сприйнятливими до радикальної критики. І якщо влада не зробить висновків із такого становища, на неї можуть чекати потрясіння небезпечніші, ніж «тарифний Майдан». ■

Кіно і гречка

Відкладений попит

Юрій Макаров

Ви давно чули про державну підтримку театрів? Я теж ні. Тобто взагалі ніколи не чув. Ну теоретично має бути якийсь рядок у бюджеті Мінкульту, але так, щоб спеціально, урочисто, під оплески Ради... Так само я не чув про окрему спеціальну програму фінансування художніх музеїв, симфонічних оркестрів, архітектурних майстерень, ансамблів пісні й танцю. Є лише дві галузі, які заслужили на окремий закон і відповідну інституцію: українське кіно та українська книжка.

Щодо створення в нас Інституту книги за зразком більшості країн Європи в мене особливих коментарів немає. Якщо вдасться досягнути того, щоб він грав на боці не окремих видавців чи книгорозповсюджувачів, а цілого ринку (а так зараз бачиться), можна розслабитися і чекати перших результатів його активності. Із кіно трохи складніше. Розмови про фактичну смерть і потенційне відродження українського екрана точаться рівно стільки, скільки існує наша незалежна держава.

Висока символічна вартість для суспільства саме кінематографа базується на двох підвалинах. Перша — Голлівуд як уявний взірець. Це не я знахабнів із узагальненнями — пошлюся на американського письменника Александра Геніса, який стверджує, що Голлівуд фактично створив Америку такою, як ми її бачимо. Кіно США (звісно, поряд із протестантською церквою) сформулювало порядок денний, розклало по полицях знамениті американські цінності й поставило перед нацією, хай здебільшого в легковживаному вигляді, найбільш важливі питання місцевого масштабу. Підвалина друга — Ленін як фантомний авторитет, досі! Той, який заявив, що «з усіх мистецтв для нас [для них] найважливішим є кіно» (до слова: про цирк, у супереч поширеним фейкам, він нічого не казав). Досвідчений політехнолог, Ільїч був добре обізнаний з інструментами впливу на маси, але для нас (не для них, а саме для нас) має значення передусім те, що під знаком цієї розтиражованої мантри справжнє життя СРСР успішно заміщувалося в масовій уяві кінематографічними ерзац-образами, тобто кіно було більш ніж реальністю.

Нині функція загальносуспільної рефлексії повсюдно перейшла до телебачення та інтернету — галузей радше технологічних, ніж креативних. Національне кіно залишилось як нагадування про те, що навіть за несприятливих обставин українці колись були здатні на висловлювання всесвітнього масштабу. Це водночас і правда, і лукавство: про генія і сталінського улюбленця Довженка промовчу, а от щодо трохи ближчого минулого, то на кожні «Тіні забутих предків» припадало по кількадесят кон'юнктурних, безпорадних стрічок, і

це, перепошую, теж частина традиції, тому пишатися спадком варто, не забуваючи про тверезість.

Нині в наших фахових колах панують два протилежні тренди. Перший — намагатися пробити скляну стелю й таки працювати на жанровому майданчику, тобто пробувати знімати блокбастери. Залишаючи осторонь деякі професійні аспекти (від символічних маркетингових бюджетів до так само символічної сценарної майстерності), зазначу одне: щоб зірвати касу, потрібно трохи більше залів, ніж знову-таки символічний один екран на 100 тис. населення (порівняно з одним екраном на 20 тис. у Німеччині чи на 12 тис. у Франції, годі й казати про 6,5 тис. у США).

КІНО МАЄ БУТИ РЕЗЕРВОМ КАДРІВ, ШКОЛИ, СМАКУ, КРИТЕРІЇВ ДЛЯ ТЕЛЕБАЧЕННЯ. БЕЗ ЦЬОГО ВІТЧИЗНЯНИЙ «ЯЩИК» ЗАЛИШИТЬСЯ «ДЕШЕВОЮ І ВУЛЬГАРНОЮ РОЗВАГОЮ», ЗА ВИСЛОВИМ ВІНСТОНА ЧЕРЧИЛЛЯ

Інша крайня позиція — знімати кіно авторське, «фестивальне», розраховане на відносно вузьке коло знавців. Попри всілякі забобони, певний відкладений попит на нього є, тільки з нішевим глядачем треба вміти працювати. Жоден оптиміст не міг передбачити, що на прем'єрному перегляді документальної (!) повнометражної (!) стрічки «Жива ватра» про карпатських вівчарів (!) у столичному «Жовтні» буде повний аншлаг...

Із нетерпінням, але без особливої надії чекаючи на золоту середину між двома крайнощами, дозволю собі висловити провокативну думку: варто припинити розмови про прийдешній розквіт українського кінематографа. Хай собі існує в нинішньому напівмаргінальному режимі, годі чекати від нього нової «Землі», хай хоча б не розчаруються або не пойдуть за кордон Слабошицький, Лозниця, Стрембіцький, хай з'являються вряди-годи нові несподівані імена та назви, і за це спасибі. Значно важливіше те, що кіно має бути полігоном і резервом кадрів, школи, смаку, критеріїв для телебачення. Без цього вітчизняний «ящик» залишиться тим, чим є нині, — «дешевою і вульгарною розвагою», за висловом Вінстона Черчилля, ще й із московським акцентом. Хоча мав би породжувати якщо не сенси, то бодай стилі. Я мрію хай не про вітчизняні «Війни престолів» (нереально), але хоча б про «Справжнього детектива», «Картковий будинок», «Фарго», «Батьківщину». Про щось, що збудить хвилю, зачепить емоції, про що сперечатимуться хіпстери й водії маршруток. Іще скажіть, ніби я багато хочу! ■

Приховане за хештегами

Ганна Трегуб

Сильні і слабкі сторони Закону «Про державну підтримку кінематографії в Україні»

Після голосування наприкінці вересня у другому читанні на підпис до президента Петра Порошенка направлено Закон «Про державну підтримку кінематографії в Україні». Його краще знають як законопроект № 3081-д (а ще як законопроект «#КіноКраїна»). У цьому конкретному випадку важливо, хто є авторами нового документа. Поза всіма сумнівами, довгоочікуваного й актуального. Улітку 2015 року StarLightMedia, Inter Media Group, «Медіа Група Україна», FILM.UA Group, Star Media та ProTV оголосили про створення ініціативи «#КіноКраїна» (потім до них приєдналися студія «Квартал 95» та Одеська кіностудія). Так чи так, ідеться про медіа-холдинги, власниками яких є Віктор Пінчук, Сергій Львовичкін, Рінат Ахметов, та решту великих виробників і дистриб'юторів кіно- й серіальної продукції в Україні. Певна річ, усі перелічені сторони проти того, аби на шляху їхнього візуального продукту стояла перепона податкова й фінансова зарегульованість. До того ж фактичне отримання державних грантів на створення нових фільмів та серіалів (адже їх також торкається нещодавно ухвалений закон) великим виробникам теж на руку. Власне, це зазначено на самому початку тексту: «...Закон має на меті створення сприятливих умов для розвитку кіновиробництва, встановлення прозорих процедур здійснення фінансування державою проектів у сфері кінематографії».

Новий закон передбачає, що виробники повнометражної художньої стрічки претендуватимуть на державне фінансування обсягом 80% бюджету картини, а продукувальники серіалів — на покриття половини своїх виробничих витрат урядовим коштом. У законі доволі чітко виписаний механізм, коли державні гроші надаються кіно- й серіальним виробникам на засадах повернення, тобто у вигляді гранту, та водночас існує варіант, коли виділені державою гроші є фактичним кредитом, який слід повертати. Сприяння випуску екранної продукції відбувається в кількох формах. Зокрема, у ст. 7 Закону «Про державну підтримку кінематографії в Україні» мова про «здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг, необхідних для виробництва (створення) документальних, просвітницьких, анімаційних фільмів, фільмів для дитячої аудиторії (з урахуванням художньої та культурної значущості), фільмів художньої та культурної значущості (авторських фільмів) та фільмів-дебютів, в обсязі до 100% включно загальної кошторисної вартості виробництва фільму». Поряд із цим держава надає «субсидію на виробництво (створення) фільму (ігрового, анімаційного тощо), обсяг якої не може перевищувати 80 відсотків загальної кошторисної вартості

виробництва фільму». Обов'язковою умовою надання такої субсидії є підтвердження від заявника, що він має кошти, необхідні для фінансування випуску стрічки, обсягом від 20% його загальної кошторисної вартості.

Наведений у цій статті перелік варіантів держпідтримки кінематографії не є вичерпним. Її додаткові форми може встановлювати Кабінет Міністрів України. Державне фінансування надається на безповоротній основі, якщо інше не передбачено цим законом. Отже, йдеться про гранти для кіноіндустрії, як у низці європейських країн. Та водночас у документі згадано й можливість урядової субсидії на поворотній основі, тобто кредиту, хоча механізм такої своєрідної позики чітко не прописано. Виділення держпідтримки кіновиробникам обумовлюється відповідним договором, який укладають між собою центральний орган виконавчої влади, що реалізує політику України в галузі кінематографії, та суб'єкт, визначений статтею. Істотні умови договорів про надання державної підтримки (залежно від її форми) визначаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування урядової політики в галузі кінематографії. Якщо державні гроші надаються на поворотній основі, умови та обсяг їх повернення мають бути визначені договором з урахуванням вимог нового закону про держпідтримку кіно. Важливо, що бюджетні кошти виділятимуть не тільки безпосередньо на виробництво, а й на розвиток кінопроектів, а також на їх постпродакшн, дистрибуцію (зокрема, міжна-

НОВИЙ ЗАКОН ПРО ДЕРЖАВНЕ СПРИЯННЯ КІНЕМАТОГРАФІЇ В УКРАЇНІ Є НЕПОГАНІМ ІНСТРУМЕНТОМ ДЛЯ ШИРОКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, АЛЕ НЕ БІЛЬШЕ. ДОКУМЕНТ ПРОПИСУЄ МЕХАНІЗМИ, АЛЕ НЕ ТОРКАЄТЬСЯ СЕНСІВ

родну) та фестиваліне просування. Окрім того, для внутрішньодержавної популяризації національного кінопродукту рекламу українських фільмів приривняють до соціальної.

Новий закон прописує механізми держсубсидії для повернення частини кваліфікованих витрат, здійснених іноземними кінематографістами під час виробництва фільму в Україні, у співпраці та копродукції з вітчизняними суб'єктами кінематографії. Уряд відшкодовує 25% загального обсягу таких витрат і 10% загального обсягу видатків, зроблених на виплату винагороди акторам та членам знімальної групи, які не є резидентами України, якщо такі платежі підлягають оподаткуванню на її території.

ФОТО: УНАН

Реальні політика і влада. Перемога України в нинішній війні залежить від того, хто контролюватиме її гуманітарний і медійний простори

Важливо, що за новим законом державної підтримки не дістають суб'єкти кінематографії, якщо вони, їхні учасники (акціонери), кінцеві бенефіціарні власники (контролери) або посадові особи є резидентами держави-агресора чи мають судимість, не зняту й не погашену в установленому законом порядку, а також фільми, автори чи виконавці яких зараховані до переліку осіб, що становлять загрозу національній безпеці та/або до яких застосовуються санкції відповідно до Закону «Про санкції».

Окрім того, прописано заснування Державного фонду підтримки кінематографії України, головним розпорядником коштів якого є Держагентство з питань кіно. Закон передбачає також створення Ради з державної підтримки кінематографії, щоб ефективно розпоряджатися фондovими грошми, у складі дев'яти осіб, членів якої призначатимуть на два роки. По закінченні цього терміну повноваження всього складу ради припиняються автоматично. Семеро з її членів мають бути представниками кіноіндустрії, творчих спілок та громадських об'єднань (у цьому переліку одна особа з вищою юридичною та одна з вищою економічною освітою), плюс по одній людині з Держкіно та Міністерства культури. Питання в тому, чи набиратимуть членів ради публічно та прозоро й чи не стануть вони лобіювати інтереси певних конкретних медіа-груп, а також на свій розсуд застосовувати норму про повернення державних коштів щодо певних кіновиробників. Закон не прописує чіткої відповідальності членів Ради з державної підтримки кінематографії, системи принаймні публічного аудиту їхньої роботи, і це відкриває можливість для зловживань і маніпуляцій. Додамо, що кожна продакшн-компанія, яка претендує на держпідтримку, мусить пройти фінансово-виробничу експертизу, а кожен запропонований конкретний проект — культурно-виробничий тест, який оцінює рада. Питання в тому, хто ж буде в ній суддями?

Новий закон про державне сприяння кінематографії в Україні є непоганим інструментом для ширшої діяльності, але не більше. Документ прописує механізми, але не торкається сенсів. Річ у тім, що досі не вся кіно- й серіальна продукція, яка виробляється на вітчизняних теренах, є за суттю і змістом українською. Російську атаку на наш гуманітарний простір ніхто не скасовував, і провести її можуть саме руками бізнесових гравців, тобто господарів медіа-холдингів, прокатних агентств, видавництва тощо. Коли завозити звідусіль «русскій мір» до України стає проблематично, то чом би не спробувати виробляти його в ній-таки під прикриттям чогось іншого?

По приклади не треба далеко ходити. Нині держпідтримки добиваються два анімаційні проекти: мультфільми «Мавка. Лісова пісня» та «Руслан і Людмила», над створенням яких працюють FILM.UA Group та Animagrad. Питання в тім, чому кошти українських платників податків потрібно витратити на створення мультфільму за мотивами поеми Александра Пушкіна. Невже в Україні не вистачає своїх класичних і сучасних авторів, гідних того, щоб за їхніми творами знімали кіно й мультфільми? Цікаво поглянути на коротку анотацію, дану начебто українському мультикові про Мавку — українського ж таки міфологічного персонажа, героїню знаної драми-феєрії. «Особливість проекту — у використанні п'єси Лесі Українки як фундаменту сюжету, а також унікальних етнічних матеріалів — слов'янських міфів та давніх язичницьких вірувань — для створення самобутнього стилю і атмосфери. Наші герої і питання, які ми піднімаємо, будуть зрозумілі дорослим та дітям усього світу, але особливий слов'янський дух і чарівність автентики виділять його на фоні інших проектів», — сказано в резюме до анімаційної стрічки на сайті FILM.UA Group. Шкода, що там не пояснили, чому українці мають платити за демонстрацію всьому людству чарівності не своєї, а якоїсь інертної та безликої слов'янської автентики. Може, тому що таке визначення теж зручне операційно, бо воно мов те дишло, що його легко крутити в усі сторони світу? Цікаво, що кінопродукція країни-агресора, тобто Росії, в Україні заборонена, а от стрічки, створені у співвиробництві з РФ, — ні. Закон «Про внесення змін до Закону України «Про телебачення і радіомовлення» № 2766 авторства групи нардепів, зокрема Вікторія Сумар, виводить такі продукти поза межі європейського продукту, який може транслюватися на українських телеекранах, але не забороняє його (див. **Тиждень, № 38/2016**). Диявол ховається в деталях, і саме за таку дрібничку нині вхопилися медіа-групи, які спільно з Держкіно та Нацрадою з питань телебачення і радіомовлення домовилися спільно про меморандум, який прописує правила копродукції з Росією, про що в інтерв'ю для «Детектор медіа», опублікованому 8 жовтня цього року, розповів Сергій Созановський, співзасновник FILM.UA Group. Важливо те, що між собою нині змагаються смисли і провідники цих смислів у маси. Адже той, хто контролює хліб і видовища, а в українському випадку — телевізор, кінотеатри і гречку з ковбасою, володіє умами й настроями людей, моделює і наближає наш завтрашний день. ■

Мирослав Слабошпицький:

«Зйомки фільму — це завжди антропологічна експедиція»

Укrajнський режисер, лауреат Гран-прі Каннського кінофестивалю в інтерв'ю *Тижню* розповів про шляхи, якими українське кіно може дістатися світового глядача, баланс між бізнесом і культурою в кіноіндустрії та модернізацію вітчизняного кінематографа за суттю, змістом та формою.

Українське поетичне кіно вже давно стало класикою, прийоми та дискурс якого й досі транслюють у кіно-мистецтві. Чи є поряд із ним і по ньому місце для українського прагматичного, іронічного, будь-якого іншого кінематографа?

— Я сказав би, що нині поетичного кіно практично не існує як явища. Ця проблема була 10 років тому, коли я входив у професію і наче побачив привида. Мені здається, що нині цього вже немає. Свого часу поетичне кіно було дуже прогресивною хвилею в українському кінематографі. Напевне, це єдине, що було після Дзиги Вертова та Довженка, так званий золотий час вітчизняного кіно. Насамперед мова про «Тіні забутих предків» Параджанова, стрічки «Білий птах з чорною ознакою», «Камінний хрест» Ілленка та Осики. Фільми Тарковського теж певною мірою поетичні. Все це разом названо поетичним кіно, і то була, як на мене, локальна історія. Хоча дивлячись як на це подивитися: у той час увесь кінематограф був поетичним. Скажімо, улюбленим кінорежисером Сергія Параджанова був П'єр Паоло Пазоліні, сицилійський поет, комуніст, гей, траблмейкер. То була своєрідна хвиля.

Кіно застаріває набагато швидше, ніж література. Форми, які народило поетичне кіно, були прийнятними в той час, новаторськими. По тому найталановитіші представники школи, про яку мова, померли, а ті, хто тоді не зміг дознімати фільми, зробили це в 1990-ті коштом держбюджету, користуючись кодами поетичного кіно, морально застарілими прийомами. Безумовно, це вже ніхто не хотів дивитися. Поетичне кіно — явище, котре всі розуміють, знають, яке воно, але ніхто до ладу не може пояснити конкретно, про що мова. У програмі кінофестивалів у Каннах, Роттердамі, Берліні африканські, чи латиноамериканські, чи північноамериканські фільми є вельми поетичними, але зовсім інакшими, ніж українське поетичне кіно.

Слід, безумовно, відмежовувати кіно поетичне від етнографічного, яке використовує певні етнографічні атрибути. Це різні речі. Мені здається, що свого часу Параджанов дещо вигадав. Він приїхав до гуцульського села Криворівня, де знімали «Тіні

Спілкувалася
Ганна Трегуб

забутих предків», як ото європейці приїжджали до Полінезії, і був зачарований побаченим. Є документальні свідчення, що деякі зі звичаїв, які він показує у фільмі, наприклад гуцульські, вигадані або запозичені з інших культур. На основі цієї стрічки він створив певний канон, який краще чи гірше наслідували наступні покоління кінематографістів. Якщо ми говоримо про мистецтво, про зйомки фільму, то це завжди антропологічна експедиція. Принаймні я саме так це сприймаю.

Подолати звичку чіплятися за старі зразки в кінематографі — наскільки це реально для українських кінорежисерів? Чи можна в українському просторі експериментувати й ризикувати, коли створюєш нове кіно?

— Відкрию таємницю: модель Параджанова певною мірою не українська, тому що він зняв прекрасні поетичні фільми «Ашик-керіб», «Саят-Нова». В основі першого лежить азербайджанська історія, в основі другого — вірменська. «Легенда про Сурамську фортецю» знята за грузинськими мотивами. Є проблема щодо термінології. Якщо ми говоримо про кіно етнографічне, тобто вбране в якусь певну національну одіж, це одна річ, це не поетичне кіно, про яке йшлося вище. Те, що випускають нині й що планують випускати далі в значно більших кількостях, — то російське кіно, яке пересічний глядач дивився в кінотеатрах. Це фільм «Адмірал» режисера Андрія Кравчука про Александра Колчака, який мав досить посередні збори в Росії, але був касовим чемпіоном в Україні. Здавалося б, де Україна, а де Колчак. Думаю, ми певною мірою копіюємо нині отой досвід. Над російським фільмом «Матч», який перебуває, певно, в усіх українських чорних списках, працювала практично та сама команда, що й над українським «Поводирем». Я веду до того, що кіно московського стилю таке, що коли замінити російських акторів українськими, перевдягти, підправити міфологему, замінити лейтенанта НКВД на відважного сотника з УПА, то мало що зміниться. Це не поетичне кіно, на мій погляд.

Практично кожна європейська країна має власний кіноринок і виробляє кіно передусім для свого внутрішнього споживання. І в ньому йдеться про локальні, але важливі для певної частини тієї чи іншої європейської нації проблеми та сюжети. Це фільми з питомим національним обличчям. Як їм вдається не копіювати сюжети, манери й техніки кіноіндустрії сусідів?

— Французьке та німецьке кіно зіставні за масштабами вливання грошей та обсягами ринку. У

Німеччині щороку виходить 600 нових фільмів (як німецьких, так і американських), тобто дві прем'єри щодня. У США щороку виходить 900, і це лише ті, що демонструються на екранах кінотеатрів. Німеччина в цьому сенсі недалеко пішла від Сполучених Штатів. Франція та Німеччина — потужні кінодержави. Німці дивляться переважно комедії, французи — своє різне кіно, яке великою мірою відображає їхні внутрішні, локальні історії, що не завжди є міжнародними. Майже всі країни мають таку практику й таке кіно, яке з'являється коштом платників податків, окрім Північної Америки.

Є така думка, що загалом французька державна програма підтримки кінематографа, одна з найкращих у Європі, була створена для протистояння американському кіно. Здебільшого одразу видно, де французький фільм, а де німецький. Але це не є, так би мовити, солдати. Французьке кіно — це і франкомовна

ФОТО: УІНАН

Мирослав Слабошпицький народився 1974 року в Києві в сім'ї українського письменника та літературознавця Михайла Слабошпицького. Закінчив Київський національний університет театру, кіно і телебачення імені Івана Карпенка-Карого за фахом «режисер кіно і телебачення». На початку 1990-х працював на Національній кіностудії імені Олександра Довженка. З 2000-го — член Національної спілки кінематографістів України. Був віце-президентом Асоціації молодих кінематографістів України. Дебютний короткометражний фільм режисера «Інцидент» (український варіант — «Жах», прем'єра на кінофестивалі «Молодість», Київ, 2006) брав участь у конкурсних програмах 27 фестивалів у 17 країнах світу, отримав приз на кінофестивалі в Альгарві (Португалія). У 2009 і 2010 роках його короткометражки «Діагноз» і «Глухота» потрапили на Берлінале. 2012-го 23-хвилинний фільм режисера «Ядерні відходи» здобув «Срібного леопарда» Міжнародного кінофестивалю в Локарно. 2014-го його повнометражна стрічка «Плем'я» в конкурсній програмі «Тиждень критики» Каннського кінофестивалю отримала відразу три нагороди: приз фонду Ган, приз «Одкровення» (Prix de la révélation) та Гран-прі. Нагороджений Державною премією України імені Олександра Довженка.

порнографія, і напівпорнографія з претензією на мистецтво, і мільйонні блокбастери Бессона з пан'європейською продукцією, комедії з французькими кінозірками, драми, трилери тощо. Німецьке кіно — це і фільми жахів для підлітків, і кіно з абсолютно жанровими проблемами, і локальні комедії. Оскільки все це вироблено в різних країнах людьми з різним менталітетом, так чи інакше воно для фахівця пізнаване. Я, наприклад, можу зрозуміти, чий фільм, проглянувши його хвилини три навіть без звуку, не знаючи акторів. За освітленням, монтажем кадрів можна побачити, де французький, де німецький, а де американський. Напевне, це найближче до поняття вимови. Ми всі говоримо англійською, але всі з різними акцентами. Так само й кінематограф.

Де ж тоді українські комедії, фільми жахів?

— Насправді все є. Україна, щоправда, не має такого рівня ВВП, як Франція, й інших необхідних умов для того, щоб з'являлося багато свого кіно. Але коли порівнювати з тим, як було 10 років тому, то зміни є. Наші екрани знімають, і вони виходять на екран. Нині щотижня в кінотеатрах до кінця року має бути прем'єра українського фільму.

Якщо ж говорити про дискурс українського кіно, то він застарів. Це дискурс станом на 2005–2010 роки. Але система підтримки запрацювала, а люди почали знімати фільми. Нині на кінематограф стали давати гроші, і, здається, матимемо кінобум. Повинно бути знято багато стрічок, якісь із них виявляться цілковитим непотребом, але те саме відбувається в національних кінематографіях Франції, США, Німеччини. Частина того, що знімуть, буде прийнятною, і, можливо, хоч якісь стрічки із цього гамузу стануть видатними.

Широкоформатний фільм може бути показаний як на екрані кінотеатру, так і на телебаченні. Наскільки легко нині українському фільму пробитися до масового телевізійного глядача? Як із цього погляду склалися доля вашої стрічки «Плем'я»?

— Доля стрічки «Плем'я» склалася прекрасно. DVD-формат помирає, і в Україні немає DVD-ринку, тому що в нас є Torrent. Але я встиг, маю на полиці диски зі своїм фільмом. Мені сумно, що згаданий формат помирає, тому що зникає матеріальний носій, який можна кудись поставити, у кишеню покласти, як ту ж таки книжку. У Великій Британії, Австралії, Італії, США тощо на полицях магазинів стоять диски.

Цикл життя фільму, у якого хороша доля, приблизно такий: він виходить у кінотеатрах або його перед тим презентують на кінофестивалях. Після прем'єри виходить DVD-реліз, і після того стрічку показують на телебаченні. З «Плем'ям» саме так усе й було. Нині мені телефанують рідні й кажуть, що українські телеканали крутять цей фільм. Його телевізійна прем'єра в Україні відбулася на каналі «1+1», потім на НЛО ТВ, потім на «Волі». У Росії стрічку показували на каналі ТНТ, і таким чином його зміг подивитися ув'язнений Олег Сенцов. Фільм є на Netflix для США й Канади. ▶

Такий цикл життя стрічки зумовлений економікою його прокату. У цьому сенсі «Плем'я» пройшло всі стадії.

Що може зробити українське кіно цікавим і для наших сусідів, і для ширшого загалу? Чи відіграє якусь роль у зацікавленні тією чи іншою стрічкою те, де її створено?

— Кіно — це завжди дуже індивідуальна історія. Якщо бути відвертим, люди ніколи не йдуть у кіно на країну: Німеччину, Україну чи США. Фільм, який виходить, наприклад, за підписом Сполучені Штати Америки, виявляється британсько-ірландським, до того ж знятим, скажімо, у Празі. Глядач приходиться дивитися творіння конкретного режисера.

Щодо того, як бути цікавим світу, то тут все доволі елементарно. Потрібно виграти приз Каннського кінофестивалю або «Оскар». Якщо мова про Східну Європу, то звідси цікаві роботи видатних майстрів. Про Каннський кінофестиваль кажуть, що він шукає таке кіно, якого взагалі не знімають у світі. Це певною мірою ідеалістичне твердження. Власне, так чи інакше йдеться про фільм-подію.

Знову ж таки стрічка має потрапити в прокат у США. Як європейському фільму потрапити і туди й бути номінованим на «Оскар»? Немає нічого простішого: треба здійняти галас у Європі. Як? Виграти приз або Каннського кінофестивалю, або Берлінського, або Венеційського. Треба прозвучати.

Є інший шлях — знімати фільм англійською мовою за участю зірок і таким чином створити жанрову картину для ширшого ринку. Власне, коли кажуть про масове кіно не англійською мовою, то це в мене викликає посмішку.

КІНО — ЦЕ ЗАВЖДИ ДУЖЕ ІНДИВІДУАЛЬНА ІСТОРІЯ. ЛЮДИ НІКОЛИ НЕ ЙДУТЬ У КІНО НА КРАЇНУ: НІМЕЧЧИНУ, УКРАЇНУ ЧИ США. ГЛЯДАЧ ПРИХОДИТЬ ДИВИТИСЯ ТВОРІННЯ КОНКРЕТНОГО РЕЖИСЕРА

Корейці не надто дивляться своє кіно, зняте Кім Кі Дуком. Як і, наприклад, румуни — румунське, хоча назовні знають, що мова про потужну кінематографічну державу завдяки кільком стрічкам, як-от «Смерть пана Лазареску» Крісті Пуу та «4 місяці, 3 тижні і 2 дні» Крістіана Мунджиу. Поляки сильніші до культурного ізоляціонізму, і я противник копіювання в Україні польської моделі. Так, вони дивляться своє кіно, те кіно має великі касові збори в кінотеатрах, але щоб Польща гахнула потужний фільм, який усіх поставив би на вуха, — такий приклад важко пригадати. У цьому питанні ізоляціонізм свідомий чи не дуже свідомий, як на мене, не є чимось хорошим для культури.

Якою, на вашу думку, є і має бути державна підтримка кіно? Ця підтримка взагалі потрібна?

— Усі національні кінематографії виробляють кіно коштом платників податків, за винятком

США. Там система інакша, своєрідний такий умовний Марс, де все по-іншому. Там немає міністерства культури. Нині переживаю роман з американським кінематографом і кіноіндустрією, цією величезною імперією. Але мені здається, що звідти не можна перенести чогось такого до нас, хіба що якісь дрібниці. Кіно в США — це бізнес, бо там майже все бізнес. Існує ще один підхід до того, чим є кіно, — мова про культуру. У країнах Європи культура фінансується коштом платників податків. Там, де йдеться про бізнес, інші правила гри. І на старому, і на новому континентах кіно як високотехнологічний процес твориться однаково, хіба що трохи може різнитися рівень технічного забезпечення. Про якусь синергію між культурою та бізнесом в американському кіно говорити не випадає, бо практично вся його історія — це протистояння режисерів і студій, режисерів і продюсерів за право фінальної версії монтажу, художнього самовираження й творчої свободи. Є фільми та режисери, вгроблені студіями, і вони все більше стогнуть, що американське кіно робиться глобальнішим і дедалі менше речей можна. В останню з тамтешніх потужних кінохвиль кінорежисери-класики прийшли в 1970-х роках, у момент, коли студійна система зазнавала краху.

Продюсери в Європі менше ризикують, тому що кошти платників податків від фондів не є інвестиціями. То певною мірою гранти, тому і можливості творчої свободи більші, і законодавство там є, яке забороняє продюсерів влізати в режисерську роботу. Це правильно, бо якщо ти не представник інвестора і на кону не стоїть твоя голова, то нічого втручатися.

Кожен час має свої теми, до яких звертаються кінорежисери. Якими вони є сьогодні для тих, хто знімає вітчизняне кіно?

— Якби річ була лише в сюжетах і темах, то всі прораховували б, як би то стати царями гори. Але так не є. Тема, ідея, історія, майстерність — усе це важливе разом у кіно.

Нині маємо в Україні бум документального кіно, тому що триває війна. Іноземці їдуть знімати про нашу війну, і це абсолютно природна історія, бо вона справді цікава. Це європейські своєрідні звичка й традиція, бо європейці завжди знімали війни, тобто не лише українську нині. Наші режисери теж опрацьовують згаданий матеріал, і це чудово, бо лишилося художнє осмислення нашої сьогодишньої дійсності. Хроніка та літопис її лишаться для майбутнього. Хороше чи погане це буде кіно — побачимо. Але існуватиме певний документ часу, яким, по суті, і є кіно. Хтось казав, що кіно фіксує смерть за роботою. Воно обслуговує своєрідний комплекс мумії, бо людині не хочеться вмирати, хочеться бути хоч якось. Кіно дає людині можливість лишитися в русі, говорячи, перебуваючи в конкретному моменті, назавжди лишитися зображенням. У цьому і є велика місія кінематографа, бо жодне інше мистецтво не може цього дати. ■

З усіх мистецтв

Ігор Лосєв

Технічні відкриття завжди спокушали владу використати їх політично, як маніпулятивні технології. Часто-густо саме ці новації забезпечували певну стійкість державних конструкцій, цементували позиції панівних груп. Досить поглянути на нинішню Росію, щоб переконатися: телевизор здатен тривалий час перемагати холодильник. Адольф Гітлер одним із перших у своїй виборчій кампанії задіяв літак, що дало йому змогу за короткий час відвідати багато німецьких міст і виступити там із промовами. Франклін Делано Рузвельт організував собі щотижневий радіоспілкування з мільйонами американців.

На початку ХХ століття абсолютно феноменальну роль у масових комунікаціях стало відігравати кіно з його особливим впливом на людей. У тоталітарних країнах кіновиробництво стало формою творення іншої «реальності».

Більшовики, прийшовши до влади, відразу осягнули велику ідеологічну потугу кіно й негайно поставили його собі на службу. Оскільки вся їхня ідеологія, котра швидко завоювала мільйони прихильників у світі, була великим ілюзіоном, «магічний ліхтар» братів Люм'єр викликав у них відчуття деякої спорідненості. Адже червоні показували людству кіно комунізму... Тому, цілком логічно, Ленін визнав очевидний факт: «З усіх мистецтв для нас найважливішим є кіно...» Цей вислів відтворювали в тисячах цитат.

Можливості кіно ця публіка використала блискуче: в агітпоягах й агітпароплавах товариша Льва Давидовича Троцького, що мчали залізницями й плили річками колишньої імперії, обов'язково разом з оркестром, книжками-газетами та кулеметами був кінопроектор.

Перші роки радянської диктатури кінематограф, як усі інші мистецтва, мав певну свободу. Згадаймо розмаїття громадських творчих організацій у нас в Україні: МАРС, «Вапліте», «Гроно», «Плуг» та ін.

Однак від кінця 1920-х більшовики залізною рукою ставлять усе й усіх під надійний «пролетарський» (читай: чекістський) контроль. Відносно вільних митців женуть до складу так званих творчих спілок: письменників, художників, композиторів, де їх легко та зручно контролювати. Цікаво, що абсолютно аналогічні процеси відбувались у 1930-ті роки в нацистській Німеччині, де створювали «гільдії» художників, письменників, а життям сцени опікувалася так звана Імперська театральна палата, підпорядкована Міністерству народної освіти і пропаганди доктора Геббельса. У СРСР кінематографістів змусили перти ідеологічного шлуга в перших лавах будівників тоталітарної системи. Пішов потужний потік масового пропагандистського кіно, яке насамперед мало втокмачувати в мізки мільйонів догми радянського мілітаризму та «великого визвольного походу» проти буржуазного світу. Так,

дуже популярний фільм «Трактористи» певною мірою торкався теми сільського господарства, але не в першу чергу. Як і Харківський тракторний завод виробляв-таки трактори, але ж передусім — танки... А веселі й симпатичні колгоспники за кермом насправді були замаскованим «екіпажем машини боєвой»... Для цементування тоталітарної системи в СРСР кіно зробило аж ніяк не менше, ніж усі відділи пропаганди й агітації ЦК, обкомів, міськкомів, райкомів КПРС, ніж усі управління ЧК, ГПУ, НКВД, МГБ, КГБ. Homo soveticus — це значною мірою витвір радянського екрана.

Щоправда, інколи від надмірного старання кінодіячі помилялися. Згадаймо фільм «Свинарка і пастух», де в Москві на Виставці досягнень народного господарства зустрілись і покохали одне одного російська працівниця ферми та вівчар із Північного Кавказу. Взагалі спілкування мусульманина з жінкою, що пораяється біля сви-

ТОТАЛІТАРНІ РЕЖИМИ ЗАВЖДИ НАМАГАТИМУТЬСЯ ПОСТАВИТИ СОБІ НА СЛУЖБУ ВИТВОРИ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПРОГРЕСУ. ПРОТЕ НАВІТЬ ЇМ НІКУДИ НЕ ПОДІТИСЯ ВІД ПРОБЛЕМИ КОНТЕНТУ...

ней, — це скандал. Більшу наругу над людиною, що сповідує іслам, важко собі уявити. Але це теж цілком у дусі радянської влади, яка спочатку будувала на Північному Кавказі свинокмплекси, а потім армійською силою топила в крові повстання обуреного місцевого населення...

Чимало робилося для творення ідеального образу «батьківщини робітників і селян». У цьому сенсі справжнім «чемпіоном» був фільм «Кубанські козаки», така собі «пейзанська» комедія про щасливе життя колгоспу на Кубані, де люди всім задоволені, бо все мають. А йшлося, до речі, про повенний Радянський Союз. У добу перебудови білоруський громадський діяч Алесь Адамович згадував, як дивився цей фільм у своєму селі й був разом з односельцями щиро переконаний, що всі в СРСР живуть добре, лише білоруси погано.

Чимало видатних майстрів екрана служили (порізному й не однаковою мірою) абсолютно людожерським режимам, знімаючи для них справді геніальні стрічки. Згадаймо «Землю» Довженка (про події напередодні колективізації) чи «Тріумф волі» Лені Ріфеншталь (присвячений з'їзду нацистської партії), за який її ганяють ось уже 80 років. Усі тоталітарні режими з їхньою схильністю до соціальної містики, вірою у всесилля «вундерваффе» («чудо-зброї») завжди намагатимуться поставити собі на службу витвори технологічного прогресу. Проте навіть цим режимам нікуди не подітися від проблеми контенту... ■

Розігнати рейтинги

Роман Малко

Чому настав час українізувати телевізор

Що об'єднає більшість українських телеканалів? Пропаганда. Власне, те, заради чого вони створювалися, фінансуються й існують. Вона не завжди помітна й нахабна, частіше прихована, але це основа й мотивація їх існування. Якби вона працювала в інтересах держави та суспільства, все було б добре. В Україні ж ситуація збочена. Пропаганда обслуговує групи чи окремих людей, інтереси яких не завжди, а точніше доволі рідко, збігаються з інтересами суспільства.

Правильно вибудована політика, цікавий контент забезпечать високий рейтинг, що гарантуватиме не лише прихід рекламодавця, а й вплив, який вільно конвертується в політику. Саме так, телебачення — це політика, навіть його розважальна складова. Все, що є на каналі, окрім інформаційних чи ток-шоу, існує для того, аби привабити глядача й потім нарізати свої меседжі. Якщо канал має рейтинг, його дивляться, і думку, яку втлюють з екрана, краще сприймають.

Вже багато років політика каналів має одну хибу. Рейтинг, який приносить якісний контент, вони намагаються забезпечувати відповідно до загальноприйнятих, вигаданих кимось лекал, в основі яких мавпування чужого продукту, а в кращому разі невдала його адаптація. Пов'язано це часто з професійними міфами або обмеженням постсовєцьким світоглядом, а то й неукраїнською позицією власників і продюсерів. Звідси засилля російської попси, низькопробних пропагандистських кремлівських серіалів і помітне ігнорування української мови в ефірі. Якби не певні законодавчі норми, їй, мабуть, і чути не було б. І це при тому, що чималий відсоток продукту канали виробляють самостійно і, здається, сам Бог велів програми, призначені для показу в Україні, знімати українською, роблячи наголос саме на вітчизняному колориті та менталітеті. Тільки-от уже багато років українцям на запитання, чому ви знімаєте російською, розповідають, що українською неформат, що люди, мовляв, не дивитимуться і, що найважливіше, продукт (шоу чи серіал) можна буде краще продати.

Все це брехня. Як твердять телевізійники, не більш як 20% виробленого в Україні продукту за всю історію вдалося продати в Росію. Це переважно якісь рейтингові гумористичні скетч-шоу. Все. Росіянам вигідніше самим знімати в Україні, тут дешевше й доволі якісно. І цей процес не припиняється досі, навіть у часи війни. Понад те, більшість серіалів, знятих на вітчизняній базі, ніколи не потрапляють на українські екрани, і це добре. Кіношники кажуть, що від такої співпраці є неабиякий позитив, і це не лише можливість заробити гроші. Відколи вона триває, розвинулася вітчизняна кіношкола, суттєво зросла технічна й творча база, з'явилося чимало професійних операторів, художників та ін. Рентали, які надають техніку в оренду, забезпечені на найвищому

рівні, застосовуються найсучасніші технології. Вся ця база тепер спокійно може використовуватися для виробництва якісного українського продукту, була б добра воля.

Українці за 30 добре пам'ятають середину дев'яностих, коли на каналах масово почали з'являтися чужинські серіали. Хто вже забув, точно пригадає бодай старого доброго Альфа, забути якого було б справжнім невіглаством. Цей веселий персонаж сприймався тоді на «ура», і все завдяки талановитій адаптації до української дійсності. Він був одним із нас, говорив нашою мовою, сипав нашими жартами. У якийсь момент Альф зник, а його територію заповнили всілякі няні, менти й алкаші із сусіднього лісу. Далі пішло-поїхало. Нянь стало дедалі більше, менти почали розбавлятися героями чеченських зачисток, й український ефір перетворився на такий собі клон сусідської помийної ями. Вітчизняний серіальний продукт якщо й з'являвся й навіть зривав рейтинги (хто забув «Лесю + Рому»), то був хіба що одиноким парусом серед розбурханой

НИНИ В УКРАЇНСЬКОМУ ТЕЛЕПРОСТОРИ СИТУАЦІЯ ГОЛОДУ. ЯКЩО МИ НЕ ЗМОЖЕМО САМІ СЕБЕ НАГОДУВАТИ, НАС ЗНОВУ НАГОДУЄ ХТОСЬ ЧУЖИЙ І МИ ВКОТРЕ ПІДСЯДЕМО НА ЦІ АБО ПЕЛЬМЕНІ

чужинської попсової стихії. Трохи рятували ситуацію вітчизняні розважалівки, але зараз не про них. Чим брав «Альф»? Чудовим перекладом, вишуканою живою мовою та українським гумором. Його мусили перекласти (не показувати ж в оригіналі) й зробили це талановито. Перекладати російські опуси було не потрібно, всі й так «панімалі», тому потяг переїхав на дешевші рейки. Щоб виправдати все це, українцям традиційно твердили про неформат і рейтинги, а коли у власні творіння й протискався якийсь умовно наш герой, був він зазвичай недолугою істотою, у кращому разі розмовляв суржилом й обов'язково бачився ідіотом на тлі просунутіших «общепанятних» персонажів.

Ситуацію дещо підкоригували Майдан і війна. На гребені ейфорії й під тиском об'єктивних обставин частина сусідського ринку змушена була відпасти як обсохле болото, натомість канали почали думати над можливістю наростити власне виробництво, навіть незважаючи на економічні труднощі. З появою перших україномовних проектів рейтинги зашкаливали, продюсери враз зрозуміли, що, відверто кажучи, недооцінювали привабливість україномовного продукту, і нарешті всерйоз заговорили про потребу його виробництва. Але проблемка. За наявності чудової

ФОТО: ПРЕС-СЛУЖБА КАНІВУ -11-1

Зачатки українізації. Вже перші творчі спроби, як-от «Останній москаль», за всіх своїх чудесних рейтингів виявили величезну прірву між менталітетом глядача та їхніх творців

технічної та професійної бази виявилось, що виробляти справді якісні, не лише технічно, речі непросто: бракує сценаристів. Точніше, не бракує. Їх купа, вони пачками сточать сценарії для російських серіалів, але створити щось гідне українською не можуть. І проблема не тільки в тому, що вони зазвичай не є носіями мови і не в матеріалі. Їхні лекала, за якими творять, заточені під замовника, на якого працювали роками. А Україна, виявляється, і справді не Росія, тугешній глядач потребує іншого гумору, в нього інший менталітет, його цікавлять деталі, до яких він звик, побут, у якому живе, переживання, які він відчуває, і навіть кохання має бути не таким, українські почуття—то зовсім інша історія. Вже перші творчі спроби—чи то «Останній москаль», чи екранізація «Століття Якова»—за всіх своїх чудесних рейтингів виявили величезну прірву між менталітетом глядача та їхніх творців. Доки вибору особливого не було, плебс хавав те, що давали, але робив це тільки технічно, він не бачив там себе, не порівнював із собою, лише дивився, щоб убити час, бо телевизор, як не крути,—наркотик. А тепер стало зрозуміло, що звичайне мавпування нічого не дасть. Справжній український продукт вимагає зашити в нього українську душу, український світ, українське сприйняття дійсності, гумор. І йдеться не про шаровари, шкварки чи звичне хуторянство, цього достатньо. Навіть псевдофольклору більше, ніж треба. Йдеться про натуру, ідентифікацію, відчуття, що ці герої говорять саме про мене, так, як я, там, на екрані, мої сусіди, яких знаю, і друзі, з якими ходжу на каву. Подивіться французьке телебачення. Навіть без звуку ви не сплутаєте його ні з англійським, ні з російським. У ньому є щось типово французьке, свій неповторний шарм і традиція, змавпувати яку не вдасться нікому.

Нині в українському телепросторі ситуація голоду. Якщо ми не зможемо самі себе нагодувати, нас знову нагодує хтось чужий і ми вкотре підсядемо на щі або пельмені. Є кілька способів виправити ситуацію, які, очевидно, повинні працювати синхронно. На першому місці, звісно, глядач, він може змінити контент і, схоже, вже це робить через рейтинги (останній рік показав, що українське в тренді). Втім, цей варіант все одно з розряду дива, яке потребуватиме підтримки ззовні. Глядач настільки отруєний шансонними продуктами, які споживав роками, що йому важко буде швидко перейти на щось нормальне, відмовив-

шись від чужої дурні, хоч би який патріотичний дух бив його в груди... Другий момент—вплив держави через підтримку та фінансування. На наступний рік уже начебто передбачені гроші на серіали, і це добре. Вони повернуться сторицею, адже, інвестуючи в зміни свідомості, ми змінюватимемо країну. За умови, звісно, що держава контролюватиме процес, не втручаючись у творчу складову, і вимагатиме кінцевого якісного продукту. Будь-який канал, звісно, також буде зацікавлений у такій підтримці, бо, коли є державна підтримка, можна розгулятися, а серіали зазвичай—це значна частка бюджету, особливо якщо йдеться про великий проект із хорошими акторами. Зйомка короткої 24-хвилинної серії коштує щонайменше \$20 тис. Ну й третій, можливо, основний момент: щоб не лише запустити індустрію, а й задати високу планку, не обійтися без творчого професійного волонтерства. Іншим, аніж майданним, способом зробити це неможливо. Професіонали, яким болить, мусять об'єднати зусилля та можливості, продумати механізми впливу на процеси й перемогти єдністю думки та дії. Тоді почне рухатися. Нині саме той унікальний час, коли це треба робити. Коли українізація телевізійного й кіношного простору може відбутися безпроблемно й майже ідеально. Українські жінки дуже потребують впізнавати себе на екрані й залипатимуть біля нього цілодобово, українські чоловіки із задоволенням дивитимуться поліцейські історії і всілякі вояцькі епопеї, але за умови, що бачитимуть там себе. Відведений час дуже обмежений, і держава як ніхто мала б розуміти його унікальність. Ситуація, коли ми ходимо на Майдан, де боремося проти чужого, але, повертаючись додому, далі споживаємо з ящика екскременти,—шизофренія. Зрозуміло, що під шкірою сидить міцно вживлений гібридний вірус, але змінити країну, жити по-новому неможливо, не змінивши своє щоденне меню, не позбувшись бацил, які знищують ізсередини. Адже кожна країна—це її громадяни, і коли вони заточені на повагу, любов або навіть нейтральне сприйняття совка, а ще гірше ворога, то зміни не буде. Україна незалежна, але совецька чи незалежна, але проросійська—це не Україна.

Запустивши якісний, соціально правильний продукт, можна змінити свідомість і налагодити контакт із власним народом. Подивіться, що штампують на Заході, у тій самій голлівудщині. Там не цураються жодних тем: від корупції у вищих ешелонах до якихось попсових історій, але в кожній із них майже завжди зашитий той меседж, який необхідно надіслати суспільству: «це добре», «це погано», «добро перемає». І це насправді дуже важливо. Елементарні речі (не політичні), які треба в країні змінити, можна втиснути в серіал хоч мелодрамний, хоч дитячий. Йдеться не про високий патріотизм, а про звичайні деталі, які підкреслюватимуть щось важливе: «не роби так, ти ж не в совку живеш». Цього достатньо, щоб меседж пішов у народ.

Телебачення—необ'єктивна річ, як багато хто вірить (за сенсаціями та хітами завжди ховають щось таке, що треба розмити). Це дуже складний механізм, заведений під маніпуляції. І якщо тим механізмом не скористатися з добрими намірами, ним обов'язково скористаються з поганими. Але, змінивши цінності всередині себе, ми нарешті почнемо мислити по-іншому, і тоді дуже легко буде змінити країну. Це того вартує. ■

Лоран Шамонтен:

«Нові санкції проти Росії можливі»

Спілкувалася
**Алла
Лазарева,**
Париж

Тиждень поспілкувався з французьким політичним аналітиком і публіцистом про перспективи відновлення миру в Україні та західне сприйняття російського військового втручання в Сирії.

Чи передбачають, на вашу думку, мінські угоди механізми втілення їх у життя?

— Однозначна відповідь: ні. Донецька та Луганська «республіки» насправді є креатурами російських силових структур. Логіка, що випливає з цього, така: Москва шукає можливостей для дестабілізації України, щоб завадити їй модернізуватися. Що більше віддаляється Україна від моделі безвідповідальної, корумпованої, олігархічної держави, то очевиднішими, на контрасті, стають усі ті характеристики в Росії. Саме це пояснює агресивність Кремля.

Такий контекст не дає підстав сподіватися від мінських угод можливості посприяти відчутному прогресу в глобальному врегулюванні. Вони допомагають визначити межі санкцій та зменшити, недостатньо, інтенсивність протистояння. Нічого більше.

Станом на сьогодні Захід не наважується на нові санкції проти Росії через війну в Сирії та руйнівні бомбардування мирних кварталів Алеппо. Чи вважаєте ви таку стратегію виправданою?

— Ситуація, можливо, починає змінюватися. Треба пам'ятати відразу про кілька речей. По-перше, про-російське лобі є дуже потужним, зокрема у Франції та Німеччині, і ми вже бачили, що такі лобісти намагаються також втручатися в американську передвиборчу кампанію.

По-друге, звичайно ж, існують економічні інтєреси, передовсім для європейців. Росія для них — це насамперед постачальник вуглеводного палива та природний ринок для експорту мануфактурного продукту. Цей контекст неминуче ускладнює ухвалення рішень, так само як велика кількість зацікавлених у ситуації структур та осіб. Захід — це зо три десятки країн по обидва береги Атлантичного океану й дві зовсім різні організації: НАТО та ЄС. Це створює труднощі координації. Владімір Путін таких проблем не має.

Попри всю їхню громіздкість, санкції повертаються до порядку денного. Справді, погляд на Росію останнім часом змінився з багатьох причин. Насамперед цілком очевидною є причетність Москви до кривавої бані, яку спостерігаємо в Алеппо. Ситуація нагадує про те, що в Росії брак інституційного контролю дозволяє брутальні спецоперації без жодних обмежень від Чечні до Сирії.

Дедалі очевиднішими стають лобістські ігри завдяки розслідуванням, що демонструють їхні масштаби та вплив. Нарешті, маємо як накопичення

доказів прямої причетності Москви до подій на Донбасі, так і чітку позицію нідерландського судочинства стосовно катастрофи МН17.

Усе це суттєво ускладнює роботу тих, хто виборює пом'якшення санкцій, пов'язаних з Україною. Про перспективу нових обмежень, уже у зв'язку з подіями в Сирії, починає відверто замислюватися, зокрема, Ангела Меркель.

Якими є сьогодні відносини Росії та Китаю? Наскільки китайські ринки та політична підтримка стали для Москви альтернативою зіпсованим відносинам із Заходом?

— Росія та Китай мають хороші, добросусідські відносини й, зокрема, певну спільність інтересів у Центральній Азії, яка полягає в тому, щоб відсувати звідти інші потуги. Але це не може замаскувати масштаби дисбалансу. На економічному та демографічному рівнях Китай перемагає, і тут уже нічого не змінити, це питання розмірів. Тенденція, зокрема, така, що надміру тісні відносини з Пекіном перетворюють Москву на сателіта Піднебесної. Дисбаланс уже виявляє себе в тиску китайських мігрантів, що спостерігається на російському Далекому Сході. Радянська політика пріоритетів, що надавалися Сибіру та Далекому Сходу, провалилася; сьогодні було б необхідно знайти партнерів, щоб оживити ці неосяжні простори, — то була б найкраща відповідь на китайський виклик.

Таким партнером для Росії могла б стати Японія. Тим більше Токіо також шукає, як би підважити китайський вплив, що набирає обертів. Але є серйозні перешкоди: давнє питання Курильських островів, а також, із часів анексії Криму, участь Японії в санкціях проти Москви. Проте є ще й воля до їх подолання. Прем'єр-міністр Сіндзо Абе нещодавно закликав до припинення протистояння з Росією. Цю колізію варто уважно відстежувати...

Геополітика Франції щодо Східної Європи: що принципово змінилося в останні роки та які перспективи, на вашу думку, вимальовуються?

— Треба визнати: Франція має суттєву прогалину в розумінні реалій Східної Європи. На те є кілька причин.

Насамперед революція 1917 року припинила існування потужної французької громади в Росії. Це мало суттєві наслідки в тому сенсі, що остання географічно досить віддалена від Франції і ми стали гірше її знати. Ця спадщина сприяє певній наївності і щодо Кремля, і щодо десятиріч домінування ідеології Комуністичної партії; навіть сьогодні, коли кажеш, що ЄСРР захопив Східну Європу, наражаєшся на дискурс про Росію — нашого партнера у звільненні континенту...

Варто додати до цього, що і Росія, і ЄСРР були для Франції певною противогаю в протистоянні з Німеччиною від часів альянсу 1894-го до 1945-го.

Загалом французькій суспільній думці складно сприймати Росію як потенційно ворожу державу та зрозуміти процеси розпаду ЄСРР, які ми спостерігаємо з 1991 року, бо вона до цього не підготовлена.

У нинішній ситуації, що характерна збільшенням кількості конфліктів під самими кордонами Євросоюзу, французи набагато краще орієнтуються в тому, що відбувається в басейні Середземного моря, бо цю зону вони набагато краще знають і внаслідок колоніального минулого, і через масову імміграцію, що почалася з 1960 року. У людей часто виникає спокуса

Лоран Шамотен народився 1964 року в Марселі. У 1987-му закінчив Вищу політехнічну школу (Франція). У 1989-му отримав диплом Вищої національної школи статистики та економіки. Поєднує діяльність політолога, письменника та менеджера на одному з великих міжнародних підприємств. Не раз відвідував Україну та інші держави колишнього ЄСРР у період між 2008 та 2011 роками. Автор книжок «Імперія без меж — влада та суспільство в Росії» (2014) й «Україна та Росія: щоб зрозуміти, повернемося до Маріуполя» (2016). Вільно володіє французькою, англійською, російською, китайською.

в усьому, що стосується відносин із Росією, — країною, яку погано знають, — перекласти відповідальність на Сполучені Штати. Це специфічно французька особливість, що виявляє себе як у неухазі до того факту, що американці відносно втратили інтерес до європейської та близькосхідної проблематики, так і в недооцінці потенціалу Кремля у дестабілізації.

Проте я залишаюся обережним оптимістом: опитування засвідчують, що більшість французів не довіряють Владіміру Путіну, і, як уже казав раніше, ставлення до Росії, схоже, змінюється під впливом збройних конфліктів в Україні та Сирії.

Одна з ваших публікацій має назву «Росія після Путіна». Отже, коли, на вашу думку, Росія позбудеться диктатора й за яких умов?

— Росія загнала себе в глухий кут, із якого буде важко вибратися. Питання не лише у Владімірі Путіні: не існує чіткої траєкторії модернізації.

Я завжди згадую приклад Ден Сяопіна, який відкрив перспективи Китаю — не без жертв і не без ризиків, але врешті він надав можливість країні знайти своє місце в ХХІ столітті.

На рівні контрасту спроба модернізації українського життя викликає в Росії брутальну реакцію. Це чіткий знак, що країна стоїть на шляху туликового консерватизму, у якому добре проглядається дестабілізуючий ефект.

РОСІЯ ЗАГНАЛА СЕБЕ В ГЛУХИЙ КУТ, ІЗ ЯКОГО БУДЕ ВАЖКО ВИБРАТИСЯ. ПИТАННЯ НЕ ЛИШЕ У ВЛАДІМІРІ ПУТІНІ: НЕ ІСНУЄ ЧІТКОЇ ТРАЄТОРІЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

На суто практичному рівні нестабільність РФ є величезною проблемою для її ж економічного розвитку поза традиційною рентою із сировини та зброї. Ситуація складна через відмову визнати проблему: у державі, яка потонула в пропаганді, яку заколисують ілюзії щодо «відновленої потужності», «фашистської України», «ожіночення Європи» та «ворожих Сполучених Штатів», потрібні час і мужність, щоб прийняти реальність такою, як вона є.

Звичайно, важливо виявити твердість, щоб домогтися саме такого розвитку подій. Потрібно також залишати дипломатичні канали відкритими: Росія поза системою міжнародних відносин стане ще небезпечнішою. Нарешті, треба працювати над тим, щоб змінити ставлення російської громадськості до світу. Це грандіозне завдання, але без того не обійтися. Україна в цій справі відіграє першочергову роль. ■

Свято альтернативної пам'яті

Едвард Лукас

Угорське повстання 60-річної давності — та його придушення через вторгнення радянських військ — було однією з найважливіших подій повоєнної Європи. Воно розбило вщент довіру до Радянського Союзу серед багатьох доти ідеалістично настроєних лівих. Воно ознаменувало величезний провал західної політики: ми відволіклися на британсько-французьку військову авантюру в Суецькому каналі й не мали бажання підтримувати повстання чи зупиняти радянську інтervenцію. На Захід тоді ринув потік біженців, яких, щоправда, прийняли з вартою похвали щедрістю.

Після того злочину, як завжди, поплилася брехня: здебільшого, мовляв, повстанці були не патріотами й демократами, а фашистами. Угорці позбулися цих історій, щойно їм випала нагода: пам'ятаю, як відвідав місце, де у 1989 році перепоховали Імре Надя, невдовзі після події. Доти страчений лідер повстання десятиліттями покоївся у безіменній могилі. А ще пригадую зустріч із приємним молодим угорським політиком бездоганних ліберальних поглядів, його звали Віктор Орбан. Але то вже інша історія.

1996 року, на 40-ву річницю повстання, Росія погоджувалася з позицією угорців — щодо цього навіть запитань не виникало. У Кремлі сидів Борис Єльцин — і РФ не виявляла особливого інтересу до свого імперіалістичного минулого. 2006-го, на 50-ту річницю, Володимир Путін навіть вибачився, хоч і досить обережно.

Тепер усе інакше. У головній вечірній недільній програмі «Вести недели» провідний пропагандист країни Дмитрій Кісельов «заспівав» пісень часів СРСР, яких ми вже не чули протягом десятиліть. Угорське повстання було, мабуть, першим прикладом «кольорової революції», як заявив Кісельов, тобто використанням волі народу, під'юджуваного ворожими іноземними

спецслужбами, щоб розпалити безлад і призвести до зміни режиму.

Звісно, це неправда. Якщо дотримуватися логіки Кісельова, то першою «кольоровою революцією» слід вважати Кронштадтське повстання проти більшовиків 1921 року. За повоєнних часів червене повстання у Східній Німеччині 1953-го набагато більше відповідає ознакам такої революції, ніж події в Угорщині три роки потому.

Та важливіший момент ось у чому: кремлівська пропаганда сьогодні виплітає безшовний зв'язок між радянським тоталітаризмом і сучасною Росією. Настрої та почуття поневоєних народів щодо радянського панування до уваги не беруться. Якщо вони опиралися, то єдине пояснення цього — підкилимні ігри Заходу.

Насправді це не дивно, коли врахувати сумну траєкторію розвитку російської історіографії в останні роки. Та варто замислити-

КРЕМЛІВСЬКА ПРОПАГАНДА ВИПЛІТАЄ ЗВ'ЯЗОК МІЖ РАДЯНСЬКИМ ТОТАЛІТАРИЗМОМ ТА СУЧАСНОЮ РОСІЄЮ: ПОЯСНЮЄ ОПІР ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ ПІДКИЛИМНИМИ ІГРАМИ ЗАХОДУ

ся про наступні випадки, яких слід очікувати від телепрограми Кісельова для «загального вжитку». 2018 року, очевидно, випаді нагода виправдати вторгнення радянських військ до Чехословаччини. Сказати, що Празька весна 1968-го — то був наслідок не ідеалістичних спроб реформувати комунізм, а експансіоністської змови НАТО. Далі настане момент для «святкування» пакту Ріббентропа — Молотова 1939 року як виправданої прагматичної тактики в період, коли західні держави такою самою мірою виявляли готовність домовлятися з Гітлером. Особливим чином у календарі треба позначити 17 вересня 2019 року: тоді можна відзначити превентивне радянське вторгнення до Польщі.

Але ще більше тривожить те, як ця логіка здатна поширитися на внутрішню політику. Не пізно ще відзначити 80-ту річницю Великого терору, що стартував 1936-го. Зрештою, суворі часи вимагають суворих заходів. Так само можна виправдати й ГУЛАГ: чом би не відправити шпигунів та провокаторів, які працюють на інтереси Заходу, на примусову працю для загальнонаціонального блага? Не забуваймо і про 19 грудня — 110-річчя від дня народження Леоніда Брежнєва: не геронтократа, який став посміховиськом, а джерело мудрості й стабільності в буремному світі. І що довше Путін править у Кремлі, то менше це скидається на жарт. ■

«Хто й навіщо розв'язав криваву бійню в центрі Будапешта?» — так Дмитрій Кісельов анонсує сюжет про угорське повстання у випуску «Вестей недели», що припав на роковини події. «З одного боку, повстання було викликане прагненням змін у радянському блоці країн після настання в СРСР хрущовської «відлиги». Із другого — настрої підхопили західні розвідки, які вже в ті часи відпрацьовували технологію перетворення мирного протесту на кривавий хаос», — сказав він у підводці до «хронології» подій від російського кореспондента «Вестей». У Міністерстві закордонних справ Угорщини на цей випуск відреагували викликом посла РФ у Будапешті для розмови. У МЗС пообіцяли «дуже чітко пояснити на зустрічі, що не потерплять нічиїх зневажливих коментарів про революцію 1956 року та її героїв».

К Н И Г А Р Н Я

31 жовтня — 5 листопада

чекаємо Вас на таких заходах
у Книгарнях «Є»

Київ (вул. Лисенка, 3):

31 жовтня, 18:30 — лекція Жоржа Мінка (Франція) на тему «Польща — Україна: складні шляхи примирення».

Спільно з Французьким інститутом в Україні.

2 листопада, 18:00 — презентація книжок Володимира Лиса «Діва Млинища» та Надії Гуменюк «Танець білої тополі».

Спільно з видавництвом «Клуб Сімейного Дозвілля».

3 листопада, 18:00 — презентація книжки Миколи Жулинського «Моя Друга світова».

Модерує Юрій Шаповал.

Спільно з видавництвом «Ярославів Вал».

Київ (вул. Спаська, 5):

1 листопада, 18:30 — презентація психологічного трилера Сергія Комберянова «Крадії пам'яті».

Модерує Дмитро Стретович.

Спільно з видавництвом «Смолюскіп».

Львів (просп. Свободи, 7):

1 листопада, 18:30 — презентація книжки Олени Гусейнової «Супергерої». Модерує Олена Галета.

Спільно з Видавництвом Старого Лева.

2 листопада, 18:30 — дискусія «Чи стане Польща другою Росією?» за участю Андрія Павлишина, Ігоря Гавриліва, Ярослава Сватка. Модерує Михайло Галушак.

3 листопада, 18:30 — відкриття клубу «Стосунки PRO» з Оленою Барковою та Русланом Москальчуком.

Дніпро (вул. Глінки, 15, вхід із Європейської площі):

3 листопада, 18:30 — презентація книжки Мирослава Лаюка «Баборня».

Модерує Надія Вовк.

Спільно з Видавництвом Старого Лева.

Харків (вул. Сумська, 3):

1 листопада, 18:30 — презентація роману Олега Шинкаренка «Перші українські роботи».

Спільно з видавництвом «Люта справа».

4 листопада, 18:30 — презентація роману Мирослава Лаюка «Баборня».

Модерує Ростислав Мельників.

Спільно з Видавництвом Старого Лева.

Вінниця (вул. Соборна, 89):

31 жовтня, 19:00 — презентація збірки горор-оповідань «Ігри з темрявою». Модерує Олександр Вешелені.

Спільно з літературно-художнім журналом «Стос»

та видавництвом «Твердиня».

1 листопада, 18:00 — презентація роману Мирослава Лаюка «Баборня». Модерує Микола Антошак.

Спільно з Видавництвом Старого Лева.

Луцьк (вул. Лесі Українки, 30):

3 листопада, 18:00 — презентація книжки Ольги Ляснюк «Без іронії». Модерує Ганна Луцюк.

Спільно з видавництвом «Твердиня».

5 листопада, 18:00 — «Глиняний» майстер-клас Сержа Столярука.

Тернопіль (вул. Валова, 5–9):

2 листопада, 17:30 — презентація книжки Остапа Дроздова «№1. Роман-вибух». Модерує Юрій Матевощук.

Спільно з Видавництвом Анетти Антоненко.

5 листопада, 15:00 — авторська зустріч та автограф-сесія композитора й піаніста Єгора Грушина.

Модерує Юрій Матевощук.

Суми (вул. Соборна, 44):

1 листопада, 19:00 — презентація книжки Євгена Положія «5 секунд, 5 днів». Модерує Владислав Івченко.

Спільно з видавництвом «Нора-Друк».

4 листопада, 19:00 — лекція Тетяни Окопної про чеський андеграунд і презентація книжки чеського письменника Івана Верніша «Прогулянки довкола пивоварні».

Спільно з Чеським центром у Києві.

5 листопада, 17:00 — презентація роману Мирослава Лаюка «Баборня». Модерує Владислав Івченко.

Спільно з Видавництвом Старого Лева.

Хмельницький (вул. Проскурівська, 2):

31 жовтня, 18:30 — творча зустріч із фотографом Натом Дмитруком. Спільно з «Іншою студією».

1 листопада, 18:30 — презентація книжки Остапа Дроздова «№1. Роман-вибух». Спільно з Видавництвом Анетти Антоненко.

5 листопада, 15:00 — Донецька поезія Олексія Чупи.

Зустріч із письменником.

Інформаційний партнер

УКРАЇНСЬКИЙ
Тиждень

Із повним переліком заходів та його можливими змінами ви можете ознайомитися
в Книгарні «Є» у вашому місті та на сайті book-ye.com.ua

Алеппо — поріг чутливості Європи

Жанна Безп'ятчук

Зупинити бомбардування мирного населення Алеппо військами Путіна Захід не може. Все, що залишається, — запровадити санкції, але й із цим проблеми

«Капкан смерті». У східному Алеппо розбомблена частина бомбосховищ і немає жодного маршруту для евакуації

Коли наприкінці січня 2014-го українці записували відеозвернення до європейців із закликом негайно ввести санкції проти режиму Януковича, ніхто, схоже, не уявляв до кінця, наскільки наївно це було. Наївно було очікувати саме оперативності в реагуванні Заходу. Зрештою, санкції з'явилися тоді, коли снайпери й тітушки вбили за три дні сотню людей у центрі Києва. Ніхто також навіть помислити тоді не міг, що це лише початок кількадесятирічної епопеї під назвою «санкції проти Росії». На відміну від українців у мешканців східної частини Алеппо немає інтернету, щоб викладати відео зі своїми закликами. І це їхня найменша проблема. Їм бракує їжі, питної води, ліків. Мешканці оточеної частини міста опинилися в пастці, визволитися з якої шансів у них практично немає. Її вже охрестили «капканом смерті». З 250 тис. людей у східному Алеппо близько 100 тис. — діти. Досі в місті навіть працювали школи в бомбосховищах. Але й у них тепер небезпечно. Авіанальоти російських винищувачів у вересні й жовтні ставали щодалі більш руйнівними й безжальними.

Нині для мешканців Алеппо актуальні вже не негайні санкції проти Росії та влади Сирії за бомбардування міста, а якнайшвидша евакуація звідти важкопоранених мирних жителів: жінок, дітей, літніх людей. Її мали здійснити під час триденної «гуманітарної паузи». Втім, ООН, не отримавши гарантій безпеки від сторін конфлікту, так і не змогла цього зробити. І хтось помиратиме в розбомбленому місті від ран, які за умов належної медичної допомоги не були б смертельними...

Східне Алеппо й далі контролює кілька угруповань повстанців, зокрема «Вільна сирійська армія», сунітський «Ісламський фронт», який підтримує Саудівська Аравія, та радикальні ісламістські угруповання, з-поміж яких найвідоміше «Джабхат ан-Нусра». Західну частину міста зайняли війська Башара Асада. Російські авіанальоти на гуманітарний конвой, лікарні, житлові квартали у східній частині міста забрали життя сотень людей. Точної цифри загиблих ніхто навести наразі не в змозі.

Отже, Путін у парі з Асадом цим чітко дали зрозуміти міжнародній спільноті, зокрема Вашингтону та Брюсселю, що готові вчиняти масове винищення людей і що, мовляв, їм нічого за те не буде, а Кремль до того ж отримує завдяки цьому додаткові козири на перемовинах зі США та ЄС, причому як щодо Сирії, так і щодо конфлікту на Сході України.

Якщо узагальнити, то зараз на Заході є два погляди на те, що робити з Путіним та Асадом у Сирії і як реагувати на події в Алеппо. З одного боку, є табір тих, хто вважає, що потрібно запроваджувати нові санкції проти РФ. За це виступає німецька канцлерка Меркель. У Європі її підтримує керівництво Франції, Великої Британії, Польщі. Ці країни щодалі менше вірять у те, що з Путіним можна мати «вибіркові відносини», тобто в те, що, навіть коли дець він чинить непорядно, як-от у Криму, з ним можна успішно співпрацювати в інших питаннях.

По суті, саме Алеппо, а не Крим чи Донбас стало порогом чутливості для Заходу. Коли «зелені чоловічки» окупували український півострів у березні 2014-го, коли російські «Гради» стріляли по українській території з прикордонних російських терен улітку того року, у тій самій Німеччині сформувалася ціла течія Putin-Verstehen (нім. «Зрозуміти Путіна») — сим-

патиків чи нібито безсторонніх аналітиків, які говорили про те, що Путіна треба намагатися зрозуміти й таким чином змиритися з його діями в Україні. Як наслідок — практично на кожне політичне шоу німецьких телеканалів, де обговорювалися події в Україні, разом із проукраїнським спікером запрошували когось від Putin-Verstehen, хто мав забезпечити «баланс» у висвітленні теми. І якщо шукати цей самий баланс до пропаганди й відвертої брехні ще якось можна було, то балансувати фото маленьких загиблих дітей у руїнах Алеппо нічим. І тут голоси Putin-Verstehen замовкають. Це і є той самий поріг чутливості, край, за яким уже, здається, нічого немає ні для «розуміння», ні для виправдання.

Також прикметно, що активніше про санкції щодо Росії за Сирію в Брюсселі заговорили після безрезультатного засідання «нормандської четвірки» на рівні президентів у Берліні 19 жовтня. Якщо Путін не хоче жодних компромісів на жодному з фронтів, то це повинно мати для нього наслідки. Такою є логіка прибічників санкцій.

А тим часом Франсуа Олланд відмовився «істи з Путіним криветки» після запланованого відкриття нового духовно-культурного центру Росії в Парижі. Французький президент був готовий зустрітися з російським візаві лише для обговорення ситуації в Сирії. Втім, той зрештою відмовився від свого візиту до столиці Франції. Запланований «тріумф» Путіна в Парижі провалився. Олланду ж належать слова про те, що винні за воєнні злочини в Алеппо мають відповісти за це, зокрема в Міжнародному кримінальному суді в Гаазі.

Втім, ініціативу із запровадження санкцій за Сирію на рівні ЄС сьогодні заблокували ті, хто або де-факто обстоює інтереси Кремля, або ж щиро переконаний, що санкції унеможливають подальший діалог із Росією щодо мирного врегулювання сирійського конфлікту. Крім того, їхній головний раціональний аргумент — ефекти будь-яких обмежувальних санкцій проявляються лише в середньо- та довгостроковій перспективі, а жителям Алеппо потрібна допомога вже сьогодні. Про це заявив міністр закордонних справ Німеччини Франк-Вальтер Штайнмайєр: «Я побоююся, що повернення до рішень, які були застосовані раніше в інших конфліктах, до санкцій у випадку із Сирією не допоможуть запобігти гуманітарній катастрофі, оскільки вони мають занадто відкладену дію, щоб допомогти відкрити гуманітарний коридор». Це типова заява в дусі німецьких ескеків, які виношують плани очолити урядову коаліцію після парламентських виборів у Німеччині восени наступного року й борються нині з «Лівими» за голоси електорату із сильними антиамериканськими настроями.

На зустрічі Європейської ради ЄС 20-21 жовтня глави держав та урядів ухвалили заяву, у якій щодо Алеппо йдеться про таке: «Ті, хто відповідальний за порушення міжнародного гуманітарного права та прав людини, мають понести відповідальність. Євросоюз розглядати всі доступні можливості, якщо нинішнє на-

сильство триватиме». У попередньому проекті заяви замість «усі доступні можливості» йшлося конкретно про «подальші обмежувальні заходи». Ця ключова поправка, як розповідають дипломатичні джерела в Брюсселі, була внесена на вимогу італійського прем'єра Маттео Ренці. Саме Італія нині блокує на найвищому рівні в ЄС можливість запровадження санкцій проти Росії за дії в Сирії. Отже, не маючи консенсусу щодо покарання Кремля за бомбардування мирного населення Алеппо, очільники країн Євросоюзу домовилися наразі спостерігати, що буде далі. Такі політики, як Ренці та Штайнмайєр, і далі наполягають на тому, що з Путіним потрібно розвивати саме «вибіркові відносини», тобто поки він бомбить Алеппо, з ним можна, приміром, домовитися про відведення зброї на Донбасі.

У перспективі якщо таки йтиметься про нові санкції, то це можуть бути як персональні заходи проти вищого військового керівництва Росії, задіяного в операціях у Сирії, так і секторальні санкції проти російського автопрому та виробництв, пов'язаних із ВПК РФ. Утім, Захід сьогодні не спроможний не лише оперативної і вчасно запровадити обмежувальні заходи за воєнні злочини в Алеппо, а й навіть домогтися чітких безпекових рішень, приміром, запровадження безпілотної зони над понівеченим, нещасним містом.

ТАКІ ПОЛІТИКИ, ЯК РЕНЦІ ТА ШТАЙНМАЙЄР, ДАЛІ НАПОЛЯГАЮТЬ НА ТОМУ, ЩО З ПУТІНИМ ПОТРІБНО РОЗВИВАТИ «ВИБІРКОВІ ВІДНОСИНИ», ТОБТО, ПОКИ ВІН БОМБИТЬ АЛЕППО, З НИМ МОЖНА, ПРИМІРОМ, ДОМОВЛЯТИСЯ ПРО ВІДВЕДЕННЯ ЗБРОЇ НА ДОНБАСІ

Водночас трагедію Алеппо не можна розглядати ізольовано від боїв турецької армії проти сирійських курдів на півночі провінції Алеппо. Турки прагнуть будь-що не дозволити сирійським курдам з'єднати два окремих контрольованих ними анклавів. Лояльні до турецької армії повстанці пообіцяли не лише курдів побороти, а й «взяти в облогу обложників міста Алеппо», тобто сирійських та російських військових. Водночас Росія та Сирія застерегли Анкару від подальших порушень повітряного простору Сирії. Не забуваймо, що Туреччина — це не просто одна із задіяних у військових операціях сторін, а країна — член НАТО. Водночас у тій самій Німеччині не на жарт занепокоєні, що після президентських виборів у США може бути подальша ескалація в Сирії аж до прямого наземного зіткнення Америки та РФ. Це за умови, якщо Путін не зупиниться. Наразі всі очікують завершення американських президентських перегонів. Вони не забезпечать справжнього полегшення, але додадуть конкретики в розстановці міжнародних сил. А поки що Захід ще раз доводить, що вчасними санкції не бувають. Хотілося б, щоб вони знову не стали надміру запізними. ■

Ненавість до Гілларі

Чому зневажають найімовірнішу наступницю президента США

Якщо хочеться зрозуміти, яким було ставлення до Гілларі Клінтон на посаді сенатора, а відтак державного секретаря, не треба зважати на коло її наблизених. Давній почет, як-от довірені особи Гума Аведін та Маура Пеллі з Фондації Клінтонів, схоже, обожноє її з таким запалом, що не допускає визнання за нею жодного недоліку. Але тоді не слід брати до уваги й тих колишніх співробітників Клінтон, що нині заробляють на хліб насущний очорненням номінантки від демократів. Наприклад, Діка Морріса, з чиєї подачі політичні підходи Білла Клінтона охрестили «тріангуляцією». У вільний від написання опусів проти Гілларі час він працює провідним політичним кolumnістом у National Enquirer: цей тaблoїд описує 68-річну кандидатку як лeсбійку-хижачку на межі смерті.

Якщо шукаєте менш емоційної критики на адресу Клінтон, послухайте менш заангажованих чиновників і політиків, які працювали з нею протягом останніх 25 років. Ті, що були у Клінтон у меншому фаворі, розкривають більше нюансів у персоні своєї колишньої шефині, аніж найближчі придворні. Клінтон — трудоголік і безжально вимоглива до часу та відданості своїх працівників. Вона може холодно критикувати, іноді несправедливо, як стверджує помічниця, котрій у кампанії Клінтон мимоволі довелося відіграти значно більшу роль, ніж їй хотілося б. «Гілларі не завжди мила й пухнаста». Але порівняно з більшістю політиків помічниця вважає її нормальним керівником, який телефонує своїм працівникам,

© 2016 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

щоб привітати з днем народження або коли в них біда. «Небагато сенаторів це роблять».

Колишні колеги Клінтон по Конгресу, зокрема республіканці, чию прихильність вона педантично завойовувала в Капітолії (хоч у 1990-х вони намагалися знищити кар'єру її чоловіка, і її також), відгукуються про неї ще приязніше. «Я з нею дуже добре ладнав, вона симпатична людина. Якщо говорити про роботу з Конгресом, то вона була б значно кращою за Барака Обаму», — каже Дон Ніклс, колишній республіканський сенатор з Оклахоми. Він доклався до знищення реформи медичної системи, яку Клінтон намагалася запустити в 1993 році; відтоді вона працювала з Ніклсом над розширенням системи виплат у зв'язку з безробіттям. «Вона працювала, вірна своєму слову й дуже професійна», — каже Том Рейнольдс, колишній конгресмен від республіканців, який працював разом із нею в штаті Нью-Йорк. — І не тільки в Сенаті. Вона така все життя».

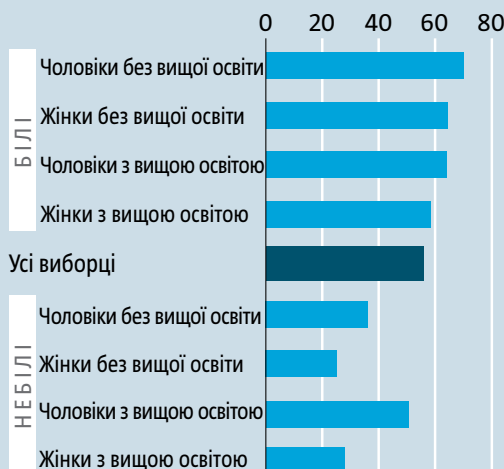
Рейтинги Клінтон, м'яко кажучи, не відображають усіх цих характеристик. Близько 55% американців сприймають її негативно; приблизно стільки само не довіряють їй (див. «Знищена довіра»). Але поміж тих, хто знає Клінтон, навіть критики хвалять її за добросовісність. Вона політик, а отже, часом буває зацикленою на власних інтересах і цинічною. Утім, вони кажуть, що Гілларі завжди керується пріоритетним бажанням зробити Америку кращою. Ще більше дивує (з огляду на численні скандали навколо неї, зокрема нинішній фурор із приводу листування на посаді держсекретаря через приватний сервер) той факт, що мало хто з людей, котрі мали з нею справу, вважає її особливо необережною. Навіть деякі з її ворогів кажуть, що страхи із приводу її чесності перебільшені. «Можна повернутися на десятки років назад і розкритикувати якісь тодішні судження, — сказав у своєму коментарі для Bloomberg Майкл Чергофф. Він був спецрадником від республіканців у розслідуванні справи «Вайтвотер» проти Клінтон, але в нинішній кампанії публічно її підтримував. — Це дуже, дуже несерйозно порівняно з фундаментальними питаннями захисту країни».

Чим же тоді пояснити величезну непопулярність Клінтон, котрою мільйони американців 8 листопада виправдають голосування за чоловіка, що вихвалявся тим, як мацав жінок? Вона, маючи останніми тижнями перевагу в шість пунктів, швидше за все, виграє. Однак тоді стане найменш бажаним новим господарем Білого дому в сучасності. Трамп навіть припустив, що її можуть убити, і якщо дивитися на те, що діється на його мітингах, він цілком може мати рацію. Його прихильники, граючи венами на шії, викрикують, що Клінтон «зло» і «вбивця».

Утім, антипатія до Клінтон — це не просто агресивна фантазія правих: їй не довіряють і в її ж таки партії. Майже третина демократів заявили, що не погоджуються з нещодавнім рішенням ФБР не роз-

Знищена довіра

% респондентів, які відповідають «ні» на запитання «Чи вважаєте ви Гілларі Клінтон чесною*?»
За расою, статтю й освітою

За даними YouGov, The Economist *Зареєстрованих виборців США, яких опитували 1–3 і 7–9 жовтня 2016 року

слідувати скандал з електронною поштою Клінтон. Складно згадати іншого політика, чий публічний імідж настільки не збігається з тим, як його бачать однопартиїці. І для агітаторів за Клінтон ця розбіжність — достатній доказ, що її обмовили. Однак у політиці йдеться про те, щоб завоювати симпатії власне громадськості, а також колег. Це Клінтон вдається значно гірше, і в тому частині її провини. Як на такого досвідченого політика (першу свою серйозну промову — на церемонії випуску з Коледжу Веллслі — Гілларі виголосила майже півстоліття тому), вона жакхливий спікер. Її виступи — це здебільшого нудні, буденні конструкції публічної особи, котра, здається, бачить прогрес людства як послідовність кроків до поступового прощтовхування якихось поліпшень у політиці. Бачення Обами не надто відрізняється, але якщо нинішній президент США вивіщує цей процес захопливою риторикою, то Клінтон усе подає театральньо-гіпертрофовано, аж драгує. «Вона висмоктує життя з аудиторії», — нарікає представник окремого (і насправді конкурентного) погляду обожнювачів її чоловіка.

Це нашкодило їй під час першої кампанії за посаду президента у 2008 році, коли виборці були настроєні не так радикально проти політики істеблшменту. Цього разу слід було очікувати значно більшої шкоди, адже довіра до федерального уряду нині на найнижчому з колись зафіксованих рівнів. І дійсно, на лівому фланзі Клінтон особливо непопулярна серед молодих виборців, які дуже не довіряють владі й найбільш схильні вимагати радикальних змін.

Звідси значна підтримка серед них Берні Сандерса: його перевага як «аутсайдера» підкріплена тим фактом, що до партії, від якої він намагався номінуватися, Сандерс приєднався тільки недавно. Сенатор штату Вермонт доклався до створення «злого» образу Клінтон, виставляючи її апологетом хижачської еліти (щедро оплачені промови, які вона виголосувала перед представникам Волл-стріт раніше, озброїли адептів такої риторики). Протягом праймериз рейтингів симпатій до неї погіршувалися, особливо серед покоління 2000-х: 60% у 2012 році проголосували за Обаму, але лише 31% позитивно сприймав Клінтон ще навіть до того, як у гру вступив Сандерс. Це стосувалося як чоловіків, так і жінок із покоління 2000-х: останніх здебільшого не вражала перспектива, що жінка може стати президентом США вперше за історію країни. Старших громадян, які значно активніше підтримували Клінтон у праймериз, це розлютило. Екс-держсекретар США Мадлен Олбрайт сказала, що для жінок, які не підтримують інших жінок, у «пеклі відведене особливе місце». Утім, здається, молодші її співвітчизниці не розуміють цієї логіки. Може, оскільки серед них менше тих, хто потерпав від недоліків декретної відпустки чи різниці в оплаті праці (а саме в цих двох питаннях жінки найчастіше заявляють про вияви сексизму).

Якщо коротко, то складно уявити собі політика, менш пристосованого для подолання настроїв американців у душі «закидати камінням», ніж Клінтон. Але це не адекватне пояснення глибини антипатії до неї у США — бодай тому, що донедавна вона була серед найпопулярніших діячів країни. Коли Клінтон ішла з Держдепартаменту в 2013 році, 65% американців сприймали її схвально. Чому ж зараз майже стільки само відчують протилежне?

СУМНА ІСТОРІЯ ПРО ГІЛЛАРИ ТА БІЛЛА

Тут важливо враховувати два моменти контексту. Перший: така ситуація для Клінтон не нова. Чи не тоді, коли вона стала всенародно відомою, — 1991 року, під час першої президентської кампанії її чоловіка, — люди її не сприйняли. «Подібно до кінних перегонів, ненависть до Гілларі стала одним із тих видів народної розваги, які об'єднують еліту й люмпенів», — було сказано в портреті вже тоді багатостраждальної першої леді в журналі The New Yorker за 1996 рік. Другий момент: ніхто так і не зрозумів, у чому причина цієї ненависті.

Не сприяло їй і те, що Гілларі Клінтон раз по раз упилювалась у скандали. Часто вона справляла не найприємніше враження. Гілларі здавалася потайною і, може, не завжди прискіпливою в дотриманні букви закону. Хтось припускав, що, будучи юристом, вона завищувала ціни на свої послуги для клієнтів (хоча закон при цьому не порушувала). Але найсерйозніші звинувачення, зокрема кілька висунутих незалежним радником Кеннетом Старром, який викрив стосунки Клінтона з Монікою Левінскі, були відкинуті через брак доказів або підстав.

Краще антипатію до Гілларі (виражену в сумнівах стосовно її чесності) характеризувало дещо розмите відчуття, ніби в ній щось не так. Воно тягнулося за Клінтон в Арканзасі, де її вважали надто незалежною в судженнях, щоб бути першою леді цього південного штату. Це було несправедливо щодо неї. Неоднозначно трактували навіть небажання цієї жінки взяти чоловікове прізвище. Але прихильникам було важко сприйняти те, як у Клінтон перепліталось

СВОЮ РОЛЬ У АНТИПАТІЇ ДО КЛІНТОН ВІДІГРАЮТЬ ЇЇ ПОЛІТИЧНІ ПОМИЛКИ І БУНТІВНІ НАСТРОЇ АМЕРИКАНЦІВ. АЛЕ БІЛЬШОЮ ПРИЧИНОЮ ЇЇ НЕПРИЄМНОСТЕЙ Є ЛАТЕНТНИЙ СЕКСИЗМ

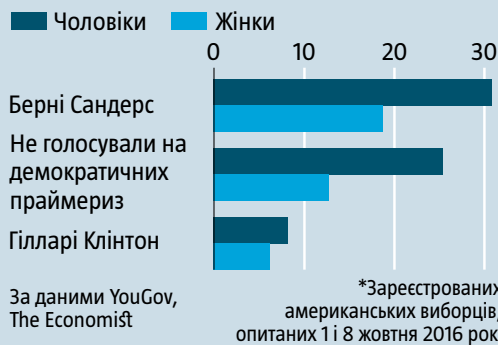
особисте і професійне. Джерелом цієї проблеми був шлюб Клінтонів. Злі язики завжди характеризували його як професійний союз із розрахунку (головно на користь дружини). Але ті, хто вважав, що вона цинічно в'їхала в політику на спині свого успішного чоловіка, недооцінили її таланти; до 25 років Гілларі вже вивчала право в Єльському університеті й була відомою на всю країну громадською активісткою; її промову в Коледжі Веллслі широко висвітлювала преса. Крім того, подружжя ніколи не приховувало своєї співпраці; Білл пообіцяв президентство «двох за ціною одного». Якщо цим можна частково пояснити, чому Гілларі так і не покинула свого невірного чоловіка (що також не подобається її критикам), то світ бачив і більш дивні шлюби.

Навіть нині, хоча, за чутками, Клінтон ніколи не припиняв своїх любовних походеньок, друзі пари переконливо змальовують її взаємну любов. «Вони часто тримаються за руки», — каже помічник Гілларі. Але навіть якщо їхня спілка має глибоке коріння, це ще не означає, що вона мала б сподобатись Америці. І на це є свої причини.

Під час першої президентської кампанії свого чоловіка Гілларі Клінтон нібито доклала руку до очорнення жінок, які заявляли про романи з ним. Такі

Слід Берні

Недовіра до Гілларі Клінтон серед виборців, які, найімовірніше, голосуватимуть за неї, відповідно до вибору на праймериз і статі, % виборців

звинувачення можна пробачити ревнивій дружині або професійному менеджеру виборчої кампанії. Але жінці, яка запевняла, що вірить заявам чоловіка про його невинуватість, і загальноновизнаній феміністці це зовсім не пасує.

В іпостасі найвпливовішої за всю історію першої леді—з офісом у західному крилі Білого дому й завданням реформувати систему охорони здоров'я, яка охоплювала 15% економіки,— вона зазнала ще різкіших атак. І знову-таки часто це виявлялося гіпертрофованою реакцією на помилки, у яких її вина була тільки часткова. Реформа системи охорони здоров'я (Hillcare) була заскладна й запроваджувалася надто закрито. Частина провини за це лежала на Гілларі Клінтон, яку ніхто не обирав. Але винен був і її чоловік. Утім, саме їй дісталася у хвіст і в гриву. Під час промови на підтримку реформи в Сієтлі протестувальники розмахували плакатами «Хайль Гілларі!» й запрошували її «політати на мітлі».

Клінтони обоє були не ідеальними. Але лють таких нападок свідчила про більше—про глибокий розлом, який це подружжя намагалося подолати. Перший президент із покоління бебі-бумерів та його амбітна дружина представляли культурний зсув, якого боялася велика частина Америки. «Вона була не просто бебі-бумеркою, а сильною жінкою, і хтось сприймав це як загрозу»,— каже Роберт Райш, колишній міністр праці Адміністрації Клінтона. Очевидний висновок про те, що непопулярність Клінтон виросла із сексизму, завжди дратував її критиків—майже настільки, як і вона сама. Але інакше важко пояснити розрив між стриманою критикою, яку інколи викликала поведінка Клінтон, і розгнужданою ненавистю, яка прийшла їй на зміну.

Це видно й із того, що позиція Гілларі покращилася, коли Білла Клінтона вивели на чисту воду після його амурів із Левінскі. У цій новій іпостасі скривдженої благовірної—менш загрозливого жіночого архетипу—вона здавалася вже симпатичнішою. Крім того, критика на адресу Клінтон часто має відверто сексистський характер. Її називають «крикливою», «амбітною», а в тій стігній канаві, звідки набирає своїх опозиціонерів Трамп, ще й ненормальною.

Така критика звучала щоразу, коли вона йшла до влади, зокрема під час обох сенатських і першої президентської кампаній, і в останньому випадку рей-

тинги кандидатки різко впали. Те, що цього разу в неї знову полетить каміння, легко було передбачити. Але рівень ненависті просто зашкалює. Доклалася до цього і преса. Проведений ученими Гарвардської школи Кеннеді аналіз восьми основних ЗМІ, серед яких CBS, The New York Times і The Wall Street Journal, засвідчив, що Клінтон вони критикували більше, ніж будь-якого іншого кандидата від республіканців чи демократів. За перші шість місяців минулого року на кожне позитивне висловлювання про неї припадало три негативні; у Трампа на одну критичну заувагу було по дві похвали. Науковці дійшли висновку, що «увага ЗМІ допомагала розкрутити Трампа й водночас знищувала Клінтон».

Це можна пояснити очевидним: сильні сторони Гілларі, зокрема виборча програма, детальніша за програму будь-якого іншого кандидата, не потрапляє до розряду цікавих новин. Тоді як про Сандерса повідомляти з дивним ентузіазмом, сильні сторони Клінтон взагалі майже не висвітлювалися. І—як це часто траплялося раніше—висуванка демократів швидко почала фігурувати в скандалах. Вони стосуються нібито її вини в загибелі чотирьох американців у Бенгазі 2012 року; щедро оплачених виступів; управління Фондацією Клінтонів та листування через приватний сервер, про який стало відомо незадовго до того як вона оголосила про намір балотуватися. За кілька тижнів із Клінтон, суперкваліфікованої фаворитки перегонів, зробили згасаючу зірку з хвостом чвар. За перший рік її кампанії симпатії до неї знизилися на 20 відсоткових пунктів. Що характерно, провинна за це частково лежить на самій Клінтон. Її переписка і тривалі спроби заперечити, що у ній щось було не так,—це дійсно підстава для критики. Попри те, слабкість кандидатури Гілларі й серйозність звинувачень у переступах, які їй приписують, перебільшені.

Журналісти найчастіше закидають Клінтон у зв'язку з її кампанією на праймериз те, що вона ризикувала програти ексцентричному лузерові-соціалісту. Насправді ж вона так переконливо розгромила Сандерса (з перевагою майже в 4 млн голосів наприкінці), що шансів у нього зовсім і не було.

Висвітлення скандалів все заплутало іще дужче. Що ж до випадку в Бенгазі (це особливо муляє прибічникам Трампа: на його мітингах зачитують списки свідків, яких нібито вбила Клінтон), то сім офіційних розслідувань засвідчили її непричетність. Промови й діяльність Гілларі у фонді також трактують із пересмикуванням; і одне, і друге було з політичного погляду дурницею, але—за наявними доказами—не містило ознак корупції.

Вина Клінтон у справі її «клятої електронної пошти» (як про це висловився Сандерс) іще помітніше все ускладнює. Але найпоширеніший погляд на цей скандал, розкритий засобами масової інформації та Трампом (нібито її промахи були достатньо серйозні для офіційного звинувачення від ФБР), завжди бачився безпідставним і таким виявився. Із 250 сторінок звіту Федерального бюро про розслідування цієї справи випливає, що Клінтон прийшла працювати в структуру з невпорядкованими процедурами комунікації, які вона та її надто поступливі помічники практикували й надалі. Зі звіту зрозуміло, що Клінтон вела свою електронну кореспонденцію в такий спосіб переважно тому (як сама про це заявляла), що хотіла посилати приватні й особисті електронні лис-

ти з одного пристрою—свого BlackBerry. Почасти це через надзвичайну технофобію Гілларі: вона не знає, як користуватися настільним комп'ютером. Цілком можна припустити, що такий спосіб комунікації мав би забезпечити максимальну таємницю її листування. Так чи так, але це було дозволено.

Проблема полягала в тому, що до 193 електронних листів із таємною інформацією існував доступ із приватного сервера Клінтон, чого якраз не дозволялось. Але (як і можна було передбачити) ФБР дійшло висновку, що вчинене Клінтон порушення мало неумисний характер (для обвинувачення в таких справах потрібно, щоб було навпаки). В анналах політичних переступів історики майбутнього довго на поштовому скандалі Клінтон не затримуватимуться. Але їх здивує те, як безпідставно глибока віра у скоєння нею посадового злочину мало не створила умов, за яких господарем Білого дому міг стати Трамп.

Що ж, зрештою, живить цю віру? Очевидно, свою роль у цьому відіграють політичні помилки Клінтон і бунтівні настрої. Але—навіть якщо ви настроєні суворо судити Гілларі—важко уникнути висновку, що більшою причиною всіх її неприємностей є латентний сексизм. Трамп, який має нюх на найнищівні інстинкти Америки, намагався викликати жінконевиснищувальну відразу до Клінтон із самого початку. Коли під час дебатів до праймериз їй довелося вийти до туалету, він назвав це «огидним». Повідомлення з текстом «Якщо Гілларі не здагна задовольнити власного чоловіка, чому вона думає, що задовольнить Америку?» було поширено з його акаунта у Twitter (звісно, він сказав, що нічого про це не знає).

Тепер він натякає, що його опонентка й колись гостя на його весіллі («суперова жінка», як сам колись її назвав) винна в убивстві й перелюбі. Понад половина білих чоловіків—локомотив ненависті до Гілларі—заявляють про свою «дуже негативну» думку про неї, а це на 20 відсоткових пунктів більше, ніж кількість тих, хто казав те саме про Обаму (до якого їм було байдуже) у 2012 році. Це вони викликали сплеск ненависті до Клінтон на цих виборах. Жінки, здавалось би, мали зрештою виступити проти цих нападок. Хоч і з запізненням, вони так і зробили: ціла хвиля жінок-виборців нині піднялася на захист Гілларі. Серед жіноцтва вона веде з відривом у 20 пунктів, тоді як Трамп має перевагу в 7 пунктів серед чоловіків. Якщо цей гендерний розрив збережеться, він залишиться найбільшим в історії. За даними симуляції, проведеної гуру статистики Нейтом Сілвером, якби голосували тільки жінки, Клінтон перемогла б, здобувши 458 голосів у Колегії виборців, тоді як Трамп дістав би 80. Якби самі чоловіки, він переміг би.

Це свідчить про зіткнення в цих перегонах постійних соціальних рухів за зміни і проти них, які взаємно врівноважуються. Клінтон, що ніколи не відчувала в собі здатності протестувати проти шовінізму, з яким стикалася, повинна бути в певному сенсі задоволена: за неї помстилися. Але їй також і пощастило. В особах Сандерса і Трампа вона зустріла двох опонентів, яких важко було краще підібрати, щоб підкреслити її слабкості й очорнити сильні сторони. Утім, вони, певно, єдині опоненти, яких Клінтон дійсно мала б шанси перемогти. ■

є в г е н Станкович

2 Листопада

НАЦІОНАЛЬНА
ОПЕРА УКРАЇНИ

СЮІТА ПЕРЕМІСЬ
КОНЦЕРТ №2 ДЛЯ
ВІЙОНЧЕГО ОРКЕСТРУ

У НАЦІОНАЛЬНОМУ
ПРОЕКТІ

30
СІМ'ЯСТРІВ
СТАНКОВИЧ
СЮІТИ

ЗАСЛУЖЕНИЙ АКАДЕМІЧНИЙ СИМФОНІЧНИЙ ОРКЕСТР УКРАЇНСЬКОГО РАДІО

АКАДЕМІЧНИЙ ХОР ІМЕНІ П.МАЙБОРОДИ УКРАЇНСЬКОГО РАДІО

ДИРИЖЕНТ:
ВОЛОДИМИР ШЕЙКО
НАРОДНИЙ АРТИСТ УКРАЇНИ

СОЛІСТ:
ОЛЕКСАНДР ПІРІСВ (ВІЙОНЧЕЦЬ)

У ПРОГРАМІ ТВОРИ Д.ШОСТАКОВИЧА ТА Є.СТАНКОВИЧА

CONCERT.UA
222 00 22

PARTER.ua
287 87 87

ДОВІДКИ: (044) 237-44-72, (063) 237-44-72

ОРГАНІЗАТОР
UKRAINIAN ARTISTS

ВІД ПАТРОНАТОМ

МЕЦЕНАТ ПРОЕКТУ
СБК
СВІТЛОЖИТТЯ І КУЛЬТУРА

РОЗІНШУЄ
SERRAVALLO
ARTISTS

ПРИГОЩАЄ
Медіон

ФІН-ПАРТНЕР
MTEA
CELESTIANO

Тиждень

У дорогу — з надією

Найбільша міграційна криза Європи сьогодні — потік африканців із Лівії до Італії

Корабель Dignity 1 закінчив першу рятувальну операцію до світанку: зняв 114 мігрантів без спеціальних жилетів із гумового суденця, яке дрейфувало в Середземному морі. Екіпаж, до складу якого входять лікар і дві медсестри з «Лікарів без кордонів» (корабель належить організації), перевірів, кому з новоприбулих потрібна невідкладна допомога. Не встигли вони закінчити роботу, як дістали виклик допомоги ірландському військовому кораблю Samuel Beckett, також задіяному в пошуково-рятувальних операціях. Кільком мігрантам, яких той підібрав, знадобилася невідкладна медична допомога: вони дістали хімічні опіки від пального, котре витікало на човні, що вже тонув. Увечері італійська берегова охорона доправила на борт ще 196 осіб. До півночі на Dignity 1 зібралось вже 417 мігрантів. На носі судна відгороджене від інших тіло 23-річної нігерійки Джой, яка була на сьомому місяці вагітності. Вона надихалася випарів бензину й померла від серцевого нападу.

Хтось із людей, підібраних на Dignity 1, покинув домівку через переслідування. 14-річний сомалієць Гасан, якого врятували за день до того (на фото), втікає від громадянської війни. Дорога сюди зайняла в нього п'ять місяців: три з них хлопчина провів у Лівії, де спав у стійлах для худоби. 20-річний Кайфа з Ліберії добирався через Гвінею, Малі, Буркіна-Фасо, Нігер і Лівію; за його словами, на батьківщині його заарештували за участь у мирному протесті. Багатьом дорогою доводиться неабияк натерпітися. У 21-річного Аруни зі Сьєрра-Леоне перелом руки — наслідок побойів контрабандистів, а спина посмутована їхніми нагаями. Неподалік того, як наспіла допомога.

© 2016 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

Але більшість їде по якусь роботу, часто щоб допомогати родинам, котрі залишилися на батьківщині. Люди говорять про втечу від злиднів, утім, більшість назбирала-таки чималі суми на оплату цієї подорожі, нерідко з допомогою родичів. Інші розраховуються після прибуття до Європи: тут на них, не виключено, чекає індустрія проституції, хоч вони, може, і не усвідомлюють такої перспективи. У цю путь часто вирушають без особливих планів і з дуже розпливчастим уявленням про те, куди вона приведе наприкінці.

20-річна вагітна Метте з Кот-д'Івуару, піддавшись раптовому пориву, втекла від жорстокого чоловіка, коли він лишив двері незамкненими. Крізь сльози сказала, що надивилася й натерпілася «багато чого в цьому світі», але готова на будь-яку роботу, щоб забезпечити дитину. Медики записують її на консультацію до психолога відразу по прибутті до Італії. 27-річний нігерієць Смарт посварився з братом, і той вирішив його вбити. Молодик розповів про це чоловікові, чью машину мив, і той звів його з контрабандистами, які переправляють нелегалів. Незабаром Смарт уже їхав до Лівії, переїдаючи з одного авто в інше. 17-річний сомалієць Башир — один із небагатьох, хто має бодай якусь уявлення, куди хотів би потрапити — до Женеви. Чув, що там є штаб-квартири багатьох неурядових організацій. «Може, вони мені зарадять», — каже хлопець.

НАВАЖИТИСЯ НА МРІЮ

Мігранти відчалюють до Європи на човнах уже кільканадцять років. Але за кілька останніх їх різко побільшало. Торік Середземне море подолав мільйон із лишком осіб. Найбільше — близько 850 тис. — добиралося з Туреччини до Греції. Переважно це сирійці, які втікали від кривавої війни в себе на батьківщині. Цей несподіваний наплив мало не розвалив європейську систему надання притулку.

Для вирішення проблеми на тривалу перспективу потрібен мир у Сирії, а він так і не став ближчим ані на крок. Утім, як виявилось, зменшити потік мігрантів за час війни в цій країні таки можливо. У березні ЄС домовився з президентом Туреччини Реджепом Таїпом Ердоганом про повернення до його країни всіх сирійців, які дісталися Греції. Поки що назад відправили небагатьох, але кількість прибулих до грецьких берегів упала від 55 тис. у лютому до 3 тис. у серпні: дедалі менше сирійців наважувалося на подорож.

Нині головним шляхом міграції до Європи знову став довший і небезпечніший маршрут центральною частиною Середземного моря, з Лівії до Італії. За останні роки наплив тих, хто прибуває до європейських берегів, помітно зріс і в 2015-му сягнув 150 тис. (2011-го було зареєстровано 64 тис.

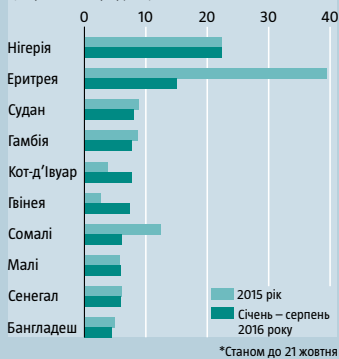
Гонитва за невідомим. За кілька останніх років мігрантів різко побільшало. Торік Середземне море подолав мільйон із лишком осіб

Контрабанда нещастя

Загиблих або зниклих безвісти мігрантів під час перетину Середземного моря

Звідки до Італії прибуває найбільше мігрантів Центральним маршрутом, тис. осіб

За даними Управління верховного комісара ООН у справах біженців; проєкт MOM «Missing Migrants» («Зниклі безвісти мігранти»)

мігрантів). Усе-таки менше, ніж у пік напливу маршрутом Туреччина — Греція, але в цьому випадку проблема навіть гірша. Потік практично неможливо зупинити. Він бере початок у десяти з лишком різних країнах і рухається мінливими мережами контрабанди людей. Більшість тих, хто дістається Європи, трактують як економічних мігрантів, а не біженців. Але в Лівії, де від 2011 року немає уряду, панує таке беззаконня, що повертати туди людей не можна. Не завжди можливо відсилати біженців на батьківщину й тому, що уряди їхніх держав часто відмовляються їх приймати. Тож більшість, попри відмову в наданні притулку, зрештою залишається в Європі.

Неповоротка юридична система Італії затягує час, який новоприбулі проводять у невідомості. У державному притулку для мігрантів у місті Катанія на острові Сицилія молодий гамбієць Джозеф, який потрапив до Італії 2014 року, розповідає, що йому відмовили в наданні притулку, але він оскаржив це рішення. Багато хто в його становищі йде в тіньову економіку. У сицилійській столиці Палермо багато мігрантів живуть у районі Балларо, де процвітає торгівля наркотиками. Хтось починає займатися проституцією.

Коли в Лівії при владі був Муаммар Каддафі, Італія уклала з ним угоду про повернення мігрантів, які намагалися перетнути море. Але після його смерті в 2011 році цю домовленість ніхто не виконує, і в 2012-му Європейський суд з прав людини постановив, що така процедура порушує закон про права людини.

Відтоді ЄС реагує на кожну кризу в міру її виникнення замість того, щоб скласти послідовний план. У 2013 році італійський уряд почав пошуково-рятувальну операцію Mare Nostrum: тоді із хвиль урятували 150 тис. осіб за один рік. Потім інші європейські країни (особливо Британія) заявили, що порятунок мігрантів лише заохочує останніх до такої подорожі, і цю операцію замінили менш масштабною, проводячи її ближче до італійського узбережжя. Але тих, хто намагається перетнути море, поменшало зовсім неістотно, а кількість загиблих зросла.

Потім ЄС узяв на мушку контрабандистів. У травні 2015-го почав операцію «Софія»: па-

трульні військові кораблі намагалися знищувати судна, запідозрені в контрабанді, біля лівійського узбережжя. Часто ВМФ буває задіяний і в рятувальних заходах. Утім, як наслідок — маршрут став ще небезпечнішим, а от лави охочих його пройти не надто порідшали. Відомо, що цього року в центральній частині Середземного моря загинули або зникли безвісти 3173 мігранти, тоді як у 2015-му таких було 2794 (справжні цифри будуть більшими).

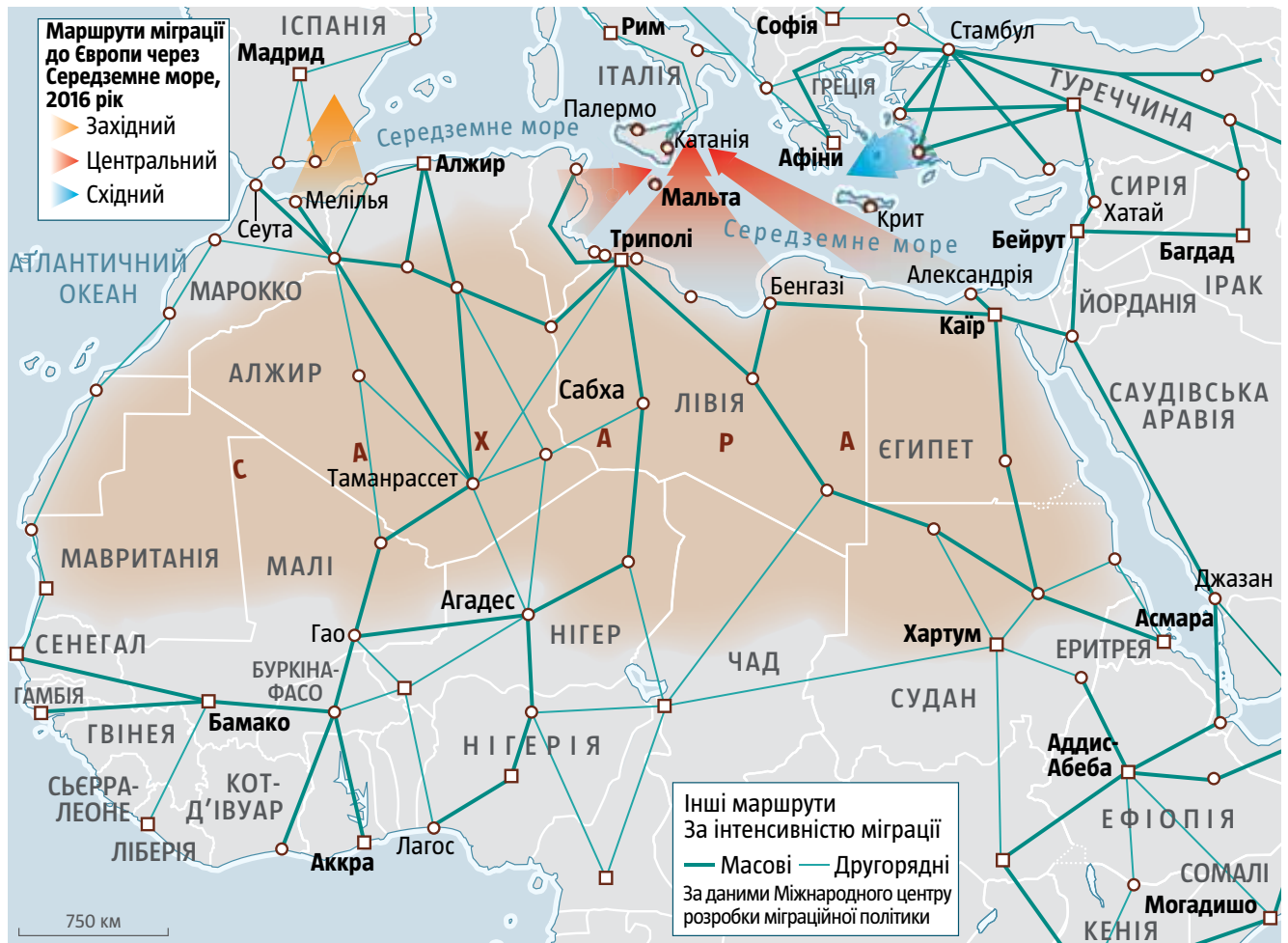
Італійський прокурор із Палермо Калоджера Феррара розповідає, що тільки-но правоохоронці виявляють і заарештовують одну групу контрабандистів, котрі перевозять людей, відразу виникає нова. І зловмисники вдаються вже до інших методів, реагуючи на зміни в тактиці боротьби з ними. Коли військові трошили дерев'яні судна за закопорушників, ті переходили на легкі гумові човни, які важко помітити на горизонті й пального на яких вистачає лише на те, щоб дістатися до міжнародних вод, де пасажирів-мігрантів можуть помітити рятувальники й підняти на борт корабля. Один із урятованих Dignity 1 розповів, що отримав від контрабандистів супутниковий телефон, із якого мав набрати номер італійської берегової охорони, а потім викинути його у воду, щоб не відстежили, кому він належав.

Маршрути, якими африканські мігранти дістаються лівійського узбережжя, утворюють павутину, що вкриває цілий континент (див. мапу). У ній конспіративні квартири, посередники та водії, об'єднані нетривкими особистими знайомствами. Багато хто добирається туди через Агадес, останній населений пункт перед Сахарою на півночі Нігеру. Це запилюжене місто, де мешкає 120 тис. осіб, виникло тисячоліття тому як перевалочний пункт для караванів, що везли до Західної Африки сіль і золото. Тепер тут процвітає торгівля людьми.

БІЛЬШІСТЬ ТИХ, ХТО ДІСТАЄТЬСЯ ЄВРОПИ, ТРАКТУЮТЬ ЯК ЕКОНОМІЧНИХ МІГРАНТІВ, А НЕ БІЖЕНЦІВ. АЛЕ В ЛІВІЇ, ДЕ ВІД 2011 РОКУ НЕМАЄ УРЯДУ, ПАНУЄ ТАКЕ БЕЗЗАКОННЯ, ЩО ПОВЕРТАТИ ТУДИ ЛЮДЕЙ НЕ МОЖНА

За даними Міжнародної організації з міграції (МОМ), яка спостерігає за пунктами пропуску, через Агадес у бік Лівії від лютого до кінця вересня цього року пройшло близько 270 тис. людей. Частково це були місцеві жителі, які їздили на короткочасні заробітки, попри громадянську війну в країні. Але більшість — молоді чоловіки із західного узбережжя Африки, які не планують повертатися додому.

Ці мігранти часто проводять час на «конспіративних квартирах», які мешканці Агадеса називають «гетто». На червоних сталевих дверях однієї з них — невеличкого будиночка на глухій вулиці — англійською нашкрябано: «Ласкаво просимо!», але картина за дверима відкривається зовсім не затишна. У страшенно задушливому приміщенні завбільшки з готельний номер лежить де- ▶

сяток-другий молодиків (здебільшого з Гамбії та Сенегалу). На земляній долівці валяються упаковки мийних засобів, пачки з-під цигарок; по кутках у купу звалені наплічники та одяг. Звідси шукачі долі збираються їхати пікапами через пустелю до Лівії, переплисти Середземне море й нарешті дістатися Європи.

Шані, господар одного з таких гетто, пояснює, як воно працює. Мігранти приходять до нього через посередника, який має зв'язки з контрабандистами в них на батьківщині. Платять тому за перевезення; Шані садить їх на замовлений транспорт. За кожного отримує фіксовану таксу. Посередник віддає гроші, коли мігрант перетне пустелю і приїде до міста Сабха в Лівії.

Мігрантів підохочують родичі, друзі, що вже пройшли цей шлях, а також вербувальники, котрі обіцяють не подорож, а прогулянку, та ще й дешево. Комусь здається, що це «лише 15 км морем до Італії», — розповідає Моріс Міанго, голова відділення МОМ в Агадесі. Інші не знають, що в Лівії точиться війна або що їм доведеться перетнути пустелю. І багато з них не розуміють, що в Європі вони, можливо, не матимуть права працювати чи навчатися.

Типовий мігрант — 21-річний Алігер Сілаг із Гамбії, якого на цю подорож підбив родич із Осло.

Він позичив гроші в рідних і заплатив 19 тис. гамбійських даласі (близько \$450) перевізникові нелегалів, щоб дістатися до Лівії. Тепер у гетто — знову чекає на гроші: через здирицтво на офіційних пропускних пунктах поїздка обійшлася йому куди дорожче, ніж очікував. Схоже, хлопець не знає, що Осло — це у Норвегії, і не має жодного уявлення, яким чином туди потрапити з Італії. Його мета — «роздобути грошей, щоб допомогти своїй родині», як він каже. Але юнакові невтямки, що для роботи йому знадобляться (бодай теоретично) документи.

КУДИ ЗАВГОДНО, АБИ НЕ ЗАЛИШАТИСЯ ТУТ

На думку Пітера Тінті й Тьюздей Рейтано, авторів книжки «Мігрант, біженець, контрабандист, рятівник» («Migrant, Refugee, Smuggler, Saviour»), дорога до Європи через Лівію стала популярною серед жителів Чорної Африки у 2012 році завдяки сирійським біженцям, які діставалися до Лівії через Єгипет. Вони були значно заможніші за місцевих, і саме їхній попит створив мережі нелегальних перевізників. Коли потік тих різко зменшився, контрабандисти взялися за вихідців із Лівії або країн на південь від Сахари, аби утримати попит, а згодом — за вербувальників у Західній Африці, які можуть приводити більше клієнтів.

Проте, на відміну від сирійців, жителі Чорної Африки багато не заплатять. Коли прибутки незаконних перевізників людей упали, вони почали визискувати мігрантів дужче. У транзитному центрі МОМ люди розповідають жахливі історії про те, як їх грабували або тримали в заручниках задля викупу. «У Лівії всі мають зброю, — каже 34-річний камерунець Марсель Калла, — навіть діти». Коли в Марселя закінчилися гроші, його посадили під замок і морили голодом два місяці. Він розповів, що ув'язнених разом із ним жінок гвалтували. Звільнили його лише тоді, коли якийсь нігерієць змілувався над ним і допоміг повернутися в Агадес.

Донедавна контрабанду людей в Агадесі практикували цілком відкрито, як каже Міанго. Більшість мігрантів змогли законно приїхати до Нігеру як громадяни Економічного співтовариства країн Західної Африки. Вони зазвичай приїжджали на автобусну станцію, знімали в банку гроші й ішли до контрабандистів. Пробувши кілька днів у гетто, вирушали далі. По понеділках каравани білих пікапів Toyota, кожен із яких вміщає близько 25 пасажирів, ревуци двигунами, мчали в пустелю.

Від серпня уряд Нігеру дотримується ухваленого торік закону, яким передбачено кримінальну відповідальність за контрабанду людей, і зафіксованих МОМ виїздів до Лівії поменшало. У вересні організація зареєструвала близько 27 тис. випадків перетину пустелі — набагато менше, ніж у піковий період травня (72 тис.). Цей спад почасти пояснюється погодою: з наближенням зими в Європі переплисти море важче. Але, за словами Міанго, виявилися дуже ефективними й нові обмеження. У контрабандистів конфісковують автомобілі, і вже 22 з них сидять за ґратами.

Попри те, контрабанду людей радше загнали в підпілля, ніж завдали їй сильного удару. Замість виїжджати безпосередньо з Агадеса Шані тепер платить водіям із пустельного племені туарегів за перевезення своїх підопічних, схованих у вантажівках, до оазису, що за 80 км від міста. Там їх пересаджують на пікапи, якими вони долають решту шляху через пустелю. І ці вантажівки тепер уже не об'єднуються в каравани, а курсують поодиноці пізно вночі, тримаючись глухих вуличок. Щоб покрити додаткові витрати, Шані підвищив ціну, яку бере з посередників, від 90 тис. франків КФА з мігранта (близько \$150) до 105 тис. Хабарі поліції на блокпостах (їх мають давати шукачі кращої долі) також різко зросли.

І продовження цих переслідувань іще під питанням. Новий закон було прийнято після активного тиску Європи; уряд Нігеру отримав €596 млн (\$656 млн) прямої допомоги в бюджет, які має бути виплачено за шість років. Але у травні, після угоди між ЄС і Туреччиною, Нігер заявив, що для боротьби з контрабандою людей йому потрібен іще €1 млрд. Міграція — зручний спосіб витягнути гроші з Європи. Але, мабуть, не більше.

І справді, в урядовців згаданих країн достатньо причин не зачіпати цієї торгівлі. «Міграція — це мережа впливових людей, у яких є гроші», — каже мер Агадеса, туарег Рісса Фелту. Регіон навколо міста дуже постраждав після падіння Каддафі.

Туарегам його щедрість давала вигоди: його портрети досі висять у домівках по всьому місту. Від уряду Нігеру ці люди не в захваті. Фелту заперечує, що міграція дуже вигідна Агадесові, але визнає: якщо її перекрити, наслідки будуть болючі. «Провідники й водії не мають інших можливостей заробити», — каже він. Без роботи їх легко вербуватимуть повстанці-ісламісти, як це трапилося з багатьма туарегами в сусідньому Малі.

За останні місяці кількість мігрантів, які відмовилися від наміру потрапити до Європи і яким МОМ допомагає повернутися на батьківщину, зросла. Калла — один із них. За його словами, думка про Європу була надто спокосливою, щоб від неї відмовитися. «Ти думаєш, що гроші там на дорозі валяються. Як тут не загорітися? Контрабандисти сказали, що це буде просто казка, а не подорож — майже як літаком». Але він більше не погодився б іще раз перетнути Лівію «за жодні мільйони».

Якщо ці слова будуть почуті, вони можуть когось стримати. Іще більший ефект мало б повернення на батьківщину мігрантів, яким відмовлено в притулку в Європі. Окрім того, ЄС повинен докладати максимальних зусиль, щоб знищити бізнес-модель контрабандистів, хоча це важко без функціонального державного апарату в Лівії, з яким можна було б співпрацювати. Важливим кроком для Європи, на думку директора МОМ у Римі Федеріко Соди, став би дозвіл легально мигрувати для некваліфікованих африканців у певній кількості. Відтак частина мігрантів перейшла б від непостійних і небезпечних каналів до більш керованих, а Європа використовувала б економічні переваги імміграції, як-от зменшення сезонного дефіциту робочої сили.

МІГРАНТІВ ПІДОХОЧУЮТЬ РОДИЧІ, ДРУЗІ, ЩО ВЖЕ ПРОЙШЛИ ЦЕЙ ШЛЯХ, А ТАКОЖ ВЕРБУВАЛЬНИКИ, ЯКІ ОБЦЯЮТЬ НЕ ПОДОРОЖ, А ПРОГУЛЯНКУ, ТА ЩЕ Й ДЕШЕВУ

Посилення антиміграційних настроїв по всьому континенту, напевне, робить це неможливим із політичного погляду. Але без такої політики потік африканців, які ризикують усім заради кращого життя в Європі, не зупиниться. Із розвитком бідних країн, як каже співробітник Центру глобального розвитку з Вашингтона Майкл Клеменс, рівні еміграції зазвичай підвищуються, доки річний ВВП на особу там сягає \$7–8 тис. Більшість африканських країн набагато бідніші за цей показник: дохід на особу в Гамбії дорівнює лишень близько \$500 за рік.

«Ми тут, тому що заповнюємо порожнечу», — каже Ніколас Папахрізостому, керівник «Лікарів без кордонів» на борту Dignity 1. Він бідається, що ця добродійна організація була заснована не для проведення рятувальних операцій. Корабель курсуватиме у водах Середземного моря ще кілька тижнів, доки зіпсується погода й вирушити з Лівії стане майже неможливо. Але на початку наступного року він повернеться. ■

Спокуси Березової Рудки

Володимир Панченко

Гніздо Закревських і Тарас Шевченко

Палац Закревських (1838 рік, архітектор Євген Червінський). Нині тут сільськогосподарський технікум

Важко пригадати інше українське дворянське гніздо, яке збереглося б так добре, як садиба Закревських у Березовій Рудці, що неподалік Пириятина. У поєдинку з жорстоким часом уцілів збудований 1838 року двоповерховий палац; вистояли флігелі й альтанка над ставком, частково — парк...

Проте річ не тільки в матеріальних знаках минулого. Надзвичайно цікавою є історія людей, які тут жили або ж гостювали.

ПЛЕТИВО РОДОВОДУ

У документах 1717 року Березова Рудка згадується як володіння гетьмана Івана Скоропадського. Після бунту Мазепи й Полтавської битви минуло кілька років; статки Скоропадського «приростали» новими маєтностями, зокрема й за рахунок земель на Полтавщині (Березова Рудка належала тоді до першої Пириятинської сотні Лубенського полку). Проте в 1722 році гетьман помер, а ще через якийсь час його колишнє володіння потрапило до рук представників роду Закревських.

Як свідчить «Малоросійський родословник» Вадима Модзалевського, у 1752 році сусіднє з Березовою Рудкою село Лемешівка було куплене

Йосипом Закревським, генеральним бунчужним. Лемешівка й Березова Рудка — це своєрідні сполучені посудини, тож можна думати, що саме з того часу й бере початок тривала історія Закревських як власників земель довкола річечки Рудки...

Генеральний бунчужний Йосип Закревський був одружений із рідною сестрою гетьмана Кирила Розумовського Ганною Григорівною. Цікаво, що їхній син Андрій (1742–1804) у 1783 році обіймав посаду ректора Академії мистецтв у Петербурзі. Племінник, як бачимо, продовжив «династійну» традицію дядька Кирила, який свого часу очолював Російську академію наук...

Візерунки родоводу, отже, вельми захоплові. Проте мене в цій розповіді про Березову Рудку та її мешканців і гостей найбільше цікавитимуть онуки Андрія Йосиповича Платон і Віктор. Саме з ними пов'язані події 1843–1846 років, до яких виявився безпосередньо причетний молодий Тарас Шевченко.

ПІСЛЯ БАЛУ

У Березовій Рудці тоді господарювали Платон Олексійович і Ганна Іванівна Закревські. Власник села був відставним 40-річним полковником. Ганна Іванівна, донька сотенного осавула Заславського із села Марківка Лебединського повіту, була мало не вдвічі молодшою за чоловіка. Подружжя мало двох дітей — Гната й Ольгу.

Палац Закревських, яким тепер можуть помилуватися палігристи, спроектував архітектор Євген Червінський; улітку 1843-го він уже красувався на тлі березоворудківського лісу. Панська садиба, отож, набула вигляду, цілком гідного дворянського статусу господарів.

А тепер перенесемось у той-таки рік 1843-й, коли й відбулося знайомство Шевченка та Закревських. Сталося це на балу, неподалік від Березової Рудки, у Мойсівці, власницею якої була графиня Тетяна Густавівна Волховська. Тарас Шевченко лише кілька тижнів тому приїхав в Україну й тепер гостював: спочатку в Тарновських у Качанівці, потім приїхав в Убіжище до свого доброго приятеля Євгена Павловича Гребінки. І вже разом із ним потрапив до Мойсівки — справді-таки з корабля на бал.

Відставний офіцер, літератор Олександр Афанасьєв-Чужбинський, який був того дня серед гостей Тетяни Густавівни, згадував: «До однієї особи він повертався разів зо три, тобто принаймні тричі, зустрічаючись з нею, він захоплювався. Давно, ще в перші часи нашого знайомства, він довго сидів біля неї на балу і все просив у неї на пам'ять хоч одну голубу квітку, якими була оздоблена сукня. Молода жінка жартувала і жартома відповідала. Тарас Григорович одначе приловчився і відірвав квітку. Так

це й закінчилось. Років через два я випадково побачив у нього цю реліквію. Тарас Григорович зняковів трохи.

— Славна молодичка, — сказав він мені, — і така приємна, що, здається ж, і забудеш, а побачиш, то знов так тебе й тягне».

Хто був тією «славною молодичкою», яка запала в душу художникові Шевченку, давно з'ясовано. Ганна Іванівна Закревська з Березової Рудки. Її портрет експонується в Національному музеї Тараса Шевченка в Києві; він і написаний був Шевченком того далекого 1843 року. В овалі портрета вражає червоне тло, причому колір тут такий насичений, що видається аж чорним. Красуюню Ганну Іванівну не назвеш... Але ж молодість! Але ж магія жіночої грації! Але ж відкритий погляд темно-голубих очей, у глибині яких, здається, бринять сльози! Але ж лінія напівголеного плеча! Прикрашають образ коштовні сережки та оксамитова стрічка з медальйоном на шії...

«Художник мовби розчиняється у своїй моделі», — стверджують фахівці. Між ним і жінкою, яку бачимо на портреті, немає «душевної дистанції»!

Зовсім інша річ — портрет Платона Закревського, виконаний Тарасом Шевченком тоді ж таки, у 1843-му. Сірувато-коричневе тло, контрасти кольорів, злегка затінене обличчя, владний, холодний погляд — ось найперші характеристики цієї роботи. «Душевна дистанція» між художником і його героєм тут відчувається ще й як...

З огляду на обставини, на симпатію Шевченка до «славної молодички», все це нескладно пояснюється...

Любителі сенсацій уже давно запустили в обіг версію про те, що в Шевченка з Ганною Іванівною були амурні стосунки і що у вересні — жовтні 1844 року Закревська приїздила в Петербург, де мала таємні зустрічі з поетом. А її донька Софія, народжена в липні 1845-го, — то начебто плід їхнього з Тарасом кохання... Саме таку історію у викладі одного «видаючогося технолога пищевых продуктов» зі Львова якось довелося прочитати на сторінках московського журналу... «Хімія і життя» (№ 7, 2004). Той «видаючийся технолог», до речі, нічого сумняшся називає себе нащадком багатьох знаменитостей: Віктора Забіли, Пантелеймона Куліша, Марковичів, Білозерських, Голіциних, Антіохів, Дорошенків... А сенсаційна історія про Шевченка й Закревську — то, мовляв, скарби зі скрині родинних переказів...

(Утім, буває, що й наш брат філолог часом грішить нестримністю фантазії: ось уже й київський професор узявся конкурувати із львівським технологом, заявивши у своїй товстій монографії, що син Михайла Максимовича Олексій ніяк не міг бути його сином: Марія Василівна, молода дружина пристаркуватого професора, народила його, бачите, після того як у Прохорівці 1859 року побував Тарас Шевченко! Ото й усі докази — календар...)

Але хай їм грець, тим спраглим сенсацій вигадникам...

Натомість краще згадаймо Шевченків вірш «Г. З.», один із найпронизливіших серед його лірики. Написано цей текст було 1848 року на Кос-Аралі, коли поетові спали на гадку полтавська Мойсівка,

товариство друзів, «веселії дівчаточка», Ганна Іванівна з Березової Рудки... «Напливом», як це й властиво пам'яті, явився йому образ отієї самої «Г. З.», «свята чорнобривого» з «аж чорними — голубими» очима:

А ти, доле!

А ти, мій покою!

Моє свято чорнобриве,

І досі меж ними

Тихо, тишно походжаєш?

І тими очима,

Аж чорними — голубими,

І досі чаруєш

Людські душі? Чи ще й досі

Дивуються всує

На стан гнучкий? Свято моє!

Єдине свято!

Як оступлять тебе, доле,

Діточки-дівчата

Й защебечуть по своєму

Доброму звичаю,

Може, й мене ненароком

Діточки задають.

Може, яка і про мене

Скаже яке лихо.

Усміхнися, моє серце,

Тихесенько-тихо,

Щоб ніхто і не побачив...

Та й більше нічого.

А я, доленько, в неволі

Помолюся Богу.

Тиха розмова з жінкою, що колись — іще на волі! — схвилювала серце...

Безмежна ніжність, наче свічка на вітрі...

Пронизлива туга за щастям...

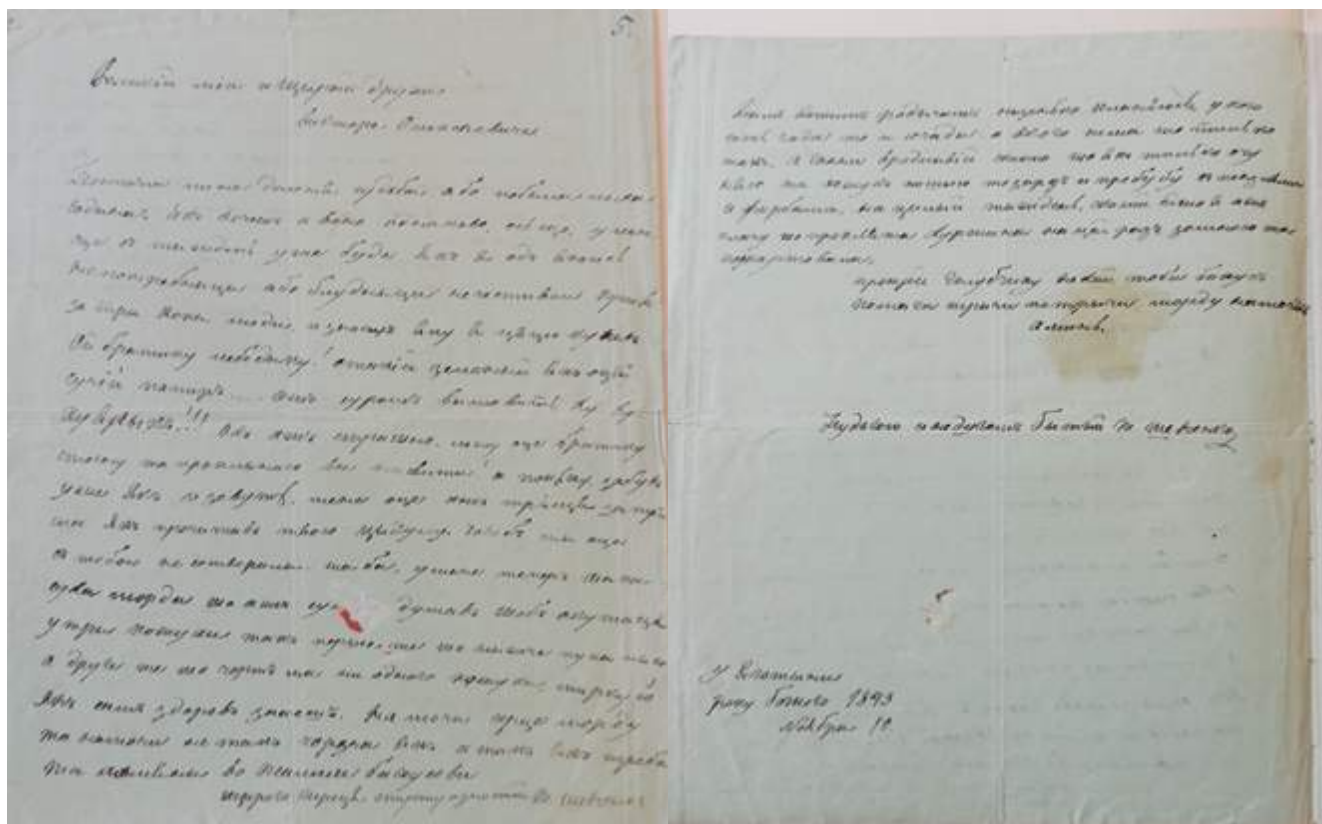
«МОЧЕМОРДИ»

Утім, тоді, у 1843–1844 роках, Березова Рудка й сусідня з нею Лемешівка вабили Шевченка ще й тому, що там на нього чекало веселе, бешкетне товариство «мочеморд» із Віктором Закревським на чолі (зрештою, не тільки там: гурток приятелів охоче змінював «дислокацію» залежно від запитів когось із них до себе в гості). Більш-менш повного «реєстру» цього товариства не зважився скласти ніхто з шевченкознавців. Без ризику помилитися можемо назвати імена Олександра Афанасьєва-Чужбинського з Ісківців, Якова де Бальмена з Линовиці, Віктора Забіли із Забілівщини, що біля Борзни, Івана Корбе з Вейсбахівки, Миколи Маркевича з Турівки, Михайла Закревського (рідного брата Віктора й Платона)... Усе це освічені дворяни 30–40 років: літератори, військовики, історик... Дехто з них мав за плечима гімназію вищих наук у Ніжині. Маркевич здобував освіту в престижному Благородному пансіоні при Петербурзькому університеті... Ну а Шевченко, як відомо, приїхав до України, залишивши стіни Академії мистецтв...

Забави й ритуали «мочеморд», щедро цитуючи спогади Афанасьєва-Чужбинського, описав ще перший Шевченків біограф Олександр Кониський: «В лексиконі товариства не було слова: «пити». Замість того уживали вираз «мочити морду». Товариші називалися «мочемордами» і титулювалися відповідно «заслугам», себто відповідно тому, хто скільки випивав: чим більш ▶

Платон і Ганна Закревські. Такими їх у 1843 році побачив Тарас Шевченко

Лист Тараса Шевченка до Віктора Закревського. У виданнях текст цього листа звикли цензурувати

хто з товаришів спроможен був випити, тим вище був і титул його; починаючи з мочемордія, високомордія і доходячи до «високоп'янішества». За шире усердя були й нагороди, нібито ордени: «сиволдай в петлицю, бокал на шию і велика пляшка через плече». Були і дні призначені, щоб справляти свято на честь Бахуса. От як скликали «мочеморд» на святкування — бас ревів: «Ром! пунш!! Ром! пунш!!» Тенори гукали: «Полшиво, глинтвейн!», а дишканти співали: «Біла, красна, сладка водка!» Зійшовшись, великий магістр (! — В. П.) держав промову, яка личила, а по промові справляли «мочемордіє», себто випивачку. Хоча мочеморди жодним напоєм не бридили, одначе сущий мочеморда не повинен був уживати простої горілки; пити треба було «настоянку». Якщо ж не траплялося настоянки справжньої, треба було вкинути в чарку з горілкою чи в пляшку хоча яку-будь монету, наприклад, хоч сороківку (10 к.), і виходила «настоянка». Голова товариства Закревський носив титул «високоп'янішества» і мав орден «велику пляшку через плече». Закревський служив колись в гусарах, був людина розумна і благородна; з крепаками поводився незвичайно сумирно»...

Березоворудківським витівникам, як бачимо, подобалися містифікації. Вони імітували масонську ложу! «Високоп'янішество» Віктор Закревський був водночас і «великим магістром». Серед «мочеморд» була своя ієрархія, були титули, знаки, ритуали. Тільки все це існувало мовби в перевернутому вигляді. Серйозність мала хіба що зовнішні при-

кмети, насправді ж панувала гра. І неписаних законів цієї гри не можна було порушувати. У манері триматися серед «своїх», у «масонській» поведінці, в епістолярії...

Зберігся ду-уже красномовний лист Тараса Шевченка до Віктора Закревського, датований 10 листопада 1843 року: читаючи його, можна сповна відчувати, як бавлячись, спілкувалися між собою «мочеморди»: «Великий мій і щирий друже Вікторе Олексійовичу! Постигла мене долоня судьби, або побила лиха година. Як хочеш, а воно однаково; ось що, у мене оце з тиждень уже буде, як я од якоїсь непотребниці або блудниці нечестивої купив за три копи меди, і знаєш, яку я цяцю купив? Ой братику-лебедичку! Отакий зелений, як оцеї сучий папір... Аж сором вимовить, ХУЯРИК!!! Ох, аж страшно! Лежу оце, братику, стогну та проклинаю все на світі. А поцьку забув уже, як і зовуть. Мене оце аж трясяця затрясла, як прочтав твою цидулу. Чого б ми оце з тобою сотворили, та ба, у мене суха морда, що аж сумно. Думав, щоб окутаться у три кожухи, так перше те, що нижче пупа лихо, а друге те, що чортма ні одного кожуха, міркуй як сам здоров знаєш. Намочи, серце, морду, та намочи не так чортзна-як, а так як треба.

Та пом'яни во псалмі Бахусові щирого жерця спиртюзностей Т. Шевченка.

Всім нашим родичам низенько кланяюсь. У кого єсть чада, то і со чади, а в кого нема, то тільки так. А Ганні вродливій скажи, що як тільки очуняю та кожух пошию, то зараз і прибуду з

пензлями і фарбами на цілий тиждень; скажи їй, що я аж плачу, що проклята хуртовина на цей раз зо мною так пожартувала.

Прощай, голубчику, нехай тобі Бахус помага трічі по трічі морду намочить. Амінь. Нудьгою і недугою битий

Т. Шевченко

У Яготині, року Божого 1843, ноября 10».

Манера висловлюватись у цьому Шевченковому листі цілком еkleктична. Високий лад тут зухвало перебивається низьким, навіть вульгарним; фольклорно-казкова стилістика й ліричні зблиски гасяться грубуватим просторіччям, награно-цинічною інтонацією; читачеві стає зрозуміло, що «мочемордівський» канон потребує бурлеску, буйної «парубоцької» нестримності...

І тільки один раз Шевченко мовби забув про «канон», коли просив Віктора Олексійовича передати Ганні Іванівні Закревській, що він уже був би поруч із нею, якби не болячка й хуртовина. Тут усе насправжки; тут пробивається той ніжно-тужливий настрій, який згодом пануватиме в кос-аральському вірші 1848 року: «А Ганні вродливій скажи, що як тільки очуняю та кожух пошю, то зараз і прибуду з пензлями і фарбами на цілий тиждень; скажи їй, що я аж плачу, що проклята хуртовина на цей раз зо мною так пожартувала...»

Враження таке, що на Тараса Шевченка претендують дві стихії водночас — «висока» та «низька» — і йому доводиться їх якось примирювати в собі, поєднуючи непеєднуване...

ЧАС АПОЛЛОНА

А річ у тім, що він опинився між «Березовою Рудкою» і «Яготином», тільки не в сенсі географічному, а в сенсі морально-психологічному. У Яготині була 35-річна княжна Варвара Репніна, яка взяла на себе тяжку (і невдячну) роль духовної опікунки Тараса, а в Березовій Рудці — «Ганна вродлива» і гурток приятелів, із якими Шевченкові було добре. Варвара Миколаївна страждала: Шевченка вона любила й мучилася від ревнощів і від того, що він, як їй здавалося, легкокажить своїм талантом, губить його в лихому, нікчемному товаристві. Пристрасна, наділена глибоким релігійним почуттям, схильна до дидактичного княжна намагалася порятувати молодого генія, наставити його на путь істинну, проте все виходило зовсім не так, як їй праглося. Шевченко віддалявся...

Віддалявся, сповнений глибокого сум'яття й почуття провини перед Варварою Миколаївною з її душевними чеснотами, її розумом і самовідданістю... Усі ці складні переживання Тараса Шевченка зрештою відбилися у психологічно напруженій історії його поеми «Тризна», присвяченій Репніній. У «Посвященні» Шевченко звертався саме до неї:

*Ваш добрий ангел осенил
Меня бессмертными крылами
И тихоструйными речами
Мечты о рае пробудил.*

Але повернувся від «доброго ангела» до гуртка «мочеморд».

«Великий магiстр» Віктор Закревський. Малюнок-шарж Тараса Шевченка

Несподівана паралель: київські кирило-мефодіївські братчики 1846–1847 років також імітували масонську ложу! Тільки атмосфера панувала там зовсім інша, ніж у березово-рудківських бешкетників: її прикметами були місьиність і містика...

А вже 1919 року в сторозтерзаному Києві виникне «ложа» в домівці Георгія Нарбута, ще одна містифікація на масонський лад, улаштована цього разу художниками, літераторами, музикантами, театралами... І житиме в ній дух веселоців та фантазій, літературних і мистецьких імпровізацій, зрештою, буйної стилістики доби козацького бароко, любі всім членів «ложі»...

Про «мочеморд» писалося багато. Олександр Кониський вважав, що свої «випивачки» вони влаштували з горя: мовляв, «треба було болящу душу і побите серце патріота чимсь хоч на часину розважити». А дехто ладен був бачити в Шевченкових приятелях вільнодумців-автономістів, мало що не політичних змовників... Насправді ж усе мало вигляд значно простіший: як справедливо зауважив Михайло Новицький, автор ґрунтовної розвідки «Мочиморди» перед судом історії» (журнал «Життя й революція», № 3, 1930), маленькі вакхічні радощі були знайомі Шевченкові ще з часів його навчання в Академії; товариство він любив; а якщо зважити, що в Березовій Рудці (чи в якомусь іншому маєтку) збиралися близькі одне одному люди, то не дивно, що й прадавня традиція «веселія» їм виявлялася не чужою... Може, хтось із безнадійно праведних гадає, що з Тарасом Шевченком мало бути інакше?

ЗДАВАЛОСЯ Б, ХРОНІКА ШЕВЧЕНКОВОГО ЖИТТЯ ЛІТА — ОСЕНІ 1843-ГО ВЩЕРТЬ ЗАПОВНЕНА ЧИСЛЕННИМИ РОЗВАГАМИ, А ПРОТЕ НАСТАВ ЧАС АПОЛЛОНА — І 9 ЖОВТНЯ ТОГО РОКУ ВІН НАПИСАВ ВІРШ «РОЗРИТА МОГИЛА»

Не варто думати, що геній залишається генієм протягом 24 годин на добу. Бог Аполлон навідується до поетів несподівано, і можна тільки дивуватися його примхливості! Здавалося б, хроніка Шевченкового життя літа — осені 1843-го вщерть заповнена численними гостюваннями, розвагами й неприборканими спокусами, а проте настав час Аполлона — і 9 жовтня того року він написав вірш «Розрита могила», який засвідчив, що неспокійна й безмежна Шевченкова душа таки не знала пауз. Дев'ять місяців він нічого не писав, а тут раптом вибухнув таким криком болю за приспану Україну, такими інвективами на адресу гетьмана Богдана («нерозумного сина»!) і продажних перевертнів, що стало зрозуміло: це вже інший, новий, цілком вільний від романтичних ілюзій Шевченко.

Він бунтував, не бажаючи миритися з думкою про вічний летаргічний сон України; він будив її, нагадуючи про глибоко захований «старими батьками» скарб/долю; він плакав — і сльози його висушував гнів; він проклинав і молився водночас...

Його слова вже й самі ставали молитвою... ■

Нові контакти

Вікторія Малишева

Однією з ознак «нового» життя нині стало цілковите оновлення телефонної книжки. Замість звичних фахівців—лікарів та ремонтників—найчастіше треба відшукувати нових. Шукати, переконуватися, що вони відповідають очікуванням, зберігати контакти. До війни мене якось не дуже турбувало питання доброго сантехніка чи електрика, а ось тепер виявилось, що знайти того, хто вмє щось не лише на словах,—справжнісінька подія. І починається марафон із пошуками через оголошення (а чи потрібно справжньому майстрові рекламувати себе?), через знайомих, а потім знайомих твоїх знайомих. Мені були потрібні послуги електрика. Робота вимагала знань і певного терпіння. І, знаєте, виявилось, що хтось бажає робити небагато, а отримати більше, а комусь просто неохота працювати. Я шукала близько тижня (навіть дивно це казати), аж поки мій приятель знайшов цього чоловіка через своїх приятелів, які дали йому позитивні рекомендації. Така сама ситуація багато з чим. Якщо йдеться про ремонт побутової техніки, будьте готові, що на за частини доведеться чекати від двох до чотирьох тижнів. І, якщо пощастить, прилад полагодять. Схожа ситуація з фармацевтичною продукцією. І часто щоденні пошуки необхідного нагадують квест, на кону якого чималий приз. Замовити, привезти або домовитися про доставку, проконтролювати, відстежити, зустріти й... радіти.

Узимку 2015 року для моєї дитини передали пакунок харчування з Києва. Жодна служба перевезення вантажів не працювала ні тоді, ні зараз між законною Україною та зоною АТО. Тож я почала шукати можливості отримати свою передачу. Мій приятель вантажівкою переслав пакунок у Сєвєродонецьк—найближче до нас місто. Там мій цінний вантаж зустріли й зберегли ті, кого я жодного разу не бачила ні до, ні після,—знайомі мого знайомого. А від них уже забрали ті, хто заробляє на перевезенні таких посилок. Для мене це були зовсім чужі люди, про яких я не знала нічого—контакт знайшла в інтернеті. Сама доставка обійшлася мені гривень у 300–400, але найбільше здивувало те, що мій охайний згорток було перепаковано в картаті ринкові сумки. Перевізники пояснили: щоб більше скидалося на особисті речі під час перетину блокпостів. Потім запитали в мене: «Усе привезли?». А я не знала, що сказати: воно було вперемішку. Потім ті люди, що купували все це для моєї дитини, написали: «Там сховано \$50 у пачці чаю». Гроші були.

Усі спогади про другу половину 2014-го для мене дуже контрастні: спека, страх і бруд

улітку та холод майже до травня наступного року. І це не про якісь об'єктивні відчуття—лише про мої тодішні враження. Холод узагалі переслідував мене дуже довго. Думаю, то були наслідки стану нерозуміння всього, що відбувається.

Я поцікавилась у нового знайомого, чим він заробляв до війни. Відповів доволі спокійно: «Була своя фірма, виготовляли зруби з дерева. Шість підлеглих мав. Улітку 2014-го поїхав із міста до батьків, а цього не треба було робити. Повернувся вже не у свій офіс, а на склад пально-мастильних матеріалів». Я спитала в нього так боязко, ніби про дуже особисте: «А техніка, а інструмент?». Він підвів очі на мене: «Можна, я скажу так, як ми між собою висловлюємося? Розп... или усе. Дрібний інструмент просто розтягли «військові» по домівках. А техніку здали на метал. Воно їм усе не потрібне було». Що тут скажеш? Шкода? То дуже дрібне слово для таких утрат. Дивилась, як він стрибає по драбині, підключаючи нам електрику, і відверто заздрила його витривалості.

Я бачила наслідки того літа з іншого боку, коли «військові» займали порожні приміщення банків, спали там, де ще так недавно видавали кредити, а в камінній залі вітальні складали зброю та каністри. Мене дуже вразив білий офісний диван, який чомусь витягли на вулицю задля зручності тих, хто охороняв вхід у будівлю... Думаю, все це треба сприймати цілком, не поділяючи на дрібниці. Просто так, як бачилось тоді, картиною. Інакше в усіх цих спогадах можна згубити залишки здорового глузду.

Навесні 2015-го я прийшла на колишню роботу забрати власну чашку. Мені ця осиротіла чашка спокою не давала вві сні. Опинившись у тих стінах, відчула себе не готовою до побаченого: паперів на підлозі, замерзлих і засохлих квітів на вікнах, залишків мого останнього обіду в кошику для сміття... Я знайшла під столом у начальниці нашого відділу пляшку маргіні й допила той останній ковток просто з горла—ніхто не бачив, бо ані світла, ані людей на моїй колишній роботі не було вже дев'ять місяців. Забрала свою чашку. Перш ніж піти, охайно поправила стілець, бейдж із ім'ям на своєму столі та власні речі. Як робила це щодня, покидаючи офіс упродовж семи років своєї роботи там. Ішла потім вулицею із цією клятою чашкою в руці й витирала слюзи.

Життя нині сповнене контрастів. І, мабуть, аналізувати все—справа нащадків. Іноді думаю: чого це я так шкодую за своєю колишньою роботою, коли сам власник тієї контори набагато менше за мене оплакує її долю? Мабуть, і рефлексії щодо втрат варто залишити для інших часів. І, оновлюючи телефонну книжку, викинути все зайве. ■

Дві столиці

Станіслав Васін

Я нечасто вибираюся з «ДНР». Ще рідше буваю в столиці. Але щоразу, коли вдається виїхати на контрольовану Україною територію, найбагатшим досвідом стає саме спілкування з людьми на «великій землі».

Цього разу мені пощастило: розмова зав'язалася в найвідвертішому та найневимушенішому ключі, і цьому багато в чому сприяло саме місце бесіди — столичний метрополітен. Це своєрідна візитна картка для іногородніх: варто спитати, як дістатися від однієї станції до іншої, — і в тобі одразу ж розпізнають приїжджого. Так було під час усіх попередніх моїх подорожей до Києва. Так сталося й цього разу. Нижче наводжу мою розмову з киянами без зайвих коментарів, оскільки сам характер запитань і реплік уже каже більше за будь-які думки зовні:

— Ви не місцевий? Звідки ви?

— З Донецька. (На мене відразу ж звертають увагу всі навколо.)

— І як там у Донецьку, тихо зараз?

Треба сказати, що я їхав вкотре під грім канонади, і зведення знову рясніли пораненими за ніч як із нашого, так і з «республіканського» боку (переважно південний фронт). Саме питання про те, чи тихо зараз, особисто для мене свідчить про цілковиту відсутність відчуття війни, а отже, частково й розуміння того, що відбувається, як мінімум у нашій столиці.

— Ні, зараз, як і вчора, там війна. Артилерія б'є майже щоночі.

— Так... І що люди думають з того приводу?

Одразу ж влітає репліка з вагона «а вони думають?» — її кидає один дідок.

— Насправді атмосфера міняється в наш бік. Всі глобально стомилися, критики на адресу Захарченка та військових дедалі більше, але до того, аби любити Україну, ще далеко.

— А чи була вона взагалі, та любов? Ви особисто, наприклад, були на Майдані?

— Ні, — кажу, — не був.

— А що робили в той час?

— Вагони вантажив.

Знову репліка дідка:

— Ось, вагони вантажив. «Донбас працює», так?

Думати там ніколи, — приречено махає рукою в мій бік.

— Та дайте хлопцю сказати. А як взагалі сприймали Майдан у Донецьку? Ви що справді вірите, що всі ми нацисти?

— Та немає ніяких «ми». Є проукраїнська меншість, яка поступово набирає сили. Це черепашачі кроки, але все ж таки. Є ще менша кількість «республіканців», які досі мріють про «Новоросію». Є військові, як місцеві, так і російські, зрозуміло, як налаштовані. І є основний

контингент — «тільки б не було війни» з невеликим ухилом до Росії. Не варто думати, що Донецьк — це щось монолітне і єдине. Так не було навіть на початку війни. А до Майдану справді більшість ставилася критично. Але зрозумійте: багато з тих, хто не стояв на Майдані, зараз воює в АТО. Це взагалі пісня не про те: Майдан намагаються прив'язати до нинішніх подій, але на них стільки смертей наклалося, що мова вже не про нього. А щодо нацистів, то цей дим поступово розвіявся. Але в нас серйозно працює пропаганда: вона цілодобова й дуже якісна, це теж треба мати на увазі.

Підключається ще одна жінка:

— Ну я, наприклад, була на Майдані, та не в захваті від того, що вийшло зараз. Але ж до чого тут усі ці Гіркіни та «ДНР» із «ЛНР»? Ви тут маєте рацію: це наша внутрішня справа, і хлопці зараз на фронті гинуть не з ім'ям Порошенка чи ще когось. А ви якось на Донбасі так одразу побігли до Росії.

— Знову ви узагальнюєте й кажете «ви». Я нікуди не біг.

Підключається дідок:

— А чого тоді до Києва приїхав? Жив би в Донецьку...

— Я і живу. Виїжджаю до столиці двічі-тричі за рік звідти. Так, радше для того, щоб не збожеволіти.

— По ковбасу, мабуть?

— Ви пробували ковбасу 30 годин везти? По ковбасу їдуть до Бахмута, та й то не всі.

— Для донецьких Бахмут — то вічно буде Артемівськ. І столиці в нас тепер різні, дві.

— І чого ви до хлопця причепилися? Він після того повернеться до Донецька й так само скаже про київських, що ми тут ненавидимо всіх із Донбасу.

— А я вважаю, якщо він з Донбасу, то має в першу чергу бігти на фронт.

— Фронт буває різним, — кажу, — іноді важливіше переконати таких, як ви, що ми не вороги. Це теж маленька перемога.

Але тут уже була станція метро «Хрещатик», і я благополучно під побажання добра від моєї нової українськомовної (до речі, з дуже грамотною українською, що рідкість) знайомої вийшов із вагона. Сам Київ можу охарактеризувати для себе одним словом — «занадто». Для людини з невеликого радянського містечка Донецьк, яким зараз намагаються зробити місто, у Києві надто багато людей, надто багато пафосу у вигляді захмарно дорогих авто й підкреслено дорогого вбрання і все надто просто: їжа, одяг, час. А ще літаки — звук літаків за неповну добу перебування в столиці встиг мене довести — надто вже нагадує шипіння «Граду».

Над Донецьком уже давно нічого не літає, й асоціювати літак не з ракеткою не так легко. Іноді до війни звикнути легше, ніж до миру. ■

Зустрічі

ОНУХ

«Той, хто невдало попросився, не може сподіватися на щось велике від нових зустрічей».

Мілан Кундера «Невідомість»

У вересні 2010 року, покидаючи Київ після кількох прожитих у ньому років, я зустрівся зі своїм приятелем польським митцем Леоном Тарасевичем коло Золотих воріт, щоб, удавшись до мистецького акту, здійснити ритуал проходу й прощання, адже мистецтво саме по собі і є такими Ворітьми, мистецтво — це щілина, крізь яку ми можемо пройти на інший бік буття.

Я писав тоді: «Навіщо потрібні ворота? У замкненій структурі муру, що оточує місто, є щілина, котра дає шанс опинитися по той бік стіни. Вона існує для тих, хто дуже хоче потрапити до міста, а також для тих, хто хоче місто покинути. Мури давно перестали існувати, Ворота залишилися. Тепер вже вони ніяк практично не використовуються, споконвіків стоять посеред міста, ставши його важливим символом. Вони нікуди не ведуть, лише спрямовують нас у просякнуте міфами минуле. Навіть самі Ворота — це міф, наближення і фактична реконструкція Воріт, що до того ж ніколи не існували в такому вигляді. Ми знаємо тільки, що вони тут були, що могли подібно виглядати» (Jerzy Onuch «Porta Aurea»).

Відколи я попрощався з Києвом, стараюся повертатися до нього щороку, зазвичай на початку осені, у вересні — жовтні, й тоді до мене повертається спогад про прощання, дуже гарне прощання біля Золотих воріт. Мої повернення — це зустрічі. Зустрічі з давніми друзями і знайомими, зустрічі з улюбленими куточками міста, зустрічі з новими знайомими, зустрічі, які дають шанс для нової дружби. Крім того, ще й випадкові зустрічі, хоча, як зауважив Хуліо Кортасар, «випадкові зустрічі — це щось найменш випадкове в нашому житті». Цього року я пробув в Україні понад місяць, наповнений, звичайно, численними зустрічами. Деякі з них відбулися з моєї ініціативи, інші були задумом моїх приятелів — і знайомих, і незнайомих. Були зустрічі офіційні, скажімо, з читачами в Книгарні «Є» або зі студентами Дипломатичної академії. Напередодні виїзду я взяв участь в інавгураційному засіданні нової ради «Мистецького Арсеналу» як новий член тієї ради. Учасниками зустрічі були і давні знайомі, і не знайомі мені раніше люди. Засідання приємно вразило цікавістю та відвертістю й породило надію, що наші наступні зустрічі будуть кухнею добрих задумів і початком важливої діяльності, на яку так багато з нас сподівається.

Зустрічі — це розмови, обмін думками. Як прозріливо зауважив Йозеф Тішлер, «ані я, ані ти не здатні пізнати правду про себе, якщо будемо далекі одне від одного, замкнені в стінах наших страхів, бо ми повинні дивитися на себе немов ззовні, я твоїми, а ти моїми очима, повинні порівняти під час розмови наші погляди, і тільки отак можна знайти відповідь на запитання, які ми насправді».

Зустрічі — це довгі й неквапливі розмови з моїм приятелем Андрієм Сагайдаковським, з котрим ми могли без обмежень і цілком відверто ставити запитання, на які ані я, ані він не сподівалися ясных відповідей. Адже нам вистачало усвідомлення, що справи йдуть у своєму ритмі, а ми маємо бути готові приймати їх. Зустрічі — це десятки випитих чашок кави і з'їдених круасанів, це прагнення почути новини, але й прагнення дістати підтвердження, що в нашому житті є бодай трохи зичливої сталості.

Зустрічі — це ще й знайомство з новими книжками, цього року для мене надто з книжкою Тані Малярчук «Забуття», героєм якої є В'ячеслав Липинський. Це забуте й наново відкрите огниво українського політичного дискурсу. Книжка спонукала мене написати важливу для мене колонку «Скромна чарівність консерватизму».

Зустрічі — це ще, власне, і нові статті, які народилися в Україні на початку осені цього року, статті випадково невинуваті, якщо дотримуватися думки Хуліо Кортасара про невинуватість випадкових зустрічей. Ця блискуча думка Кортасара супроводила мене аж до кінця цього річної низки зустрічей в Укра-

МОЇ ПОВЕРНЕННЯ ДО КИЄВА — ЦЕ ЗУСТРІЧІ З ДАВНІМИ ДРУЗЬМИ, УЛЮБЛЕНИМИ КУТОЧКАМИ МІСТА, НОВИМИ ЗНАЙОМИМИ Й ЗУСТРІЧІ, ЯКІ ДАЮТЬ ШАНС ДЛЯ НОВОЇ ДРУЖБИ

їні. У Бориспільському аеропорту я зустрів, знову-таки випадково, Оксану Забужко, яку не бачив уже багато років, тож нам, поки я чекав на рейс до Варшави, трапився шанс нашвидку обмінятися думками в контексті останніх польсько-українських битв за історичну пам'ять і нашого неминучого занурення в ті битви. Прощалися також поспіхом і без надмірного оптимізму, хоча з вірою в надію. За кілька хвилин до посадки в літак трапилася чергова Кортасарова «невипадкова випадковість»: довгою залою аеропорту швидко, але плавною ходою йшла Римма Зюбіна, акторка Молодого театру, з якою за добрих часів під час фестивалю фільмів для дітей і молоді в кримському «Артеку» ми разом із моєю дружиною прожили чарівні дні, сповнені несподіваних подій. Римма, наша улюблена енергетична бомба, летіла до Братислави на черговій зйомки для чергового фільму за своєю участю. Як доказ нашої несподіваної, дарма що неминучої, зустрічі Римма швидко зробила селфі, і, поки я висадився у Варшаві, фейсбуківський світ уже міг довідатися, що Кортасар усе-таки мав слухність, коли писав: «Випадкові зустрічі — це щось найменш випадкове в нашому житті». ■

5

представляє

16:05
ЩОСУБОТИ

**ФІНАНСОВИЙ
ТИЖДЕНЬ**

Ключові події фінансового світу

LEXUS ES

УСІ ПРАГНУТЬ.
ТИ – ЗАСЛУГОВУЄШ.

 LEXUS

Офіційний дистриб'ютор ПП «Тойота-Україна»

www.lexus.ua